

A LEGKISEBB LEÁNY

REGÉNY

**IRTA
GAAL MÓZES**

**BUDAPEST 1921
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT KIADÁSA**

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2014
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5406-95-9 (online)
MEK-12557

TARTALOM

- I. Régi emlékek a nagyapai házból.
- II. Azok a görbe, csúnya betűk.
- III. Mikor egy kicsi szív megtelik fájdalommal.
- IV. Miképen lesz a mókusból szúnyog.
- V. Irén filozófiát tanul.
- VI. A szürke falak között.
- VII. Berta is férjhez megy.
- VIII. A gyermekleány is hajadonná érik.
- IX. Művésznői babér.
- X. Azok a vasárnap délutánok!
- XI. Az első nagy csapás.
- XII. A búcsu-ebéd.
- XIII. Az első levél Pestről.
- XIV. Irén terve.
- XV. Gyöngé testben erős lélek.
- XVI. Szomorú napok.
- XVII. Tűszurások.
- XVIII. Az új nevelőnő csodát mível.
- XIX. Gizella naplójából.
- XX. Hazafelé.
- XXI. Anna.
- XXII. A falu ünnepe.

I. Régi emlékek a nagyapai házból.

Sok édes semmiség, hétköznapi apróság odatapad az ember szívéhez a gyermekkorban, odatapad úgy, hogy nincs emberi hatalom, mely attól elválassza. Mély gyökeret vernek a szív földjében, táplálkoznak a szív vérével, s addig élnek, míg a szív parányi malmát hajtja az élet patakja; s meghalnak akkor, mikor a szív utolsót dobban.

Hamarább tűzbe dobunk egy-egy arcképet, melyet sokáig a szívünkön rejtegettünk, egy-egy hajfűrtöt, melyre sok-sok csókot avagy könnyet hullattunk; egy-egy hervadt virágot, mely hűtlenül megfakul, széthull az idők folyamán, mint a gyermekkori emlékeket.

Gizella ma is megsiratja azt a bárányt, melyet a gonosz Vaszi, a szomszéd mészáros megölt, pedig eleget rimánkodott a deszkakerítés mellett, hogy:

- Vaszi bácsi, magának adom az uzsonnai almámat, csak ne ölje meg a barikát.

Ó, az az istentelen Vaszi csak kacagott:

- Nem fáj az nekem, kisasszonyka!

- De a báránykának...

- Miért nem született megyés püspöknek, - veté oda Vaszi nagyot röhögve.

A kis leányka ezen a mondáson úgy el tudott gondolkozni. Szötte-fonta a szavak fonálát kis agyában, s szeméből potyogtak kövér karjára a könnyek.

Így találta őt a nagyapa.

- Mi lelt, kis mókuskám?

- Nagyapa, - szepegte a leány - úgy-e... ha én szépen kérném a jó Istenkét... hát akkor... a barikákból mind megyés püspökök lennének.

Nagyapa nagyot nézett.

- Megyés püspökök a bárányokból?...

- Igen, nagyapa.

- Ugyan miért, te kis tücsök?

- Mert... mert Vaszi bácsi akkor nem ölné meg őket.

Nagyapa átnézett a kerítésen, látta, hogy mit művel a gonosz Vaszi, aztán ölébe kapta a négy-esztendő Gizuskát, nagy, vörös kezével letörülte a könnyeit, a homlokát is megcsókolta.

- Úgy-e, nagyapóka, lesznek megyés püspökök?

- Meghiszem azt, hogy lesznek, kis bogárkám... Csak te ne sírj... Ha te sírsz, az nekem nagy baj.

- Úgy-e, Vaszi nem öl meg több barikát?...

- Nem az, egyet sem többet.

- Megveri akkor a bíró bácsi?

- Megveri, de még úgy megveri, hogy meghal...

Gizuska ismét elszomorodott, nagy fekete szemét nagyapóra szegezte, s könnyörögve szólott:

- Szegény Vaszi bácsi... mégsem kellene őt úgy megverni.
- Nem, úgy-e?
- Csak a barikák... Nagyapókám, úgy-e szereti a barikákat?
- Úgy szeretem, hogy majd megeszem.
- Ne panasolja be Vaszit a bíró bácsinál, nagyapó!
- Hiszen majd megkapja ő a magáét.
- Ne verjék meg nagyon, csak a kést vegyék el tőle és a barikákat.

Nagyapó mindent megígért és szent volt a béke. Gizuska táncolt, ugrált, énekelt, hanem a kerítéshez többé nem ment.

Másnap reggel átment Vaszi a vasárnapi ujjasban, nagy zsírral bekent csizmával, a báránybőr-sipkáját künn a tornácon fölakasztotta egy szegre. Az ölében vitt egy csillagos homlokú fehér bárányt, s így szólott Gizuskához!

- Drága kisasszonyka, ne haragudjék reám. Itt van az utolsó bárányom, ezt is magának hoztam. Többet nem ölök én meg bárányt.
- Még úgy sem, ha nem lesznek megyés püspökök?

Vaszi nagyot röhögött. Olyan vastag volt a hangja, mint a harangkötél.

A báránykát otthagya. Nagyapó csak csendesén mosolygott, s még azt is megígérte, hogy ő lesz a barika keresztapja. Nyomban megkeresztelték Bandinak. Csak a nagymama volt kegyetlen, nem engedte meg, hogy Bandi Gizuskával háljon, sőt még az ebédlőből is ki kellett kopognia szegénynek...

Valóképen ez a négy lábú, csillagos homlokú jószág volt Gizuskának az első barátja. Pista a kocsis, egy csengetyűt hozott le a padlásról, s a kisasszonykának ajándékozta: bizony ezt a csengő-zörgő holmit föl kellett a Bandi nyakára akasztani.

Előbb olyan vastag kötelet keresett, mint a Bimbó nyakán volt, aztán a bivaly láncára gondolt, végül kinyitotta a nagymama szekrényét s a kerek skatulyából egy kék selyempántlikát vett ki...

A történeti hűség kedvéért meg kell jegyeznem, hogy előbb szépen megkérte az Istenkét, hogy ne mondja meg a nagymamának, senkinek se mondja meg; még a báránykát is megkérte:

- Hallod-e, Bandi, ne mondd meg nagymamának, hogy tőlem kaptad a kék pántlikát... Jól vigyázz reá, mert letérdepeltetlek, Bandi...

Bandi bizonyára nagyon megijedt, mert egy árva szót sem szólott nagymamának.

Hogy mi lett Bandival, arra bizony már nem emlékezett a nagy leány.

Bizonyára nem került ki sorsát, s husvét vasárnapján nagy titokban az asztalra került, de szegényke oly erősen elváltozott, hogy Gizuska a világ minden kincseért sem ismert reá.

Bandi helyett más barátot kellett aztán keresnie, mert hogy is élhetett volna barát nélkül.

Tizenkét pelyhes csirkével lépett szorosabb barátságba. Etette-itatta őket, minduntalan a kötöcskéjébe szedegette föl, - a kotló meg is koppantotta kétszer a homlokát - édes borral is megkinálta őket, s mind a tizenkettőt a nagymama munkakosarába kellett lefektetnie - szegények aztán nem is keltek föl többé...

Gizuska elsíratta őket. Ó, be keservesen tudott sírni az a lányka. Hogy kérte a bocsánatot a kotlótól:

- Kotló mama, lelkem, kérlek, ne haragudjál reám... én rossz vagyok... én a szögletben fogok áristomban ülni...

És ott ült egész este.

Harmadik barátja egy kamasz fiú volt, a Vaszi fia, ki almát adott neki, hamvas szilvát és szederjeskék málnát... aztán lekuporodott a tornác alsó lépcsőjén és órákig elnézegette Gizuskát, amint főzött az alma héjából rántottát, a magvakból őrölt kávé, a szilvából kacsapecsenyét, s a szilvamagokból csinált túrósgaluskát.

Erre az ebédre meghívta a Vaszi fiát, aki hűségesen lenyelt három szilvamagot, s azt mondta:

- Hihhihi... be jó galuska!...

Vaszi a fiát ősszel kiküldte a disznókat őrzeni az ugarra, s így Gizuskának ismét új barátról kellett gondoskodnia.

Szerencsére épen akkor kaptak lábra a malacok. Olyan buták, de olyan kimondhatatlanul kedvesek voltak. Gizuska elnevezte őket. A Vaszi fiának nevezte a fehérorrút, mert az nagyon hasonlított hozzá, a többinek a nevére már nem emlékszik.

Jaj, mennyi kukorica nyomja a lelkét, hányszor vájkált be a dézsába, s vitte ki nekik a kamrából...

Egyszer a Vaszi fiának - már tudniillik a fehérorrú malacnak - valami baja esett a lábán...

Gizuska egész délután telejajgatta a nagymama fülét, hogy fektessék szegényt az ő ágyába, kössék be a bibis lábát, főzzenek neki herbateát.

Nagymama szörnyen igazságos volt és így szólott:

- Jól van, pirinyó, én ágyat vetek a malackának, még pedig a te ágyadban, de akkor neked a disznópajtában kell hálnod.

A kis leány hamarjában azt mondta, hogy jól van, de mikor a nagymama megmutatta, hogy milyen az a pajta, hirtelen fordított a dolgon:

- Hálok én a malaccal, nagymama, de mondja meg neki, hogy ne harapjon meg.

Mire aztán az estéli harangszót megkondították, s Gizuska megitta a vacsorai tejet - bizony nem gondolt a malacra, hanem leragadt a szeme a nagyapa ölében.

Reggel csodálkozott, hogy a malac hova lett mellőle? Nagymama elmesélte, hogy a Vaszi fia megitta a herbateát, s attól olyan jól lett hirtelen, hogy elszaladt, talán még a világból is kiszaladt örömeiben... Nem hiszi, hogy valaha meglássák.

Pedig meglátták, csak hogy nem volt fehér az orra, hanem piros és ropogós. Nagyapának a nevenapján az asztalra került. A szép, kunkorgós farkincáját, keserű könnyeket hullatva, szegény Gizuska ette meg. Úgy ropogtatta, hogy azt csupa gyönyörűség volt hallani.

A malac-barátság sem tartott sokáig. Nagyon elkamaszodtak, nem tudták megbecsülni a Gizuska barátságát, még kevésbé a Gizuska pettyes fehér kötöcskéjét. Sokat turkáltak a földet, behengergőztek a libafürösztő szélén levő sárba, s az egyik arcátlan odafente előbb az orrát, aztán az oldalát Gizuskához, mikor a kukoricával egyszer előcsalogatta.

A szigorú nagymama nem a malacot, hanem Gizuskát szidta meg.

- A malac túrjon, burjánt keressen, ne egyék mindig kukoricát, hallod-e? Ha mégegyszer kukoricát viszel nekik, a Vaszi fiával megyek vasárnap a templomba, nem veled...

Gizuska nagyon boldogtalan volt.

Azt dünnögte, hogy ő nem adja oda a rózsaszín köntösét a Vaszi fiának... hogy ő a malacokra haragszik... ő csak a nagymamát és nagyapát szereti... ő a kukoricát is szeretni fogja, de a csúnya malacoknak nem ad többet.

Nagyapa aztán a térdére ültette, s olyan szép dolgokat mesélt Gizuskának az engedelmes, a szerető leányról, hogy Gizuska oda ment a nagymamához, kezét csókolt neki és pityeregve fogadta:

- Igen jó leányka leszek, nagymama lelkem, nem eszem több kukoricát... ne vigye a malacot helyettem a templomba.

Nagymama kacagott... Ezzel aztán vége volt a haragnak. Mégis csak Gizuskát vitte a templomba vasárnap, nem a Vaszi fiát.

Hogy kitért mindenki az útkéből, hogy köszönt mindenki a nagyapának és nagymamának. Ők ültek a vörös-posztós padban mindjárt legelől, a pap is mindig mondott nekik valamit, mikor az oltártól visszafordult s a kezét csodálkozva összezsápta.

Még most is úgy tetszik, mintha szorongatná kezében a húskrajcárót, már szinte a tenyeréhez ragadt, melyet a csilingelő pálcás zacskóba szokott tenni.

Még most is látja nagyapának szelid arcát, imára összekulcsolt erős kezét a vörös-posztós pad felső párkányán, a nagy pecsétgyűrű úgy csillog az ujján, olyan szép, alázatosan hajtja le fejét, mikor az oltárnál csejgetnek...

Milyen szép, nyugodalmas nap vagy is te vasárnap! A hófehér abrosz az ebédlő asztalán, a friss virágok a mézes csuporban, az almák piros arca az almárium tetején, a nagymama selyemfőköttője, a nagyapa rojtos, fekete selyemnyakravalója, a hímzett, bojtos házi sipka a fején, a négy tál étel... és... és a nyitott ajtón a virágos tornácról beáramló őszi verőfény: csupa illat, csupa mosoly, csupa boldogság, mintha a jószágos Isten az égből leszólna:

- Örvendjetek, jó emberek, ez az én napom.

*

Sok... sok idő telt el... előbb a tél, aztán a tavasz, azután a nyár. Épen második éve annak, hogy Gizuskát nagyapáékhoz eresztették.

Azóta tízszer is kérdezte nagyapa:

- No kis tücskőm, mit izensz a mamának és apának?

- Csókolom a kezüket százszor is, de még annál is többször.

- Hallod, megírom, hogy jöjjenek utánad, vigyenek haza, mert te már unod nagyapáéknál... mi? megírom?

A leányka hirtelen elkomolyodik.

- Megírom-e, bogárkám?

A leányka lehajtja a fejét az asztalra. Nem mer a nagyapóra nézni. A bolondos kis fej megtelik rémes gondolatokkal, a bolondos kis szívbe összegyűl a keserűség, minden keserűség, ami csak a világon van s elkezd zokogni. Nagyapó az ölébe kapja, Gizuska átöleli a nagyapó fejét, s csak ennyit tud mondani:

- Nagyapa... nagyapa!...

Ettől a naptól kezdve sokat beszél nagyapó a mamáról, a szegény mamáról, aki búsul Gizuska után... az apáról, aki sokat dolgozik, hogy a többi testvéreknek legyen cipője, hogy járhassanak az iskolába.

Gizuska pedig oly szomorú. Már annak sem tud örülni igazán, ha megengedi nagymama, hogy ő vakarja ki a tejes lábast, a tésztás teknőt és süssön a vakarcsból madarat, pogácsát... úti pogácsát.

- Nagymama lelkem, nekem nem kell úti pogácsa...

- Nem, nem, leánykám, hiszen nem is neked sütjük, hanem a Vaszi fiának.

- Hát a Vaszi fia elmegy?

- El bizony. Diák-iskolába viszi az apja. Tanulni fog és úr lesz belőle. Mindenkinek kell tanulni.

- Nekem is, nagymama?

- Neked is.

- De én nem vagyok fiú.

- A leánynak is kell tanulni.

- De nagyapa is eljön velem tanulni, úgy-e?...

- Elmegy el, amikor reá ér...

Ekkor valami kocsi állott meg a kapu előtt. Mányi, az öreg szolgáló, siet, hogy kinyissa a kaput. Aztán nagyot kiált:

- Jézus Mária, az ifjú tekintetes asszony!

Nagymama is kiált:

- Apókám, a leányunk!

És mind... mind leszaladnak az udvarra, csak Gizuska áll a tornácon, neki támaszkodik a rácsos ajtónak és néz... néz a begördülő kocsira.

Hallja, hogy valaki a nevét kiáltja a kocsiból...

- Gizuskám!...

Érezi aztán, hogy valaki megöleli, csókolja, hogy sír örömeiben, hogy a szívéhez szorítja... Majd reánéz... Fájdalmas, bánatos tekintettel és rezgő hangon kérdi:

- Nem ismered a mamát?

- Mama... Mama!... Ugy-e, itt hagy nagyapáéknál?...

*

Nagyapa nem tudja magáról lerázni a síró kis portékát. Csetlik-botlik mindenütt nyomában, hol a kezét, hol az ujjasát csókolgatja és rimánkodik:

- Nagyapa, jöjjön velem az iskolába!... Nagyapa, ne engedjen engem a városba... Én a libákat fogom őrizni...

- Az ám, kis szolgálám, de akkor neked mezítláb kell járnod, a gyöngyös cipődet odaadjuk a sánta Mányi leánykájának, a vajas kenyeret is neki adjuk, az ágyacskádban is ő hál; te pedig kapsz szalonnát és kenyeret, semmi egyebet. Jó lesz?...

- Jó lesz, ha nagyapa is kijön velem libát őrizni.

- Hm, én bizony nem megyek, mert a nap nagyon melegen süt a mezőn. A te arcodat is mind leperzseli, cigánylányka lesz belőled.

- Igazán, nagyapa?

- Igaz a, babuskám, ha én mondom. Eredj, hozz ebbe a mázos csuprocskába vizet, mert meg akarok borotválkozni. El ne ejtsd, szivecském, mert már harminc esztendeje ebben habarom a szappanos vizet.

Gizuska kezébe veszi a kopott csuprocskát, aztán simogatja, mintha valami igen-igen szép baba volna. Isten tudja, miért, miért nem, de nagyon tetszik neki az, nagyon megszereti.

Gondolja magában nagy bohóan:

- Ha a jó Isten nekem szakállat ad, én is ilyen csuprocskában fogom a szappanos levet habarni... vagy... ebben főzök csirke-becsináltat a babámnak...

Míg nagyapó babrál az ábrázatán az éles késsel, mind nézi... Nézi, szólni sem mer, hogy az a gyilkos kés el ne vágja nagyapónak az arcát, azt a szép piros, sima, jóságos arcot. Olyan arca még a megyés püspöknek, de talán a királynak sincs.

Mikor aztán a csíkos szélű, rojtos kendővel letörli nagyapó az arcát, Gizuska veszi ismét a csuprocskát, fut a konyhába, megmosogatja, szépen megtörli és... és megcsókolja a fülét; mert hát nagyapó harminc esztendeje fogja azt a fület...

Míg nagyapónak beviszi, valami fura gondolata támad:

- Nagyapa, kérek valamit!

- Mi legyen az, mókuskám?

- Adja nekem ezt a csuprocskát.

- Ezt a csuprot?

Gizuska aggódva néz nagyapóra, s int a fejével; összeszorul a szivecskéje: vajjon mit fog felelni nagyapó?...

- Aztán mit csinálsz vele?

- Mindennap megmosogatom és megtörölöm majd. Aztán... aztán szeretem, mert nagyapótól kaptam... Adja nekem, nagyapa, édes nagyapa!

A jó öreg ember előbb végigsimogatja a gyermek arcát, aztán barázdás homlokát, odaér a tenyere a szeméhez is, abból kitöröl valami haszontalan nedvességet, csak azután ér reá, hogy feleljen:

- Neked adom, angyalkám, neked!... Csak te mindig így szeresd az öreg nagyapót... Mindig így szeresd!...

- Nagyapó, tudja mit gondoltam én? Hogy a jó Isten odafenn a mennyországban éppen olyan, de éppen olyan, mint nagyapó... Csak neki nagy fehér szakálla van...

- Gyermekek... Gyermekek, be nehézzé tudod te tenni az ember szívét...

Ezt mondta nagyapó, s kiment az udvarra, hogy a vén kóberes kocsiba befogassa a lovakat. Onnan benézett a kertbe, ott nem látta senki, leült a körtefa alatt levő padon és úgy elsírdogált, mintha megfizették volna. Siratta a kis unokáját. Egyetlen leányának legkisebb gyermekét, akit ma elvisznek a városba és nem fogja látni többé az oleanderes tornácon a kert pázsitján, a kis ágyban, nem kuporodik ölébe, nem cirógatja parányi kacsójával nagyapónak borostás arcát...

Nem csicsereg, mint egy madárka...

Teremtő Istenem, be nagyon üres is lesz a ház!...

Mintha csak tegnap történt volna...

Gizuskát felöltöztette a nagymama, babos selyemkendőt kötött a fejére, hogy a szél erősen meg ne fújja. Egy skatulyába három ezüst tallért és négy pántlikát tett, azt odaadta Gizuskának, s azt mondta:

- Ez a tied, lelkem, jól vigyázz rá!... Aztán nem szabad sírni, te már nagy leányka vagy, ha meglát a Vaszi fia, kikacag.

Nagyapa járt-kelt a kocsi körül: sonkát, szalonnát, zsírt, sok-sok mindent rakosgatott föl. Nagyon hallgatag volt, feléje se nézett a leánykának, pedig az folyton nagyapót kereste nagy, fekete szemével...

Csak hogy nagyapó nem mert abba a nagy, fekete szembe tekinteni.

Nagyehezen elkészülöttek. A mama benn a szobában búcsúzott el nagyapóéktól, addig a kisasszonykát a vén kocsis tartotta szóval, bolondos szóval, mert nagyapó úgy parancsolta.

A mamáék kijöttek, nagymama megölelte Gizuskát, meg-megcsókolta s így szólott hozzá:

- Aztán igen-igen szófogadó gyermek légy, szorgalmasan tanulj, gyermekem... Sírni pedig nem szabad, mert kikacag a Vaszi fia...

Nagyapó kinyitotta a kaput, ráparancsolt a kocsisra, hogy vigyázzon az alkenyéri hídnál, ne hajtson erősen, kímélje a lovakat, Fehérvárott itasson.

Csak azután közeledett a leánykához.

Bár ne tette volna, mert hiába állott az udvar közepében a Vaszi fia, de még ha a Vaszi apja, egész Alvinc ott állott volna is, meg a megyés püspök, s a király egy ármádia mérges katonával: nosza ömlött a könny a gyermek szeméből, de úgy... olyan erősen szorította a nyakát a nagyapónak, és úgy zokogott, hogy majdnem a szive szakadt meg.

Bizony nagyapó is nagyon gyáva volt. Egy árva szó ki nem jött a torkán, a két karja pedig reszketett, reszketett még azután is, hogy a kocsi elindult, bizony még a két lába is reszketett... Neki kellett támaszkodnia a kapufélfának... Ugy nézte azt a gyermekfejet, mely a kocsiból kihajolt... Hallotta a zokogást.

Be sokszor hallotta még azután is...

Nem csoda no, öreg emberek és gyermekek olyan hasonlóak egymáshoz.

II. Azok a görbe, csúnya betük.

Ugy volt bizony.

Az oleanderes tornácot föl kellett cserélni azzal a szürke házzal, melynek sem oleandere, sem tornáca nem volt, hanem durván faragott kövekkel úgy, ahogy kirakott sötét udvara, honnan az ember csak a szomszédház udvarát és négy vedlett kéményt látott. A napfény délelőtt tíz órától délután egy óráig benézett félszemmel az ebédlő-szobába, aztán csak az átellenben levő ház ablakairól verődött vissza lopott fénye, az is olyan bágyadt, olyan beteg volt, hogy az ember szive fázott, mikor reánézett.

A hálószoza sötét volt, a gyermekek szobája a barátságtalan udvarra nézett. Ha az a sok cserép virág ott nincs az ablak fáján, soha a tavasz oda be nem költözött volna.

Hiába, ott volt mégis a tavasz a gyermekszobában.

Gizuska testvérei: a nyolcéves Berta és a tízesztendős Irén, odavarázsolták kék szemökkel, szőke fürtös fejökkel és csengő nevetésökkel. Guidó, a legidősebb testvér, buzgón hegedült, vígan rágyújtott egy-egy nótára, Gizuska pedig nézett bámulva reájok, csodálkozott, hogy miért van olyan jó kedvük, mikor neki folyton sírásra áll a szája...

- Gizusnak, neked is legyen jó kedved! Tudod, hogy apus nem szereti, ha mindig nagyapát emlegeted, - szólt Irén, kis húgát ölébe vonva. - Apus is, anyus is, mi is mind szeretünk téged, úgy-e, Guidó?

- Igaz a; csak többet érünk neked, mint a Vaszi fia.

- Nem is szeretem a Vaszi fiát... Nem is...

- Mégis mindig emlegeted...

- Mikor az a malac volt.

- No tessék, hát mi nem érünk többet egy malacnál?

- De...

- Nem fészültek ma is én meg, Gizuska? - vág közbe Berta. - Még pedig milyen szépen... Még copfocskát is csináltam s pántlikát...

- A nagymama adta.

- Én pedig főztem csokoládét - tódítja a szót Irén.

- A nagyapa borotválkozó csuprában.

- Én pedig nyakonütöttem azt a gyermeket, ki a nyelvét öltögette rád! - kiáltott fel Guidó, s Gizuska elé állva, úgy veregette a mellét, mintha a kétfejű sárkánnyal is szembe merne szállni. - Azt mondom én, hogy ne sírj, hanem csak mondd nekem, aki téged bánt, mert én tetőtől-talpig kettéhasítom a fejét. Tudod, hogy katona leszek. Jere, ülj fel a hátamra!

- Vigy el a nagyapóhoz.

- A hátamon?

- Nem, egy kocsiban.

- Hát akkor ki fog helyetted tanulni...

A leányka elkezdett sírni... sirdogálni. Berta kacagott.

- No nézzétek, megint sír! Hát ki bántott Gizuska? Szégyeld magad, hogy mindig eltörik a mécsesed.

Irén okosabb és türelmesebb volt. Ölelte a kis leánykát, babusgatta és csittította.

- Ne sírj Gizuska. Ha bejön a mama és meglát, ismét szomorú lesz, mint a multkor. Ó te, ha úgy ismernéd a mamát, mint mi, soha meg nem szomorítanád. Olyan jó, olyan nagyon - nagyon jó.

- Nagyapa is...

- Ő is bizony, tegnap küldött ruhára valót mind a hármunknak és még sok mindent. Nagyapa nagyon szereti a mamát.

- Én is szeretem.

- Apát is nagyon szereti.

- Én is.

- A mama éjjel sem alszik, mindig reánk vigyáz. Téged tegnap háromszor takart be, mert lerúgtad magadról a paplant és sírtál álmodban. Látod, milyen jó a mama.

Ekkor toppant be a mama, a konyhából jött és almát vitt a gyermekeknek. Gizuskának adta a legpirosabbat. Guidó mindjárt meg is jegyezte:

- Látod, Gizuska, tied a legszebb!

- De a tied a legnagyobb...

A mama olyan kedvesen mosolygott és megsimogatta a leányka fejét.

- Okosan feleltél, Gizike. Gyermekek, levél jött nagyapától, melyik akarja fölolvasni?

- Én!... - kiáltott hirtelen kipirult arccal a legkisebbik.

- Jól van, leánykám, - mondja a mama komolyan - itt van, olvasd el, hogy mit ír a jó nagyapa.

Gizike mohón kap a levél után, megcsókolja és nézi... nézi... megtelik beszédes szeme könnyel, aztán elfordul, a szögletbe megy, szegényke úgy szégyenli magát.

Guidó szólani akar, de a mama int neki, hogy hallgasson.

Aztán megszólal ő lágy, szerető hangon:

- Mért nem olvasod, lelkem, a jó nagyapa levelét? Jere ide szépen a mamához, nézz a szemembe és felelj, hiszen te szófogadó, kedves gyermek vagy.

Gizuska szót fogad most is, lassan közeledik a mamához, lassacskán fölemeli reá könnyes szemét és rebegi:

- Mama... ne haragudjék... nem tudom elolvasni.

- Nem haragszom, szivecském, amiért nem tudod elolvasni, hogy is tudhatnád?

- A nagyapa betűi is olyan görbék... Nem ismerem a betűket.

- Szeretnéd ugy-e tudni, hogy mit ízen neked a nagyapa... Mert bizony ízen neked valamit.

- Azt, hogy eljön utánam? - kérdi a leány mohó kíváncsisággal.

- Valami olyasfélét. Majd te is megtanulsz szépen olvasni, úgy-e? Akkor aztán mindig te olvasod el a nagyapa levelét...

- Igen... De a betük.

- Bizony, kis leányom, azok görbék, ha görbén írják, de szépek, ha szépen írják. S még szebb, amit ebben a levélben nagyapa ír, hallgass csak ide:

„Édes jó gyermekeim! Mi, Istennek hála, friss, jó egészségben vagyunk, kívánjuk tinéktek is tiszta szívékből. A nagymama holmi apróságokat összeszedetetett, a delizsánc szolgától elküldötte. Vegyétek számon, a cédulára egyenként fel vagynak írva. A kis mókus...”

- Ez én vagyok, mama! - kiáltott fel lángoló arccal Gizuska. - Mutassa... mutassa!

- Hiszen te nem tudsz olvasni... Hallgasd meg csak, mit ír nagyapa a kis mókusról...

„A kis mókus ne sírjon, hanem legyen jókedvű s imádkozzék buzgón a mennybéli atyához, amiért hogy neki olyan jó szülőket rendelt. Aztán mondjátok meg a kis mókusnak, hogy nagyapa szeretné már látni az írását, mert amikor az első szép levelet írja Alvincre, bizony befogatja nagyapó a két szürkét, Szebenig meg sem áll, hanem ott terem és elhossa ismét a kis mókust...”

A mama nem olvassa tovább, hanem nézi az ő pirinyó leánykáját, aki összefogja a kezét, mintha imádkoznék, reá nyomja a szívére; sír is, kacag is, olyan nagyon boldog.

A mamát kihívja a szolgáló, mert a rántás égni kezd...

Gizuska oda settenkedik Irénhez, megfogja a kezét, a szögletbe húzza és a fülébe súgja halkan:

- Ugy-e, te megtanítasz holnap írni... nem holnap, még ma... ugy-e, hogy megtanítasz?

Irén nagy okosan felel:

- No még, hát te azt hiszed, hogy azok a görbe betűk olyan hamar belemásznak a te buksi fejedbe?...

- De mikor én a nagyapának akarok írni levelet...

- Hallod-e, te, még a király sem tud egy nap alatt megtanulni.

- Az ám, mert a királynak nincs nagyapja. - Guidó nem állhatja meg szó nélkül.

- Gizuska, én megtanítlak írni, ha a vasárnapi kávédat, meg a kiflit is nekem adod.

- Akkor én mit eszem?

- Kenyeret.

- Jó, de szépen taníts meg és hamar.

- Ezt nézd meg, ilyen H-kat kanyarítok én... úgy-e, ez nem görbe?

- De...

- Azok lesznek még csak igazán görbék, amiket te fogsz vetni.

És megtörtént a csoda.

Gizuska este, mikor apa hazajött a hivatalból, nagy félénken hozzásompolygott, előbb megcsókolta a kezét, aztán nagyon halkan így szólott:

- Apus, vegyen nekem palatáblát és palavesszőt...

Az apa nagyot nézett, homlokáról elsimultak a ráncok, mindjárt olyan szerető, szelid volt az arca.

- Minek neked az, leánykám?
- Guidó tanít levelet írni nagyapának.
- Áhá... Veszek leánykám.
- Én a palavesszőt nem fogom nyálazni, mint a Vaszi fia.
- A malac? - rikkant közbe Guidó.
- Nem a malac, hanem az igazi Vaszi fia. És a nagymama pántlikájával kötözi a táblához, nem spárgával.

Apa mosolygott, aztán aggodalmaskodva kérde:

- Te mókus, de azok a betűk olyan görbék és csúnyák...
- Nagyapa szereti...
- Az már más. Akkor hát te is fogod szeretni.

A leányka intett a fejével és fontoskodva mondá:

- De én nem fogom a palavesszőt nyálazni, akkor szépek lesznek.

Guidó erősen buzgólkodott a tanításban, Gizuska a tanulásban, hanem a vasárnapi kávéból semmi sem lett, mert a mama, hogy nem, hogy igen, de megtudta a dolgot s hát Gizuska forralt tejet és pirított kenyeret kapott vasárnap is...

No már az Guidónak nem kellett.

Megcsappant a buzgalma, csak úgy immel-ámmal mutatta a betűket s nagyokat kacagott, ha legkisebb testvérkéje hol a malacot, hol a kakast, hol a nagypapa pipáját, hol a nagymama harisnyáját, Vaszi fiának a fülét, Mányi kontyát, nagyapa okuláróját ismerte fel azokban a fura betűkben. Mikor aztán két betűt egymás mellé rakott Guidó s azt mondta:

- Olvasd ki, mi ez?

Gizuska ártatlanul mondta:

- Vaszi fiának a füle, malac...
- Nagyapa pipája, kakas...
- Mányi kontya strimpfli...

Istenem... Istenem, be nehéz is az írás tudománya! Azok az első betűk, melyeket Gizuska a palatáblára mázolt, kétségbeesetten viaskodtak egymással: az *r* beleszúrta a fejét az *á*-ba, az *l* nagyot rúgott az *é*-n; az *m*-nek hol két, hol három, hol négy lába volt, még pedig egyik hosszabb, mint a másik, a *b*-nek és *d*-nek akkora pocakot kanyarított, mintha sörfőző lett volna, az *e*-nek a feje úgy megdagadt, mint egy lopótök, az *f* csak úgy fért el a palatáblán, ha összehajtogatta fejét és lábát, a *k*-nak három hasa volt s mind a három közepén pántlika, az *a* megsoványodott, az *s* meghízott... hanem azért Gizuska csak írta őket, írta reggeltől estélig, alig várta, hogy pingálhassa, a palavesszőt pedig a világ minden kincséért sem nyálazta volna meg...

Azok a csúnya görbe betűk elkezdtek formásodni, a szorgalmas ujjacskák odaragadtak a palavessző kockás, ragadós papírhüvelyéhez, betű betű mellé sorakozott s kikerekedett a harmadik hónap utolsó hetében ez a szó:

- Nagyapa.

III. Mikor egy kicsi szív megtelik fájdalommal.

Guidót beadták a kadétiskolába. Azt mondta, hogy mikor onnan kikerül, mindjárt aranygalléros generális lesz belőle. Irén vette át a legkisebbik tanítását.

Ilyen türelmes, szelid tanító kellett a türelmetlen leányka mellé, aki csakhamar tollat kért az apától, mert a palavesszővel nem lehet papírra írni, a palatáblára írt levelet pedig eltörik a póstán, míg nagyapához viszik.

Csak hogy könnyű dolog azt mondani: én ezentúl tollal írok; ha az ember először üti az acéltoll orrát a kalamárisba, először szegezi neki a vonalozott papírlapnak: nemcsak a szive, hanem a keze is szörnyen reszket.

Gizuska az első lapon mintaszerű malackákat cseppentett, a betűk pedig úgy rezegtek, olyan vékonyak voltak, hogy szinte eltört a lába a *p*-nek, akkora malacot kellett tartania.

Berta azzal bosszantotta a mókust, hogy az irkáján több a számárfül, mint a betű, több a poca, mint a vonal, s ha aztán az érzékenyszívű mókusz elkezdett sírni, Berta nem átalította kiölteni a nyelvét s csufondárosan mondta:

- Nézzétek a mécesest!

Csak a mama és Irén nem fogtak ki a türelemből. Hogy dicsérték az első *í*-t, az első *á*-t, hogy biztatták a mókust!

Ha beláthattak volna a gyermek szívébe!...

Hogy megtelt boldogsággal minden kis dicséretre, hogy zengett a sok apró húr, mintha tündérek varázsujja csalta volna ki az ezüsthangokat.

Mikor lefeküdt esténként s nézte a lámpa fehér korongját, melynek szelid fénye mellett apa néha éjfélig, sőt azon túl is el-elolvasgatott: nagyapa képe tűnt fel lelkében, ingujjban, amint ül az asztalnál s hallgatja nagymamát.

Ilyenkor mind sorjába szedte, hogy miket szeretne megírni neki... miket fog neki megírni abban a szép levélben... majd... majd nagyapa nevenapján, ősszel, mikor a szőlő érik.

„Én úgy szeretem magát, mint a jó Istent, ha nagyapának hosszú, fehér szakálla volna, éppen olyan volna, mint a jó Isten az Irén könyvében... Mit csinálnak a csirkék? Megvan-e még a búbos galamb, az a lilakék-fejű?... Hát a Vaszi fia hazajött-e Fehérvárról s a bivaly még mindig olyan csúnya fekete? Nagymama minden vasárnap tesz piculát a templomban a bojtos csengetyűbe?... Van-e még a császárkörtéből és cigányalmából?... Hány malaca van most a hosszúfülű kocának... és bíró bácsi még mindig a borospohárból issza a rozsólist?... Nagyapa, nekem most már nem kell fiókos ágy, mert én nagy vagyok, úgy-e, a vendégágyba fektetnek és szabad lesz kilenc óráig fennmaradnom? Most már ki tudom nyitni az ajtót, nem kell odavinnem a fehér zsámolyt és én nagyapának a hárászból hálósipkát kötök... Én fogom etetni a libákat, pulykákat, kácsákat, tyúkokat, hanem a disznókat etesse Mányi, azok bemázolják a ruhámat. De ha nagyapa akarja, akkor a disznókat is etetem... És imádkozom a jó Istenhez, hogy a nagyapa sok száz esztendeig éljen...”

Így rakta, rakosgatta egymás mellé a szavakat bohó gyermekésszel, tüzes képzelettel és mindent megaranyozó szeretettel.

S míg áthidalta az Alvinc és Szeben közt levő távolságot, bejárta a nagy gyümölcsöst, elment nagymamával a templomba, nézte a tornácról a hazatérő csordát: szemére aranyos hálót szőtt az álom, összegabajgatta az emlékeket, a lámpás tejüvege átváltozott a Riska tehén szemévé, apa a szószéken ült s beszélt a jámbor alvincieknek arról, hogy az állatok is teremtményei az Istennek, nem szabad őket bántani, a ruhafogas, mintha az öreg Vaszi lett volna, ki éppen a szószék mellett szokott állani... míglen a világosság mind kisebb és kisebb lett... a Mányi anyjának az ablakában a faggyúgyertya téli estén, apa feje olyan kicsi, mint egy dió, még annál is kisebb... véges-végül a fáradt pillák lecsukódtak...

S apa felrettent az asztal mellett, sajátságosan mosolygott, mert az alvó leányka talán álmában mondta:

- Öleljen meg erősebben, édes nagyapa!...

Eljött az ősz, érett a szőlő, a szebeni szőlődombocskán maholnap már szüretre készülődnek és Gizuska írja, írja azt a szép, hosszú levelet nagyapának a nevenapjára.

Apa megengedte, hogy azt írja bele, ami neki tetszik. Vett cifra levélpapírt, galambok voltak reá pingálva és mosolygó rózsák.

Írta a leányka a levelet... írta s megtelt a szive színültig örömmel. El is készült vele, odaadta a jó mamának, hogy olvassa el.

A dolog úgy történt, hogy előbb egy másik levelet kellett elolvasnia a mamának. Azon a másik levélen fekete pecsét volt és azt a levelet nagymama írta.

Aztán apa után ment a szolgáló a hivatalba. Apa hazajött, ő is elolvasta, aztán a gyermekeknek azt mondta:

- Menjetek az udvarra, játszodjatok! Berta nem ugrált, Irénnek a szemei könnyeztek. A legkisebb pedig csak a levelére gondolt.

- Mama, édes mama, aztán küldje el a levelet nagyapának!...

A mama elfordította a fejét, halkan felelte:

- El, szivem, elküldöm.

Pedig a szegény mama olyan messze nem küldhette volna el a mókus levelét; posta el nem viszi, galamb szárnya oda fel nem röpül... oda csak a szív imádsága juthat el.

Ami ezután történt, mind belevésődött a gyermek szívébe. A mama azt mondta a gyermekeknek, hogy Alvincre megy, mert szegény nagymama beteg. Viseljék jól magukat, mert akkor az Isten hamarabb meggyógyítja a nagymamát. Erre Irén is, Berta is elkezdettek sírni, a legkisebbik a nagymamához akart menni, de mama nem vitte el.

- Ahol beteg van, ott alkalmatlan a gyermek...

- Én olyan jó leszek, mama!

- Majd később, szivecském. Ha nagymama meggyógyul, elhozom magammal, jó lesz? Ő elvisz téged Alvincre.

Aztán eljött Róza néni és varrt három fekete ruhácskát, mindenik leánykának egyet.

Berta arra kérte Róza nénit, hogy neki csináljon sok fodrot a nyakára. Irén nem kért semmit. Gizuskának azt mondták, hogy nem gyászolnak senkit, hogy a fekete ruhához is nagyapa küldötte a kelmét, az az áldott jó nagyapa.

Irén és Berta gyakran összebújtak és beszélgettek s ha a mókus véletlenül hozzájuk közeledett, hirtelen elhallgattak.

A kis leányka el nem gondolhatta, hogy miféle nagy titkuk lehet.

Soha jobb, szófogadóbb gyermek nem volt a világon, mint a mókus ezekben a napokban. Úgy várta a mamát, várta a nagymamát.

Összerakosgatta a játékait, megfésülte a babáját, egy hosszú szivarskatulyába elrendezte a babaruhákat, a gyöngyöket egy cérnára felfűzte, a nagyapától kapott csuprocskát mindennap újra megmosta és mind a két fülére kék és vörös pántlikából csokrocskát kötött.

Hadd lássa a nagyapa, milyen nagyon megbecsülte.

Eltelt egy hét, aztán kettő. Szombaton délben megérkezett a mama, vele jött a nagymama is. Mind a ketten fekete ruhában voltak.

A nagymama sírva csókolta meg apát, a gyermekeket, őt sokáig tartotta az ölében, valamit mondani is akart, de a mama kérte, hogy ne szóljon...

Vajjon mit akart neki mondani?

Talán nagyapa izent valamit? Azt, hogy jöjjön minél előbb Alvincre?

- Nagymamának is nagyapa vette a fekete ruhát mint nekünk? - kérdezte a mókus.

Nagymama olyan csodálatosan nézett reá, míg ezeket mondá:

- Igen, kis leányom, mi mind a nagyapa kedvéért járunk fekete ruhában.

- Ugy-e, azért, hogy a jó Isten a nagymamát meggyógyította?

- Azért szivecském, azért te kis ártatlan.

Megint eltelt három nap.

Egy nagy szekér állott meg a kapu előtt. Fáradtak voltak a lovak. Sok mindent hoztak szegények és messziről hozták.

Előbb leemelték a szekérről a diófa-almáriomot, aztán a kétajtós szekrényt, aztán nagyapának a karosszékét... aztán a nagymamának az ágát...

Uram Istenem, hát az alvinci házban mi marad a szegény nagyapának?

Marad még, hogyan maradna, hiszen sok holmija volt nagyszüléknek...

Megint eltelt egy hét, két hét...

A mókus mind türelmetlenebb lett, mind több kéréssel ostromolta nagymamát, hogy induljanak már, mert nagyapa búsulni fog utánok...

Egyszer a nagymama kis szobájába lopózott be a kis mókus, olyan észrevétlenül, mint az egér. Csendesen állott a kályha mellett, csak nézte... nézte... mint rakosgatja egy ládából nagymama ruháit a kétajtós szekrénybe. Azt is látta, mikor előveszi a ládafiából nagyapa piros bugyellárisát és zokogni kezd... mikor előveszi nagyapa bojtos hálósipkáját és szívéhez szorítja...

Azt is hallja, mikor megszólal:

- Édes öregem, ott fenn az égben találkozunk majd...

Többet aztán nem hall, csak a maga szívszaggató zokogását...

Hiába becézgeti a mama, nagymama, hiába kínálgatják ezer jóval, hiába biztatják, hogy a jó Isten majd elküldi a nagyapát...

Ó annak a kicsi szívnek olyan megmérhetetlen nagy a fájdalma.

Kis mókus, az élet megtanít még nagyobb fájdalmakra is, de vajjon megérlel-e tisztább örömekre?

IV. Miképen lesz a mókusból szúnyog.

Apa kisfizetésű hivatalnok volt, a mama igen jó gazdasszony és a legszeretőbb anyja. Csak így tudtak, nehezen bár, de mindig tisztességesen megélni.

Minden hónap elsején lerakta a fizetését apa az asztalra s azt mondta:

- Itt van, fiam, gazdálkodjál belőle. A gyermekekről kell gondoskodnunk, tudod.

Irén és Berta már a hatodik osztályba jártak. Hat-hét könyvből tanultak, igen szép kézimunkákat készítettek, tanultak énekelni is, Berta ügyesen festett s felváltva hetesek voltak a konyhán. Ők terítették asztalt, ők hozták rendbe közös szobáskájokat.

A mókus még otthon tanult.

Olykor bámulva hallgatta, mint olvassa el tízszer-hússzor is a hosszú verseket, hogy próbálja elmondani, bizony a könny is kibuggyan a szeméből, ha bele vét. A kis mókusnak megragad emlékében egy-egy tüzezebb sor, néha egész versszak s mikor egyedül van a szobában, ő is próbálja tüzzel szavalni: lángol az arca, villog a beszédes fekete szem, szinte reszket a gyönyörűségtől.

Különben megsoványodik, sápadt az arca. Gonosz láz szállja meg. Csaknem egész évig kínozza, szünetel két-három napig, aztán megint csak égni kezd a homloka. A mama reánéz, megtapogatja a fejét és küldi az ágyba.

Amint fekete haja reá borul a fehér vánkosra, sovány, halvány arcával, égő sötét szemével - olyan, mint egy haldokló tündér. Órákig simogatja a mama kezét, órákig elnézegeti a sötétkék erecskéket fehér kezén, mintha a vércseppeket akarná megszámlálni.

Néha bohó gondolatai támadnak:

- Mama, ott fenn én is találkozom, úgy-e, a nagypapával?

- Gizike, hát te csak így szereted a mamát?

- Nagyon szeretem, de üljön mindig itt mellettem, mert ha nem látom a mamát, mindig nagyapát szeretném látni.

Apa és mama esténként sokáig beszélgettek. Nagymama korán lefekszik, mert már öreg. Irén és Berta bizonyosan tanulnak, áthallik az ajtón egyhangú olvasásuk.

A legkisebbik ébren van még, de behunyja a szemét, mert a lámpa világa sérti.

A szülék azt hiszik, hogy alszik. Megszólal apa:

- Guidó majd csak gondoskodik magáról. A két nagyobbikat is valahogy Isten segítségével férjhez adjuk. A legkisebbikben van a legtöbb bizalmam. Éles esze van...

- Csak olyan gyöngye, szegény.

- Majd megerősödik. Meglátsd, nagyon jó tanuló lesz belőle.

- Nagyon érzékenyszívű.

- Az élet megedzi.

- Háládatos gyermek lesz...

A kis leányka hallja mind, szíve erősen dobog, összefogja imára a kezét... mintha valami nagy, szent fogadást akarna tenni...

Úgy alszik el.

Mindenki olyan jó iránta. Nagymama sokszor bemegy a szobába, leül az ágya mellé s beszél a régi-régi időkről, mikor még ő fiatal leány volt, mikor nagyapát először látta. Szébb is, gazdagabb is szeretne volna feleségül venni nagymamát, csak hogy nagypapa olyan jó, türelmes ember volt...

Nagymama a múltban él. Azzal sem gondolt, hogy az a nyolcesztendő leányka édeskeveset ért az ő beszédéből; tulajdonképpen nem is az unokájának, hanem magamagának beszélt... hangosan gondolkozott.

Berta akkor karácsonyra kapott a pesti nagymamától, apának a mamájától, egy porcellánbabát, mely a szemét behunyta, ha lefektették; Irén egy cifra könyvet.

Irén verseket írt a könyvbe, de nem azokat, melyeket az iskolában tanult, hanem másokat... Egész rakás fészkelődött már a fejébe, s talán a szívébe is.

Mikor a leány konfirmációra készül, mikor az első hosszú ruhát varrják a számára: a lelke világa is hirtelen változik. A beteges leányka talán jobban érezte, mint Irén maga, mert gyakran hiába kérte szelid testvérét, hogy varrjon új ruhát a szegény babának. A könyv hamarabb megtelt, mint az új ruha elkészült.

Változott minden. Berta az utolsó évet járta az iskolában, nagyon kényes volt a ruhájára, nem szeretne, ha a mókus kotorászott a szalagjai között, hosszabb ideig fészkelődött, s már türelmetlenül várta, hogy ő is kikerüljön az iskolából, mint Irén.

Minden változott, csak a mama nem.

Az ő szeretete volt a nap, mely bőven öntötte sugarait a sápadtarcú, sovány leánykára. A keserű kinin (akkor még ez járta a láz ellen) szinte édesnek tetszett, ha a mama adta be; a forró homlok lehült, ha a mama tette rá puha kezét, s a szomorú gondolatok el-elűnédeztek, ha a mama vigasztalta a legkisebbiket.

A komoly apa is tréfált a mókussal. Beszélt az erdőről, hova majd tavasz beálltával együtt fognak kísértálni mind az egész család, ott maradnak egész nap, hallgatják a madarak énekét, leheverednek a fűbe és uzsonnálnak.

A mókus halvány arcát gyöngé pirosság szállotta meg ilyenkor. Hálát adott az Istennek, hogy őt a mama és apa olyan nagyon szeretik. Egy kissé elkényesedett; szükségét érezte annak, hogy körülötte legyenek mindig szerető szívek.

Szép ruha, új keztyű, színes szalag nem volt előtte oly kedves, mint a nyájas szó.

No meg szívesen elbabrált a könyvekkel.

A betűk értelme korán meglevenedett lelki szeme előtt. Akikről szomorkás vagy vidám történeteket olvasott, azokat úgy el tudta képzelni maga előtt, csaknem beszélgetett velök, vigasztalta őket, hogy ne szomorkodjanak.

Ősszel beadták az iskolába, hol sok-sok leányka járt együtt.

Nem volt több tíz évesnél, véznácska is volt, mert a gonosz láz megsorvasztotta. Az igazgató azt kérdezte:

- Nemde a harmadik osztályba kerül a kis leány?

A mama fejét rázta:

- Négy osztályból tett már vizsgálatot, igazgató úr. Itt van a bizonyítványa.

A bizonyítványban csak úgy hemzsegték a kitünők.

- Hm, alig hittem volna. No jó, megpróbáljuk. Meggyőződ, leányka?

- Tanulni fogok! - mondta reszketve a kis mókus. És bizony meggyőzte.

Ezalatt Irén már az első diák-majálisban vett részt. Egy ibolyacsokrot is tartogatott, s emlékönyve telidestele volt lágy, érzelmes versekkel; Bertának is elkészült a hosszú ruhája, s konfirmációja alkalmával tollaskalapot és zsebórát kapott ajándékba.

A kis mókus pedig nem törődött Irén verseivel, Berta kalapjával és órájával, hanem csak tanult... tanult.

Gyakran még arra sem ért reá, hogy gondosan megfésülködjek, sebtiben összefonogatta haját, holmi kopott, maradékszalagot kötött a végébe és szaladt az iskolába.

Ő volt a legkisebb, a legfiatalabb, a gazdagokhoz sem tartozott, inkább a szegényekhez.

A luteránus esperesnek a leánya mindig a legelső volt föl az első osztálytól a negyedikig, a polgármesterék Tercsije rendszeren a második volt, egyébiránt tovább már nem is akart tanulni, mert a jövő télen már házibálokat fognak adni, s akkorra reá otthon égetőbb szükség lesz, mint az iskolában. Azután következett a szalámi-gyáros Stefije, ki tíz hónap helyett csak másfélíg járt az iskolába, mert mamájától eltanulta a migrént (akkor még így hívták az idegességet), s minduntalan hazament az iskolából. Legszívesebben a francia grammatika, a számtan és történelmi óra előtt kezdte szegényt bántani a migrén.

Ezek a kisasszonykák összebújtak és elnevezték a mókust szúnyognak. Szörnyen tetszett nekik ez a név, sokszor vihogtak, de a szemébe mondani nem merték. Volt valami a szúnyog fekete szemében, mitől a jóval nagyobb leányok is fáztak.

Egyszer az esperes leánya mutogatta a leányoknak, hogy milyen szép aranygyűrűt kapott a mamájától.

Nagyon hangosan beszélt, azt akarta, hogy mindenki hallja, még a szúnyog is.

A szúnyog nem figyelt oda.

- Tudjátok-e, leányok, hogy tizenöt forint volt ez a gyűrű?...

A leányok összecsapták a kezöket és elszörnyűködtek.

Mindenki szégyelte a maga gyűrűjét, mert az sokkal olcsóbb volt, egy-egy vékony kis karika, holmi olcsó kő...

- Mutassa maga a gyűrűjét! - ingerkedett az esperes leánya vakmerően, gúnyos arccal odaállva a szúnyog elé.

Gondolta magában, hogy a kevésbeszédű, sovány kis teremtés el fog pirulni, szégyelni fogja magát, talán még sírni is fog, mert az egész osztályban csak neki nincs gyűrűje.

De nem.

A szúnyog nem pirult el, nem is sírt, hanem reá nézett azzal a félelmetes fekete szemmel az esperes leányára, s így szólott:

- Nekem gyűrűm nincs és azt maga jól tudta, mégis kérdezi. Ha olyan nagyra van a tizenöt-forintos gyűrűjével, miért nem hordja az orrán?

A lányok kacagtak.

Bezzeg felforrtyant a gőgös Tilda. Ilyent neki még senki se mert mondani. Olyan lett az arca, mint a piros tojás, s odavágta:

- Irigyli, azért -

- Nem irigylem. Ha tele rakná mind a tíz ujját akár százforintos gyűrűkkel, bizony oda nem adnám azért a csókért, mellyel az én édesanyám a nevem- és a születésem napján megjutalmaz.

Ez akkor annyiban maradt. A leányok érezték, hogy a szúnyognak volt igaza. Hanem Tilda elmondta otthon a dolgot mamájának. Úgylátszik, hogy másképen mondta el; no meg az is bizonyos, hogy az esperes úrnak a fülébe jutott; valószínű, hogy a tanítók és tanítónők is meghallották, mert az év végén a szúnyog az ötödik volt az osztályban.

Előbbre tették Tildát, a polgármesteréket, a szalámigyárost, a két Bajai-leányt.

Mikor a záróünnepen felolvasták a névsort: a szúnyog még jobban elsápadt, keze reszketett, szemében csodálatos fény villant fel, s mintha megőrült volna, oly vakmerő dolgot cselekedett... hangosan felkiáltott:

- Ez igazságtalanság!

Mióta a vén iskolaépület állott, pedig réges-régen építhették, ehhez fogható dolog még nem történt. Az igazgató percekig nem tudott szólni, a tanítók idegesen mozogtak jobbra-balra, a leányok megdermedve állottak.

A dolgot nem lehetett annyiban hagyni. Másnap felhivatta az igazgató a szúnyog apját, s elmondotta neki, hogy minő rettenetes dolgot cselekedett a leánya.

Az apa, úgylátszik, mindent tudott, mert éppenséggel nem szörnyűködött el, hidegen, nyugodtan felelt:

- A gyermek hirtelen, lobbanékony természetű. Sajnálom, ha vétett az illendőség és az iskola törvénye ellen. Ezentúl nem fog véteni.

- De kérem, ez iskola törvényei...

- Jövőre már nem fognak neki szólni.

- Hogy-hogy?

- Mert más iskolába adom. Az apácákhoz.

- Egy luteránus leánykát?

- Isten előtt mindnyájan egyformán kedvesek lehetünk. Leányom az iskolában és életben egyformán jó és igazságszerető fog maradni. Arról meg vagyok győződve. Hogy mennyit és hogyan tanult az a szegény gyermek, azt én jobban tudom. Alázatos szolgája.

A szúnyogot otthon még csak egy árva zokszóval sem illették, hanem ősszel beiratták az Orsolyák iskolájának hatodik osztályába.

V. Irén filozófiát tanul.

Irén határozottan megváltozott. Az utcára néző ablakszögletben ütötte föl tanyáját, déli tizenegy és tizenkét óra között nem volt emberi hatalom, mely őt onnan elmozdíthatta volna. Valakire várt. Valakinek nagy szüksége volt arra, hogy a szőke fejet ott lássa mindennap.

A dolog a lehető leghétköznapiabb módra indult meg. Senki sem gondolhatta volna, hogy ebből komoly dolog lesz.

Annyi bizonyos, hogy a diákismerősök lassankint elmaradoztak a háztól. Szegényeknek bizonyosan az érettségi vizsgálatra kellett készülniök.

Bezzeg annak a szőke, magas ifjúnak, ki naponta a harmadik ablakban a szőke fejet kereste, nem kellett az érettségire gondolnia, túl volt már azon. A mosóné, úgy látszik, ismerte, mert egyszer elmondta a mamának, hogy az a fiatalember tanár, nemrégén jött haza Budapestről, szörnyen okos ember. A familiája nagyra van vele.

Egyszer aztán, hogy történt, hogy nem, de elment látogatóba a mamáékhoz. Hosszú szalonkabátja, fekete keztyűje és fényes cilindere tiszteletet gerjesztett iránta.

Irén aznap nagyon keveset beszélt. Háromszor is kérte magát, hogy Gizuskának a magyar dolgozatát nézze át.

Hozzá is kezdett, de nagyon furcsán javította ki.

Nem csoda no, szegény Irén nem igen gondolt arra, hogy: „Minő haszna van a földművelésnek”.

Minthogy a mama nyájasan fogadta a szőke tanárt, sőt olyanformán búcsuzott el tőle, hogy mindig igen szívesen látja, hát természetes dolog, hogy mindennap elment.

Szörnyen okos ember volt. A bölcsészetről úgy beszélt, mint más ember az időjárásról.

Irén pedig úgy szégyelte magát. Érezte, hogy irtóztatóan tudatlan, valami bohó kívánság szállotta meg: bár ő is tudna valamit, hogy megértené azokat a dicső dolgokat.

A professzor ki-kirakosgatta agyából apránként, miket éveken át összegyűjtögetett.

Irén áhitatos arccal hallgatta.

Hát még mikor a professzor hozott egy vaskos könyvet: „A görög filozófia történeté”-t és ajánlotta, hogy azt szorgalmasan olvasson. Felséges dolgok vannak benne. Plátó telve magasztos eszmékkel, Arisztotelesz, a modern filozófia alapvetője, a legmélyebb gondolkozó.

Irén ettől az időtől kezdve délutánokint nem varrogatott, nem foltozgatta apa ingeit, hanem kivonatokat csinált az irgalmatlanul vaskos könyvből. Hangyanagyságú betűkkel teleírt egész füzeteket, megtanulta könyv nélkül, sírt, ha nem tudta elmondani.

Micsoda kín volt ez, teremő Istenem!

- Te Irén, - mondá egyszer a legkisebbik, - sokat tud, úgy-e, a tanár?

- Iszonyúan sokat.

- Úgy-e bár mind tudja, ami ebben a vastag könyvben van?

- Még annál is többet.

- Hát akkor te miért akarod megtanulni ezt a könyvet?

- Hogy én is tudjam.
- Tanítson meg reá ő.
- Nem érted te a dolgot, Gizike...
- De azt értem, hogy anyuska nem szereti, ha fél éjszaka gyötröd magad.

Irén csak tanulta tovább azokat a nehéz dolgokat, mert - a professzor szavai szerint - nem akart hétköznapi asszony lenni...

Asszony?

Úgy van. A professzor mult vasárnap délelőtt elküldötte az igazgatóját. Apa és anya bevezették a fogadószobába, a gyermekek nem mehettek be. Irént később behívták. Mikor bement, nagyon sápadt volt, mikor kijött, lángolt az arca. Gizikét megölelte és sírt, Bertával háromszor összeölelkezett. Másnap ebédre elment a professzor az apjával és anyjával. Az asztalon három palack finom bor volt, a mama négy tál ételt készített... Irénnek az ujján pedig ott volt a - karikagyűrű.

Mindez elég gyorsan történt és nem lepett meg senkit. A professzor apja és anyja nem voltak valami nagyon szeretetreméltó emberek, a professzor is kissé szürke volt a maga mértéktelen okosságával, no de Irén arca ragyogott a boldogságtól...

Mire a menyegzőt megtartották: Irén a „Görög filozófia története”-ből csak azt tudta, amit a hátsó lapra írt egy őrizetlen pillanatban:

- Szeretlek, csak ne kínozz Arisztotelesszel!

Gizike pedig ezalatt szemefénye lett a szelid apácáknak. A kis leányka mind meghódította őket.

VI. A szürke falak között.

Három esztendő szép emléke...

Olybá tűnik fel, mintha virág fakadna a behorpadt síron. Napsugár ömlött be a rácsos ablakon, végigrezgett a homályos folyosón, a festett ablakokat megaranyozta, a mártírok fakó arcára az élet pirosságát lehelte, a tisztára mosott kockakövek nem kongottak oly sírbolti ridegséggel, hanem a sok apró lábacska tipegése szintén ritmikus csengésre készítette. A szelid apácák sápadt arcára mosoly tévedt: hiszen annyi leányka nézett rájuk áhítattal, tisztelettel, a gyermekszív ártatlan ragaszkodásával.

Ha az ember kívülről nézi a komor épületet, elszorul a szive. Sehol színes függöny, mindenütt az áthatolhatatlan tejüveg, se azon ki, se azon be nem láthat emberszem.

Kikopott térdeplőkön szinte látni véli az ember, mint morzsolják naponkint reggeltől estvélig a világgal meghasonlott, szomorú apácák imáikat. A kolostor templomának harangja valahányszor megkondul, figyelmezteti arra a másik országra őket, hova törekedniük kell.

A kolostor iskolája nem ilyen. Kertre néző ablakain besurran a tavaszi napsugár, a zöldre festett padok olyanok, mintha gyeppázsitok volnának, a padokban ülő leányok mindmegannyi virág.

Fehér liliom, tulipiros rózsza, szelid ibolya, szegfű, tarkafejű százszorszép.

A bennlakó növendékek egyforma kötője, kék szalagja, sovár, epedő tekintete élénk ellentét a bejárók tarka ruhájával, kötekedő pajzán arcával.

Az óráközök sokadalma is olyan érdekes.

Az ezredes leánya az intézeti túróslepényt magyarázza, a táblára rajzolván, s vékonyka vonallal jelképezi a túróréteget.

A kövér Máli, kit azért adtak az intézetbe, hogy megjavuljon, arról beszél, hogy ő csak széleskarimájú kalapot fog hordani, mert abban nem olyan kövér az arca.

Nini, hát az a halványarcú gyermek az első pad szélén, mit csinál?

Robotol.

Most csinálja a képmutató Malvinnak a számtani feladványát.

Gizike hűségesen dolgozik helyette, s jól esik szívének, hogy Malvin őt nevezi a legönzettebb barátnőnek.

A vézna kis leány éjjélre fárad majd, addig Malvin pompását alszik, s talán háladatosságból róla fog álmodni. Megálmodja, hogy a szűnyogból tündérszép pillangó lesz, aranyos szárnyú, színekben pompázó.

A fehérhajú, tiszteletreméltó igazgató csodálatos gyöngédséggel bánik vele. Az apácák tanítják különórán franciára, zongorázni, kedveskednek neki nyáron almával, télen süteménnyel, mert ott marad ő uzsonna idején is a kolostor zongoraszobájában. Finom, vékony ujjai végig táncolnak az elefántcsontbillentyűkön. Meglepő tehetsége könnyűvé teszi a legnehezebb fogásokat, s mikor aztán belefárad a kották böngészésébe, alkonyat felé valami megragadja a szívét... Pillái lecsukódnak, mintha tündéerkéz igazítaná ujjait: olyan melódiákat csal ki az érchúrokból, melyeket sem ő, sem más soha senkitől sem hallott.

Nincs is ilyenkor a kolostor zongoraszobájában, hanem ott repdes lelke az alvinci réten, terelgeti nagyapáék gágogó libáit, eltéved a Maros partjára, hallgatja a parthoz verődő habok suttogását... A legelésző csorda kolompja édes hangokká változik... Altató nótája gyermekkorának...

Bohó gyermek!... Még a könnye is kicsordul.

- Miért sírsz, gyermekem? - kérdi a legnyájasabb néni, aki nesztelenül belépett s egy ideig hallgatta a leány játékát.

- Nem fáj ez a könny, csak azok az emlékek... Én olyan kimondhatatlanul szerettem a nagyapát.

- Hogy jutott most az eszedbe?...

- Ugy tetszett, mintha láttam volna őt az alvinci ház tornácában... És láttam az udvart, a mezőt... Úgy szeretnék néha meghalni, hogy őt újra lássam.

Az apáca fájdalmasan és mégis olyan szeliden mosolygott... Talán neki is volt valami rég eltemetett emléke, valami fel-felsíró fájdalom, valami meg-megszólaló vágya.

- Ne gondold, gyermekem, a halálra. Neked jó szülőid vannak, kik tőled várják az élet legszebb örömeit. Gyermek vagy még, lásd szépnek és édesnek a napot, adj hálát Istennek minden futó percért. Ne feledd el, hogy a jó embernek sohasem hosszú az élet.

A kis „eretnek” sokszor dicsérte otthon a nénikét, a tudós öreg igazgatót; tetszett neki az apáca-iskola, sőt akárhányszor megesett az is, hogy a bennlakó növendékekkel a kolostor templomába ment, az oltár előtt térdelt és buzgón imádkozott.

Neki más volt a vallása - de az Istene ugyanaz. Sem apja, sem anyja el nem hintették szívében a türelmetlenséget; meleg fészek maradt a szíve, szeretet volt abban. Nem formák közé zsugorított felekezeti szeretet, hanem az az élő, megnevelő emberszeretet, mely a fűszálban, a legmagasabb hegyben, a legszegényebb emberben egyaránt Isten végtelen jószágát bámulja.

A kis eretneket nem is akarták megtéríteni a jámbor nénék, gyönyörködtek benne. Szerették tüzes szemében a bátorságot és őszinteséget, ha szavalt - megbűvölte mindnyájukat. Abban a vékonyka testben hogy is férhet el annyi hév, a hangnak az az ereje?... Micsoda láng borítja arcát, mi villan föl a szemében?...

A mamának a második év végén azt mondta a fejedelemasszony, hogy büszke lehet a leányára, de vigyázzon reá, a színpad festett világa valahogy el ne csábítsa.

Még nem volt egészen tizenhárom éves, mikor a nyolcadik osztályt végezte. A tavaszi hónapokban alig aludt naponta négy-öt órát. Csodálatos buzgósággal tanult. Még jobban lesóványodott, még kevesebb gondja volt magára, mert azt akarta, hogy az apja ismét olyan melegen szorítsa meg a kezét, s csókolja meg a homlokát, mint tavaly és tavalyelőtt.

Ennél több jutalom nem várt reá. Ennél nagyobb boldogságot nem ismert.

Azok a magasztaló szavak, melyekkel az igazgató a vizsgálaton egybesereglett vendégek előtt a végzett növendékek közül kiemelte: csak azért kergették arcába a büszkeség pírját, mert a mama is hallotta.

Az ősz igazgató búcsúszavai így hangzottak:

- Isten veled, kedves gyermek! Az élet tegyen boldoggá, kiméljen meg nehéz csapásoktól; adott neked a jó Isten sok szeretetet és erős akaratot. Nem féltetek... Isten veled!

A kolostor kapuja bezárult utána, az iskolától búcsút vett... Ó, hányszor menekült később e csendes falak szelid örömeihez vigasztalást keresni!...

VII. Berta is férjhez megy.

Bertáékhoz komoly szándékkal járt egy hadnagy. Egyszer aztán, mint a villámcsapás sújtott le Bertára a hír:

- A hadnagy megy Boszniába, háború lesz.

Mikor elment búcsúzni, azt mondta Bertának:

- Ma beszélek apával.

Beszélt is. Nem hímezett-hámozott sokat, hanem elmondta, hogy ő feleségül akarja venni Bertát; vagyona nincs, mint katona feleségül nem veheti. Ha el nem esik a csatában, visszajön, polgári állást keres és megkéri a kezét.

Apa kezét szorította a hadnaggal:

- Isten hozza vissza önt épen. Én a leányomat boldoggá akarom tenni. Kényszeríteni nem fogom semmire.

Szomorú, gyötrelmes hónapok teltek el. Apa mindennap eljárt a kaszinóba, olvasta a harctérről jött tudósításokat. Berta mindennap írt levelet és mindennap várt levelet. Ha egy hét úgy telt el, hogy levél nem jött, halálos aggodalom szállotta meg, fél éjszakákon át zokogott.

A legkisebbik mindent elkövetett, hogy vigasztalja: vele örvendett, vele sírt. Néha éjjel is fölkel, oda lopózott Berta ágyához, megcsókolta. Ezer apró dologgal kedveskedett neki, hetekig nem olvasott, hanem vele együtt zokogott... varrt, hímzett, vagy néha bohókás történeteket olvasott fel, hogy másfelé terelje komor gondolatait. A különben komoly leányka tette a dévajtságot, felöltözött bohócnak, s olyan kimondhatatlan boldog volt, ha Berta elmosolyodott.

Minő öröm volt az, mikor apa azzal a hírrel jött haza a kaszinóból, hogy vége a háborúnak!

Másnap Triesztből Feri, a hadnagy sürgönyözött:

- Kedden megérkezem.

Egy hét múlva a jó mama, Isten tudja, honnan, miből, tíz vég finom rumburgi vásznat vett, és készült a - menyasszonyi kelengye Bertának.

Apa a ruhákról gondoskodott. Azt Berta sohasem tudta meg, hogy milyen keserves ára volt az ő kelengyéjének, hogy milyen nehezen tudott apja annyit előteremteni, amennyire szüksége volt.

- Hadd legyen boldog, hadd örüljön az életnek! - mondta a mamának.

A mély barázdák arcán elárulták, hogy a becsületes, szegény apák néha nagy-nagy áldozatot tudnak hozni.

Feri a régi, hűséges Feri volt. Hozzá szokott az irodai munkákhoz, a katonaélet cifrasága miatt nem fájt a szíve.

Valahogy kieszközölték, hogy állásba jusson. Minthogy más városban volt, Berta nem is csináltatott menyasszonyi ruhát, hanem úti ruhában esküdött meg.

A jó Isten nem a menyasszonyi ruhát, hanem a hűséges szívet nézi.

Mikor aztán a szülék a vasúti állomásról hazatértek, a legkisebbiket megölelték, megcsókolták s a mama sírva így szólott:

- Gizus, te a miénk vagy még!... Ó, maradj a miénk még sokáig... sokáig.

A növendékleány mélytűzű szeme elborult, szívét valami kimondhatatlan érzés úgy elszorította...

- Mamám, lelkem, én örökké maguk mellett maradok...

VIII. A gyermekleány is hajadonná érik.

A konfirmáció után apa meglepte Gizust valamivel. Előre nem szólott senkinek, még a mamának sem, hogy annál váratlanabbul essék: zongorát bérelt.

Nagy dolog volt ez; mert havonta hat forintot, egész esztendőben hetvenkét forintot kellett érte fizetni.

Zongoratanítóra már nem telt, de Gizuskának nem is volt rá szüksége. Havonta kapott apjától két forint zsebpénzt, abból vásárolt hangjegyeket és gyakorolta a nehéz darabokat.

Volt valami az ujjaiban, ami csodálatosan megkönnyítette a munkáját: kiéreztek a hangok színét, reájártak a legnehezebb futamokra.

Esténként, ha apa hazament a hivatalból és megvacsorált, néha tíz, tizenegy óráig elhallgatta.

A mama sírt örömeiben.

Néha aztán megszállották a gondok:

- Mi lesz ennek a gyermeknek a sorsa?... Akad-e ember, aki megérti szíve nemességét, magasan járó gondolatait, aki nem törődik szegénységével...

Aki meg nem érti, exaltálnak mondja. Az ismerősök olykor furcsán néznek a mamára, mintha azt kérdeznék: mit akartok ti ebből a gyermekből nevelni? Közsorsú hivatalnok meg fog ijedni nagy tudásától; avagy magasabbra látó terveitek vannak vele?

Nem... nem. Csak boldog legyen az életben, a nő igazi hivatása a családi kör szűk világa. Szíve legyen a tűzhely, melegítsen; esze legyen a világosság, fényt derítsen.

- Gizus, - mondá a mama egy vasárnap délután - holnaptól kezdve főzni tanulsz. Van reá kedved?

- Van, édes mamám. Csak a szemem fáj néha a tűz mellett, mert nagyon le kell hajolnom, tudja, hogy kissé rövidlátó vagyok.

- Megerőltetted a sok olvasással.

- Én anélkül nem élhetek.

- Gyermek vagy. Az ember a betűkkel is jóllakik. Ha túlságba visszük az olvasást, az is megárt.

- Attól, amiket én olvasok, a lelkem megerősül, a szívem megtelik édes örömmel. Most Arany Jánost vettem elő. Ha tudná, mama, hogy milyen gyönyörű a Toldi-trilógia, a Buda halála; milyen remekek a balladáái... Mind olvastam a magyar remekírókat, azután előveszem a németeket, azután megtanulok franciául még jobban, s akkor...

- Hadd a férfiaknak ezt a nehéz munkát!

- Ó, ha én fiúnak születtem volna!...

A mama csodálkozva nézett a halványarcú gyermekre. Most vette először igazán észre, hogy mennyire különbözik a másik kettőtől. Irén kitűnő gazdasszony volt, Berta bámulatos ügyes a kézimunkákban, a legkisebb rajongója a tudománynak; Irén szelid, lány érzelmekre hajló, gyöngeszívű, Berta határozott, akaratos; a legkisebbik mindkettőnek a vegyüléke.

Azután külsőleg is átváltozott lassankint. Karcsú, szép alakká vált, hosszúkás, tojásdad arca halvány maradt, gesztenyebarna haja és ritka értelmet sugárzó éjsötét szeme csaknem delejes fényben ragyogott. Ezek a szemek belemélyedtek a szívbe, zavarba hozták az embert.

Ha Irénre azt mondták, hogy bájos, Bertára, hogy tökéletes női szépség, a legkisebbik a legnagyobb mértékben érdekes volt.

Egyszer egy jótékony célú, műkedvelői előadást rendeztek abban a városkában.

A rendező-bizottság elnöke elment a mamához és kérte, hogy Gizella kisasszony is vegyen részt.

Mikor a színpadon megjelent, mikor meglepő otthonossággal és elragadóan végigjátszotta nagy szerepét, csak úgy zúgott a ház a tapstól... Nem győzték eléggé a lámpák elé hívni.

Honnan vette ez a gyermekleány azokat az előkelő mozdulatokat, azt a tüzet, azt a biztosságot?...

Vele születtek mind.

Hiszen sem bálba, sem estékre, még csak házimulatságokra sem járt el.

A zongorája, a könyvei, kicsiny szobájának hófehér falai, anyja, apja volt egész világa. A tornácon sok-sok egyszerű virágot; dupla violát, rezedát, szegfüvet, oleandert, százszorszépet ápolgatott a mama: ezeknek az illata beáramlott a leányszoba nyitott ablakán, ezzel az illattal volt rokon lelkének minden tiszta gondolata.

Észrevétlenül serdült hajadonná.

Apa nem nevezte mókusnak, hanem kezet szorított vele. Soha egyik leányával sem szorított úgy kezet, mint véle. Viktor bácsi ebben az időben látogatta meg őket. Viktor bácsi földbirtokos volt egy szomszéd városkában, arca csattogott a pirosságtól. Ha kacagott, egész teste rengett, az embernek mindig attól kellett félni, hogy letörik alatta a szék; hanem igen jó szíve volt, s különösen szerette Gizust.

- Te leány - mondá neki - nagyon bőjti színben vagy. Megrontott a városi levegő, majd meg-reperál a falusi élet.

- Hogy érti, Viktor bácsi?

- Én biz úgy, fiam, amint mondám. Akár eresztenek anyádék, akár nem: viszlek magammal. A falumat városnak csúfolják, hanem azért nekem csak falu marad az istenadta. A piacon megy keresztül a csorda, tegnap a bika a polgármestert is megszalasztotta. A vizünk nem rossz, a kenyeret is meg tudjuk sütni, a csirkehústól sem idegenkedünk; szóval pakold össze a holmidat, mert hajnalban indulunk.

A szülék megköszönték Viktor bácsi szivességét, a csengős lovak pedig végigzötyögtették a régi módi kocsit a városka durva kövezetén.

Viktor bácsi későn feküdt le, azért a kocsiban is folytatta álmát. Hja, a falusi emberek tudnak aludni még a ló hátán is.

A reggeli hús levegő, az a harmattól ittasult szellő pirosra csókolta a leány halvány arcát. A városból kiérve, legelők, tavaszi vetés zöld hullámhájával ékeskedő szántóföldek váltakoztak. A nap álmos szeméből akkor villantak elő az első sugarak, oszladoztak a lomha felhők, egyik-másik nagyot nyújtózott, mintha az éjjeli nyugalommal nem lett volna megelégedve. A falvakban kürtölt a disznópásztor, be-bezörgetett egyik-másik kapun, s rekedt hangon kiabált:

- Nénémasszony, aztán a szalonnát küldje ki Pannával!

A falvak végén rongyos, kócos hajú cigánypurdék javában hányták a cigánykereket. Ha a kocsis közék csördített ostorával, kiöltötték piros nyelvöket és fekete vézna karjokkal megfenyegették.

- Ne bántsa őket, Gyuri! - kérte szeliden a leány.

- Dejszen kisasszonyka, rosszak azok mind egy szálíg, ne sajnálja őket.

Be érdekes volt mindez Gizuskára nézve. Mióta nagyapáéktól elkerült, nem látott falut. A város szűk utcái, a házfalak, az iskolapadok, az örökké egyforma kis városi sétatér, úgy összeszorítják az ember képzeletét. Csak olyankor érezte jól magát, ha gyermek-émlékeinek megmegújuló képe szállotta meg, mint egy jótékony tündér.

Most, hogy szeme előtt a természet a maga igénytelen szépségében: ezer apróság megragadja figyelmét, szívét megigézi az ébredő madár csicsérgése, az útszéli kút gémjének csikorgása és kakaskukorékolás, szépeknek találja a mezőre siető leányokat és szinte vágy ragadja meg, hogy ő is menjen kapával a vállán.

Viktor bácsi egy rozzant hídnál fölébred. Iszonyatosat zökken a kocsi, Gizuska nagyot sikolt.

- Átkozott híd! - mormogja Viktor bácsi, - ennél mindig felriadok. Te nem aludtál, húgom?

- Nem, Viktor bácsi. Én gyönyörködtem a természetben.

- Úgy, hát egy kis szilvóriumot nem innál?... Hé, Gyurka, add ki a szekérládából.

- Köszönöm, nem kérek.

- Várj csak, te kényes gyomrú városi kisasszony, majd reá fanyalodol te bizony még a paprikás szalonnára is az ostoba kávé helyett.

- Én a kávéért nem rajongok. Inkább szeretem a tejet.

- Ezt már szeretem, húgom, hanem frissen fejt tejet még nem ittál, úgy-e?

- Nem.

- No, majd iszol nálam. Mindennap beléd diktálunk egy kupával.

- Jaj, az sok lesz.

- Sok-e? No bizony, a Géza gyerek két kupával is megiszik, de olyan kövér is, mint egy hízó disznó. Aztán sokat kell szaladgálnod a kertben. Tudod, az jó magasan fekszik a domboldalon, no meg naponta, ha sár nincs, eljársz a méhes kertembe, háromfertya óra oda és vissza... Majd kergetünk beléd egy kis vért, húgom, majd megpirosodik ez a te halvány orcácskád, csak te fogadj szót nekem.

- Viktor bácsi olyan jó.

- Macskát vagyok jó. De nem nézhetem, hogy agyonöld magad azzal a sok mennykőveszett tanulással. A fejed már egész káptalan. Majd meglátod, milyen szamarak az én leányaim, hanem enni annál jobban tudnak. Felmásznak azok még a jegenyefa tetejére is.

- A jegenyefa tetejére?

- Oda azok. Szeretném, ha nálunk te is vinnéd annyira.

- Viktor bácsi csak tréfál...

- Fele tréfa igaz, de fele komoly, gyermekem. Én amellettt vagyok, hogy a leánygyermeknek a testi fejlődésére is kell gondot fordítani. Lásd, te vézna is vagy, sápadt is vagy, a szüleid okosabban...

- Viktor bácsi, kérem, ne okolja őket. Hiszen ők olyan jók voltam hozzám, minden kívánságomat teljesítették. Én voltam az oka, nem ők. Én ültem mindig otthon.

Viktor bácsi megsimogatja a leány arcát és szeliden folytatja:

- Jól van, jól, édes húgom. Ments Isten, hogy vádoljam őket. Tudom, hogy te vagy a szemök fénye, azt is tudom, hogy reá szolgálsz a szeretetökre, azt is tudom, láncosadta, hogy a kis ujjadért odaadnám mind az öt gyermekemet, pedig szeretem őket... de azért mégis csak igazam van nekem. Lásd, már itthon vagyunk. Hé, Gyurka, vigyázz, hogy neki ne menj a kapufélfának. Kergesd el, Zsuzskó, azt a négy malacot, hogy kár ne essék bennök. No szivecském, Isten hozott nálunk...

IX. Művésznői babér.

Megérkeztek.

Rózsa néni a tőle kitelhető legnagyobb szivességgel fogadta férjének unokahúgát. „Kincsem”-nek szólította s a legdíszesebb szobában szállásolta el. Aznap s még a rákövetkezően is, nem szidta össze hangosan a cselédeket, nem akart egyszerre mérgesnek látszani. Tekintetbe vette azt is, hogy férje igen komolyan kérte:

- Aztán, Rózsa, jól bánjál azzal a gyermekkel, mert én őt nagyon szeretem.

Gizuska megcsókolta Rózsa néninek a kezét, még pedig gyermeki bizalommal és tisztelettel.

E bizony magában véve kicsiny dolog, de tekintetbe véve azt, hogy Rózsa néninek még a saját gyermekei sem szokták a kezét megcsókolni, igen fontos tényező. Nagyon jól esett a néninek. Nem is mulasztotta el, hogy a leányait meg ne szégyenítse:

- Lássátok, haszontalanok, Gizuskáról vegyetek példát, az ám a tisztességtudó leány, nem mint ti. Te Manci, megint rágod a kötényed csücskét. Eredj, Panna, hajtsd ki a kakast a virágos kertből. Ha még egyszer ott látom, letöröm a lábát.

(Egyébkor a Mancinak a lábát fenyegette letöréssel s ha Rózsa néni annyi lábat tört volna el, mint ahányszor megigérte, nem volna az egész városkában épkézláb ember avagy oktan állat.)

Való igaz, hogy harmadnap már az ő lármájára ébredt föl Gizuska. De nem is csoda, uram Istenem, hisz az a féleszü bivalyos már megint a lucernásba eresztette a bivalyokat, azok úgy megpuffadtak, hogy a marhadoktort éjfélkor kellett felzaklatni.

A reggelinél aztán azt mondta Gizuskának:

- Ne haragudjál, Gizuskám, de lásd, falun megeszi az embert a boszúság. Te Géza, ne harangozzál folyton a lábaiddal! Manci, megint vakarod a tejes lábast?... Nézzétek, milyen illedelmes Gizuska, róla vegyetek példát.

Géza azonban védekezett:

- Könnyű neki, őt a mamája nem szidja és nem ve...

- Befogod a szájad, te... No nézze meg az ember. Volnátok csak olyanok, mint Gizuska.

- De Rózsi néni, kérem...

- Ami igaz, igaz. Ezek a gyerekek még arra sem méltók, hogy a cipőd sarkát megcsókolják.

- Mama, - mondja Piroska hamis szemhunyorítással, - én ma meztláb járok.

- Hát cigánylányka vagy te?

- Nem, de a cipőm...

- Jól van, jól, húzd föl a vasárnapit.

- Igazán?...

- Ameddig nálunk lesz Gizi néni, mindig abban járhatok?

- Abban.

Rózsa néni a régi maradt, szeretett veszekedni, nagyon sokat beszélt és mindig olyan hangosan, hogy az ötödik szomszédban is meghallották; de az bizonyos, hogy mióta Gizuska ott van, nem verte meg egyszer sem a gyermekeket. Ennek a szép, halvány gyermeknek varázshatása volt rá. Az igazi nőiség, az ártatlan jószág mintaképének tartotta, s mikor fekete szemét, azt a lelkes, tiszta ragyogású szemét ráemelte: megszelidült, elfelejtette a haragját.

Egyszer Géza kereste az ostorát. Felhányt minden szekrényt a mama pamut-gombolyagjait szétszórta, a díványt a szoba közepére tolta, s mert a testvérei mindezt nagyon mulatságosnak tartották, még a fali órát is leverte a falról; az egyik lánc elszakadt, a nehezék pedig reá esett egy cifra porcellán-csészére, melyből Gizuska szokott tejet inni.

Manci futott a mamához, a mama vette a korbácsot és Gézára kettőt-hármat ráhúzott.

Géza ordított, ahogy csak a torkán kifért. Rózsa néni kiabált, ahogy csak tudott. A másik szobában Gizuska éppen azzal vesződött, hogy a legnagyobb leánykát tanította horgolni.

Mikor Géza ordítani kezdett, a tú kiesett a leány kezéből, felugrott s a másik szobába sietett.

Rózsa néni éppen ütni akart, de amint meglátta a halványarcú leány kérően összekulcsolt kezét - leeresztette karját s szinte megzavarodott.

- Képzeld csak, lelkem, mit csinált ez a gézengúz... Hát nem gonoszság ez, mi?... Hát lehet az embernek egyetlen nyugodt perce?

Gizuska odament a földön hembergő fiúhoz, aki dühösen hánya-vetette magát, rátette a kezét a vállára és szerető szóval kérlelte:

- Édes Géza, menj, kérj bocsánatot a mamától. Lásd, újra felingerelted.

- Menj el innen, te... Csak te menj el innen... - Azzal fölugrott s kiszaladt a szobából, besurrant a gyümölcsös kertbe, végigfeküdt a legsűrűbb egres-bokor aljában és belefúrta fejét a földbe.

Ott találta meg egy félóra múlva Gizuska. Már nem ordított, de az arca olyan fehér volt, mint a fal. A föld a tegnapi esőtől nedves, a gyermek pedig könnyű vászonruhában.

Lassan közeledett hozzá.

- Géza, te haragszol reám? - kérde édes, testvéri hangon.

- Nem.

- Miért futottál ki, mikor hozzád szoltam? Bántottalak én téged valaha?

- Nem.

- Nézz reám, Géza! - A fiú röstelkedve rátekintett, azután újra megeredt a könnye. - Ne sírj, Géza. Én tudom, hogy neked jó a szived, de lásd, nagyon mérges természetű vagy. Az nem jó dolog. Mamád ok nélkül nem bánt téged.

- De...

- Viktor bácsi nagyon szomorú lesz, ha megtudja. Úgy-e nagyon szereted édesapádat?

- Mint az életemet.

- Akkor kelj fel, gyere velem. Jóvá tesszük a dolgot.

- Nem megyek, mert a mama újra bánt.

- Nem fog bántani. Lásd, mióta itt élek köztetek, én is testvéred vagyok, bíznod kell bennem. Gyere, kérj bocsánatot a mamától, az Isten úgy áld meg, ha szüleidet mindenkifelett tiszteld.

Géza nem szólott semmit, csak gépiesen engedelmeskedett, megfogta a leány kezét, ment vele a mamához, lesütötte fejét - kezét csókolt neki.

Ezzel aztán rendben volt a dolog.

Aznap este Rózsa néni ezt mondta a férjének:

- Te, Viktor, ennek a Gizuskának több esze van, mint tizenkét papnak. És a szive, hát még a szive!

- Mondtam, úgy-e, hogy nagyon meg fogod szeretni?

- Akár haza se eresztem többé...

Egy héttel utóbb nagy dolgok történtek a kis városkában.

A vakációra hazatért diákokból nagyhirtelenében összeverődött egy műkedvelő társulat. A patikáros fia Kolozsvárt belekóstolt a színházba, egyszer látta a „Tolonc”-ot s azóta rögeszméjévé vált, hogy ő is el fogja Mravcsákot játszani - otthon.

A jószágigazgató fia a „Cigány” mellett szavazott, bevonták a szűkebb körű bizottságba a segédtanítót, a városi jegyzőt s a kövér doktort is, ki nagy hírben állott mint műkedvelő. Népség, katonaság kitelt a falubeliekből, hanem Rózsi... mit csinálnak Rózsival.

Oda már intelligens leány kell, az nehéz drámai szerep. A patikáros fia vállalkozott volna arra is, de e vakmerő vállalkozás némi leküzdhetetlen akadályba ütközött s így vérző szívvel bár, de le kellett arról mondani, hogy hatásos szerepe legyen.

- Hopp, megvan! - kiáltott fel hosszas ide-oda tanakodás után Elemér, a jószágigazgató fia, - van Rózsink, a Viktor bácsi unokahúgát kérjük fel.

A jegyző soványnak, a doktor úr nagyon fiatalnak tartotta, de végre is megállapodtak, hogy feltétlenül fel kell Gizella kisasszonyt kérni.

Azután volt még a hevenyében megalakult műkedvelő társulatnak egy tagja. A polgármester gimnazista fiának a korrepetitora.

Úgy hívták, hogy Horváth Sándor.

Muszkavászonzonruhában járt, s lévén a jószágigazgató fiának iskolatársa, hát mulhatatlanul be kellett őt venni.

Hosszúkás, sovány, csontos arcú fiú volt, arca sajátságosan jellegzetes. Ajka körül gúnymosoly játszadozott, de nem a diákember pajkosságáé, hanem elvegyülve valamelyes koraérett komolysággal. Barna szemében szokatlan őszinteség, nyíltság és értelem. Azok közé az arcok közé tartozott, melyeket egyhamar elfelejteni nem lehet; bajusza akkor serkedezett. Egyébként egészen árva fiú volt, a szebeni árvaintézetből kérte ki a polgármester fia mellé korrepetitornak, adott neki teljes ellátást és - négy pengő forintot egy hónapra.

Ez bizony szerény fizetés, de hát Horváth Sándor pénzre egyáltalában nem is számított. Elég volt neki az, hogy nem kell a két havi szünidőt az intézetben töltenie.

A jószágigazgató fia megkérdezte tőle:

- Játsszol-e velünk, Sándor?

- Játsszom, ha kellek. Egyébiránt én hozzátok mester vagyok, mert ezelőtt két évvel belé-kóstoltam a komédiás életbe.

- Hogy-hogy? Te már játszottál színpadon?

- Színpadon nem, de színben igen. Ezelőtt két évvel egy főszolgabíró fia hívott meg vakációra. Összeállottunk néhányan s két egyfelvonásos vígjátékot adtunk elő egy kiérdemesült kocsiszínben. Remélem, most is kocsiszínben fogunk játszani, mert a városi színház a ti falutokban, amint látom, még nem épült fel, Elemér.

- Nem színben, hanem a városháza nagy faskamrájában állítjuk föl a színpadot.

- Az már haladás. Te leszel a direktor, vagy konzorciumot csinálunk?

- Nem kell nekünk direktor.

- A művészek mind szerződötten vannak?

- Mind.

- Mit adunk?

- A „Cigány”-t Szigligetitől. Nagyszerű darab. Ismered?

- Talán. Ki lesz Rózsi?

- Majd meglátod. Egy szebeni szép feketeszemű leány.

- Hm, s aztán megbírja a nehéz szerepet?

- Azt hallottam, hogy az intézetben is játszott már, még pedig felségesen. Te mit szeretnél adni a darabban?

- Ami jut.

- Eljössz velem ma délben ahhoz a szebeni kisasszonyhoz, hogy felkérjük?

- Nem.

- Miért?

- Először nem ismerem, másodszor csak ez a muszka-vászonruhám van, ebben pedig nem szoktak színigazgatók látogatóba járni. Te, Elemér, ha színlapot is nyomattok, nekem valami álnevet találj ki, csak úgy ne járjak, mint ezelőtt két évvel.

- Rád ismertek?

- Valami olyanféle. A nyomdában rosszul szedték az álnevet: Áronfy-t diktáltam be, s mire elkészült a huszonöt darab színlap: Baromfy lett belőlem. Ez is szép név, legalább y-nal végződik.

Az olvasó-próbát a faskamrában deszkákból összerótt színpadon tartották meg. A kardalosnők nem mehettek mind el, mert kettőnek a mezőre kellett mennie, hogy a szénagyűjtésnél segítsen, a patikust négyszer hazahívták, mert a patikába vevő ment, ami faluhelyt elég ritka eset.

Mindjárt a darab elején Petinek, a cigány fiának és Rózsinak van valami fölötte szomorú beszéde. Tudnivaló, hogy Peti cigány ebben a darabban szeret egy falusi leányt, hanem a szülők tudni sem akarnak a cigány-atyafiságról.

Azt kérdezi Rózsi Petitől:

- Azért vagy ily szomorú?

Feleli Peti:

- Azért.

A vászonruhás korrepetitor volt Peti. Ezt a szót olyan mély szomorúsággal találta mondani, hogy Gizella kisasszony akaratlanul is reánézett.

Csupa merő véletlen lehetett az, hogy éppen ebben a pillanatban reánézett a fiú is.

No, de a próbák serényen folytak. A kövér doktor egyszer ment el a főpróbára, a jegyzőnek rendesen akkor volt tanácsulése - a vendéglőben, a patikus a három hétig tartó próbák ideje alatt 57 forintot árult, ami határozottan csudálatra méltó.

A legbuzgóbb próbálátogató Gizella kisasszony, a jószágigazgató fia, a fiatal segédtanító (népszínműénekese a kis társulatnak), no meg a muszkavászonruhás diák voltak.

Gizella kisasszony ke'd helyett kedd-et mondott. Az alább nevezett, már mint a muszkavászonruhás diák erre megjegyezte:

- Gizella kisasszony, a nép nem úgy ejti ki ezt a szót.

- Hát hogy?

- Ki kell hagyni az egyik d-t s meg kell nyújtani az e-t.

- Köszönöm.

Erre aztán a diákember, híjával lévén minden finomabb társalgási gyakorlatnak, nagy szívbeli jóssággal ezt felelte:

- Nagyon szívesen.

Pedig a gavallérok manapság rendesen így udvariaskodnak:

- Kérem.

Ennek természetesen az adott körülmények között semmi értelme sincs.

Aztán hogy történt, hogy nem, egyszer ő kísérté haza a próbáról Gizella kisasszonyt. Három hét alatt csak egyszer történt meg, mert rendesen négyen-öten kísérték a Viktor bácsiék kapujáig. Ilyenkor Sándor elmaradt tőlük. Hanem az egyszer mégis rászánta magát.

- Ugy-e nagyon nehéz az én szerepem?

- Bizony az.

- Meg van elégedve a játékkal?

- Nem.

- Nincs megelégedve?... Mi a hibám?

- Gizella kisasszony igen úri cigányleány. Az a baj, hogy nem forgott a nép között. Én ezt érzem, mert én a nép fia vagyok. A falu levegője más, mint a városé.

- De én nagyon szeretem a falut.

- Az nem elég a népies beszédhez. Én is szeretem a túrósrétest, de mit ér, ha nem adnak az intézetben.

- Hogy segítek a bajon?

- Én majd figyelmeztetem, hol hibázza el, Gizella kisasszony, de kérem, ne nyujtsa ki reám piros nyelvecskéjét, mint tegnap, mikor megint kedd-et mondott ke'd helyett s én véletlenül közbe szólottam, hogy miért nem szerda?

- Maga nagyon szeret gúnyolódni. Magának az arca is olyan oldalról, mintha Lucifer volna.

- Látta már Gizella kisasszony Lucifert?

- No látja, megint...

- De hiszen én ártatlanul mondom. Kérem, tessék erre az oldalra jönni, mert a mészárosék kapuja nyitva és a kutyák...

- Jaj, Istenem!

- Ne féljen, itt vagyok én.

Ezt annyi önérzettel mondta, mintha valami középkori lovag lett volna, pedig éppen nem indult Herkulesnek a termete után ítélve.

- Nem fél?

- Hiszen hős éppen nem vagyok, de ha már kettőnk közül egyiket meg akarná az a kutya harapni, inkább én...

- No lássa, nincs is az udvaron.

A harmadik ház onnan a Viktor bácsiéké volt. A kapuban elváltak. Még csak kezet sem szorítottak.

Géza mellé is hozatott Viktor bácsi egy korrepetitort, Sándornak az osztálytársát. Nyápic, billegőjárású, iszonyúan kotnyeles és fontoskodó diákemberke volt.

Örökösen ott lábatlankodott, hol Gizella kisasszony tanulta a szerepet. Utána ment a kertbe, véletlenül a kocsiszín felé tévedt, mikor tudta, hogy a leány a kocsi hátsó ülésében tanulgat. Aztán, ha néha módja volt, kétségbeejtő sok badarságot locsogott össze. Egyszer a méheskertben a kétarasnyi mély kis patak mentén találkoztak:

- Kisasszony, mit szólna ahhoz, ha ez a patak most hirtelen megáradna, s maga beleesnék?

- S aztán?

- A hullámok már-már elnyeléssel fenyegetnék s én utána ugranám...

- Tud maga úszni?

- Még nem.

- Hiszen akkor... hahaha.

- De megtanulok úszni. A mama már az idén akart taníttatni.

- Ejnye, be kár.

- Olvastam egy elbeszélést, amelyikben éppen ilyen eset fordult elő.

- De a hős tudott úszni, úgy-e? Azt már előbb taníttatta a mamája.

- Igen, az tudott úszni. Kimentette a fuldokló leányt és elvette feleségül.

- Mindjárt, amint kihúzta a hullámsírból...

- Kérem, kisasszony, ne csúfoljon mindig.

- Tudja, kitől tanultam? Horváthtól, ismeri?

- Ismerem. Osztálytársam.

- Nem igen látszik meg, mert nem is beszélnek egymással.

- Hja, ő nagyon büszke.

A leány sokáig nem tudta elfelejteni, amit Horváthról ez alkalommal mondott az osztálytársa. Gyermekes kíváncsiság szállotta meg, szeretne volna tudni, hogy miért nem barátkozik Horváth Sándor Kilényivel?

A próbán megkérdezte:

- A Géza instruktora osztálytársa Horváth úrnak?

- Gizella kisasszony, hagyja el a nevem után az urat. Ugy illik az reám, mint a számár szájába az ezüstös zabla. Kilényi osztálytársam.

- Nem láttam még soha együtt.

- Jut mind a kettőnknek elég levegő külön-külön is Vizaknán.

- Igaz, hogy maga büszke?

- Az vagyok, különösen a vászonkabátomra, meg a szalmakalapomra. Mind a kettőt 3 frtért vettem. Kilényivel nem törődöm, aztán az emberek mind nem szerethetik egymást.

Gizella kisasszony nem tudakolta tovább. Annak a diáknak az arcában annyi határozottságot vett észre, hogy szinte megdöbbsent tőle.

Az előadás nagyszerűen sikerült, mint a műkedvelői előadások általában. A helyi lapban, ha lett volna helyi lap, okvetlenül a következő referádának kellett volna meg jelennie:

- A balmazai műkedvelők kitűnően szervezett társulata mult vasárnap rendkívüli műélvezetben részesítette városunk intelligenciáját. Thália papjai és papnői a színházzá átalakított városházi faskamrában zsúfolt ház előtt adták elő a halhatatlan Szigligeti remek népszinművét, melynek a címe: „Cigány”. A darab meséje a következő:

(Három hasábon át a lehető legotrombább tartalomzagyvalék.)

A szereplők egytől-egyig mesterileg oldották meg feladataikat. Csodálatra és dörgő éljen-orkánra ragadta a közönséget Gizella kisasszony tökéletes játéka. Az örülés jelenetében jéggé dermedt ereinkben a vér (a polgármester úr fia szinte elájult), gyönyörű élővirágbokrétaikat hajigáltak a színpadra és a firhangot négyszer kellett elhúzni és négyszer leereszteni (ami fölötté veszedelmes dolog volt, mert a spárca egy helyt annyira el volt már kopva, hogy végső leereszkedéssel fenyegette a nézőket a kortina a harmadik felvonás első felében). A többi művészek közül ki kell emelnünk a kitűnő népszinmű-énekest, a helybeli segédtanítót, akinek egy gyönyörű dalt kétszer kellett elénekelnie. A helybeli kiseddóvó alaptőkéje 37 forint 50 krajcárral gyarapodott, melyhez 4 frt 49 krajcár felülfizetés járult. Felülfizettek: a polgármester úr 50 krt... stb...

Ez a siker annyira felbuzdította a műkedvelő társulatot, hogy másnap új előadás céljából szűkebb körű bizottság ülésezett a patikárusnál, egy pohárka szilvórium mellett.

Gizella kisasszonyhoz deputációt küldtek, de, fájdalom, Gizella kisasszonynak haza kellett mennie. Így hát a második előadásból nem lett semmi.

Horváth Sándor egyet gondolt és bár fekete ruhája nem volt, bucsúlátogást tett Viktor bácsiéknál.

Egy cseppet sem volt szentimentális, keveset beszélt és hamar elment.

Gizella kisasszony kezét nyújtotta neki. (Ez volt az első eset ismeretségük óta.) Olyan szép, fehér keze volt annak a leánykának és olyan barátságosan megszorította vele a diákember csontos kezét.

Hála Istennek, nem azt mondta neki, amit a többieknek:

- Örvendek, hogy volt szerencsém megismerni.

Hanem ezt mondta:

- Mi a Gomb-utca első szám alatt lakunk. A viszontlátásig!

Ha Gizella kisasszony véletlenül akkor nem ezt mondta volna... bizony, itt akár le is tehetném a tollamat, mondván: eddig van a történetem, tovább nem érdemes megírni.

Horváth Sándor meghajtotta fejét és egy kissé reszkető hangon felel:

- Köszönöm.

X. Azok a vasárnap délutánok!

Tehát a viszontlátásig!...

Még két hét volt hátra a vakációból. Horváth Sándor naponként tanította a polgármester úr fiát, naponta szidta ebédnél, ha először akart a tálba nyúlni. Sokat olvasgatott napközben, többé nem ment sétálni arrafelé, hol Gizella kisasszonyt néhányszor reggel az ablakban látta, hanem annál többször próbálta elgondolni, hogy vajjon miképen is fogják őt fogadni.

Nem fogják-e vele éreztetni, hogy szegény, árva fiú. Sajnálkoznak rajta, megkínálják kávéval, végighallgatják jóakarattal, ha valamit elbeszél - s aztán, ha elmegy, talán egymás között megjegyzik:

- Szegény fiú...

Nem... Nem. Ő szánakozást maga iránt kelteni nem akar; neki szánakozásra szüksége nincsen. Egyszer elmegy s ha észreveszi, többé át nem lépi a küszöböt.

Az intézet igazgatója azzal fogadta, hogy kár volt a vakációban komédiásnak beállani, azt a dicsőséget ugyan másnak hagyhatta volna.

Horváth Sándor akár akarta, akár nem, elmosolyodott. Az igazgató, ki mellesleg legyen mondva, apátkanonok volt, felfortyant erre:

- Maga nagyon elbizakodott, kedves barátom. Nem becsüli meg eléggé az intézet jótéteményét. He?

- Igazgató úr, én háládatlan nem vagyok és nem is leszek soha. A műkedvelői előadás jótékonycélú volt, az intézet jó hírére nem csorbítottam, a szerepem akkora volt benne, mint egy egérfark. Ezért mosolyogtam az elébb.

- Jó... jó... Beszélni tud... Hát még mindig nem akar pap lenni?

- Nem, igazgató úr.

- Gondolja jól meg. Rómába küldi a méltóságos püspök. Szép útja lesz a haladásra.

- Nem érzek hivatást...

- Igen... igen, maga verseket is ír, he?

- Ha kedvem szottyan.

- Később talán még regényeket is, komédiákat...

- Nem tudom még. Igazgató úr, kérem, sziveskedjék megengedni, hogy kijárhassak az intézetből korrepetícióra.

- Micsoda?... A törvények nem engedik meg... Szigorú a tilalom... Hm, hallja Horváth, maga sokat kíván... Ha maga nem tanulna olyan jól... No, nem bánom. Én nem engedem meg... Én nem tudok semmiről... Csináljon azt, ami tetszik.

- Köszönöm, igazgató úr.

- Mit köszön?... Mondtam, hogy... én nem akarok arról semmit tudni, hogy kijár korrepetícióra. Ha én magának megengedném, a többiek is jönnének, de azoknak nem mondom még annyit sem. Hát igazán nem akar pap lenni. He?... Ejnye, ejnye, fiatal barátom... Milyen püspök lehetne pedig...

A jó öreg igazgató mindig szidta Horváthot, pedig az apja sem szerethette volna jobban nála. Ha Horváthról volt szó, mindig ragyogott a szeme s azt mondogatta:

- Arra a fiúra még büszke lesz az intézet, én mondom.

Történt pedig szeptember 22-én, hogy Horváth, ki akkoron a VII. gimnáziumi osztályba járt, ebéd után föltett egy zöldcsíkos 35 krajcáros nyakkendőt; az intézet szabályaival ellentétben kigombolta a zsinóros attilát, az intézeti csizmákat fölcserélte vikszolt cipővel és elment látogatóba Gizella kisasszonyékhoz.

Egy kicsit izgatott volt, de még nagyobb mértékben kíváncsi, hogy a szülők milyen szívvel fogadják. Csak szánakozást ne vegyen észre rajtok. Majd tréfálni fog, ért ő nagyon a tréfához.

A cselédleány azt kérdezte tőle, hogy kit keres?

Sándor egyet gondolt s beizent Gizella kisasszonynak, hogy Peti visszajött a katonaságtól s látni szeretné Rózsit. (Ez volt a szerepök a „Cigány”-ban.)

A cselédleány nagyot bámult, de mert Sándor fején csakugyan katonasapka volt (az intézeti egyenruha sajtáságos kiegészítője), hát elhitte és bejelentette, hogy egy obsitos katona van künn, akit Petinek hívnak.

Gizella kisasszony kijött a szobából, mosolygó arccal szorított Sándorral kezét s kedvesen mondá:

- Megemlékezett Rózsiról... Isten hozta nálunk. Jőjjön, bemutatom a mamának.

- Bocsásson meg, Gizella kisasszony, de a mondurom nem valami szalonképes.

- Édes anyámnak már beszéltem magáról. Előtte nem ismeretlen. Jőjjön.

Horváth Sándor annak a kimondhatlan szelid arcú, tisztos úri nőnek, kit az egyszerűen bútorozott, de csinos szoba fekete bőrdívánján ülve talált, tisztelettel kezét csókolt.

- Mama lelkem, ez az a Peti... Horváth Sándor.

- Aki elég cigány volt, hogy bearcátlankodjék nagyságodékhoz.

- Én a néni vagyok. Szóljon így, Horváth.

- Be jól esik nekem, ha így szólíthatom.

- Árva, úgy-e?

- Édesapám meghalt, mikor kétesztendős voltam, az én édes jó anyám pedig tavalyelőtt.

Volt a fiú hangjának rezgésében valami szentséges kegyelet, az érzelmeknek olyan nemessége, mely meghatotta a nénit.

- Gizuska mondta.

- Elmondtam egyszer Gizella kisasszonynak. Nem is tudom, miért. Nem szeretek erről beszélni, de a kisasszony hozzám olyan őszinte volt, én az őszinteséget nagyon becsülöm.

- Régóta van az árvaintézetben?

- Ez a tizenegyedik esztendeje.

- Volt azóta otthon?

- Voltam néni. Míg az én édes jó anyám élt, minden vakációra hazamentem. Egy pár krajcárt összezsáoltam-loptam, aztán menet-jövet kifutotta valahogy a vasuti jegy ára. Mindig a IV. osztályon utaztam. Mentem volna én akár a marhaszállító kocsiban is, csak lássam édes-anyámat. Azóta, hogy meghalt, nem kívánczozom haza.

Beszéltek aztán sok mindenféléről ők hárman. Mintha már nagyon régi ismerősök lettek volna, úgy belemelegedtek.

Az első látogatás harmadfél órára nyult anélkül, hogy zokon vették volna Horváth Sándortól.

Mikor elment, Gizella megkérdezte az édesanyjától:

- Ugy-e, nem haragszik, mama, hogy eljött Horváth látogatóba?

- Nagyon jóra való fiatalembernek látszik.

- Mintha már valóságos férfiú volna. Csak nagyon komoly. Azt hiszik róla az osztálytársai, hogy büszke.

- Van valami az arcában, ami...

- Bizalmat kelt, ugy-e?

Szóval a néni, úgy látszik, megkedvelte, mert azzal búcsuzott el tőle, hogy jöjjön el máskor is, mikor kedve van, nem fognak vele ceremóniázni.

És ettől az időtől kezdve minden harmadik, negyedik vasárnap délután csak bekopogtatott Sándor a gomb-utcai házba. Télen lerázta csizmájáról a havat, sapkáját künn hagyta a konyhasztalon, a téli kabátját felakasztotta a konyhaajtó sarkára, csendesen kopogtatott és a néni nem haragudott reá még akkor sem, ha délutáni álmából zavarta föl. Egyszer apa is látta, mikor a kaszinóba készülve, a kalapjáért jött. Amilyen kevésbeszédű ember volt, hát valóságos csodaszámba ment, hogy vele szóba állott, sőt különös jóakarata jeléül a vállára is veregetett.

Gizella kisasszonynak ez nagyon jól esett. Jól ismerte apját, tudta, hogy az árva fiút apja különbnak tartja a többiekénél, kik hébe-hóba a házhoz ellátogatnak.

Aztán a leány odaült a zongorához, előcsalta az elefántcsont billentyűk alól azokat az ábrándos nótákat, melyek úgy a szívbe tudnak lopózni.

A fiú ült a zongora mellett, nézte a halvány arcot, azokat a csodaszép szemeket, a fehér ujjakat s bár egy cseppet sem értett a muzsikához, elhallgatta volna éjfélig is.

A kis szoba megtelt költészettel, azzal a millió parányra oszló költészettel, mely bevonja búbjával a kis szoba minden igénytelen bútordarabját: a fehér függönyöket, az ódon képeket, a hímzett pamlagvánkost, azt a néhány olcsó festményt, melyek úgy odaillenek a falhoz. Aztán belefészkelődik a szív redőibe, a szemet előnti hirtelen kibuggyanó könnyel, régi emlékekre világot vet...

- Mondja, Horváth, szereti a zenét?

- Jól esik hallanom, de a zene művészete titok előttem. Néha, mikor nagyon szomorú, eszembe juttat valamit... valami nagyon kedves, de nagyon szomorú dolgot.

- Mit?

- Az én édesanyám imádkozó hangját.

- Beszéljen nekem az édesanyjáról.

- Falusi történet volna. Aztán fáj... de ha kívánja, Gizella kisasszony... magától nem szégyenlem, ha ilyen nagy kamasz létemre sírni találnék is.

- Én is sokszor beszéltem magának nagyapáról.

- Látott valaha szegény koldusasszonyt, ki hideg ősszel mezítláb jár, didereg, kire a jószívű emberek szánakozva néznek?

- Istenem!...

- De azért nem koldul senkitől, hanem dolgozni jár; nem panaszkodik, hanem imádkozik... Édesanyám ilyen volt. Hét gyermekkel maradt özvegyen, én voltam a legkisebbik.

- Mint én.

- Maradt egy kis házikója, néhány darab földje és Isten félelme. Dolgozott; a legények - a bátyáim - úgy ahogy felnőttek, akkor meg dolgozott érettük is. Mosott, vizet hordott, fát vágott, gondozta a gyermekeit és nem tehetett róla, hogy olyan nagyon szerette őket. Hanem a legjobban engemet szeretett. Látja, Gizella kisasszony, mikor nekem az édesanyám szeretete az eszembe jut... és az, hogy neki oly sok nyomorúságot kellett kiállania és hogy én még élhetetlen kis gyermek voltam akkor: csak kibuggyan szememből a könny... Miért nem voltam nagy és erős!... Miért nem dolgozhattam érette... Ma talán szolgalegény volnék valamelyik falumbeli gazdánál, de ő élne és én is szerethetném őt olyan nagyon, mint ő engemet... Szent volna előttem, eljárnék hozzá minden vasárnap imádkozni, nem engedném, hogy mezítláb járjon, hogy fát vágjon, hogy éhezzék, hogy dideregjen... Nem beszélhetek... Nem tudok... Gizella kisasszony, maga is sír?... Mondja, ha most belépne ide olyan szegényes, rongyos ruhában... mezítláb, azzal az ő végzetlen jóságú, szenvedő arcával...

- Megcsókolnám a kezét...

Az a két könnycsepp, mely alágördült a leány arcán... hazakisérte a fiút az intézetbe, csillogott az éjjeli sötétben, mint két gyémántcsepp... beszélni kezdett az éjjeli csendjében. Vigasztalta Horváth Sándort olyan édes hangon, melyet ő még sohasem hallott.

Gizuska pedig elmondotta a mamájának, hogy milyen nagyon szerette Horváth az édesanyját, hogy elakadt a szava, mikor róla beszélt neki... az a csúnyaarcú fiú olyan szép volt abban a pillanatban.

Téli délutánokon vitt könyveket, néha egy-egy költeményt olvasott fel, melyet ő maga írt. Tréfás, bohókás történeteket eszelt ki, pompásan tudta felolvasni, sőt vígjátékot is komponált, mely telve volt a fiatal kor naiv életfelfogásával, de olykor egy-két eleven ötlet is volt benne s a mama meg Gizella kisasszony jókat nevettek rajta.

Sajátságos dolog, hogy ez a fiú soha érzélgéssel nem idétkendett a leány előtt; soha arról nem beszélt, hogy mit érez. Csupán egyszer történt, hogy Gizella kisasszonyt könnyezve találta a szobában, így szólott hozzá:

- Miért nem őszinte hozzám? Miért nem tekint barátjának? Én igazi, jó barátja tudnék lenni.

A leány mosolygott, kezét nyújtotta neki.

- Köszönöm, Horváth. Majd máskor elmondom, hogy mi bántott. Nagyon kényes és érzékeny vagyok, de maga azért ne ítéljen el, mert magát nagyon sokra becsülöm. Az emberek rosszak, én pedig gyermeki bizalommal voltam mindenkire. Majd egyszer elmondom.

Horváth Sándornak ez is elég volt három hétre. Kimondhatatlan büszke volt arra, hogy Gizella kisasszony bízott benne.

Közeledett a diákmajális.

Eddig nem törődött vele sokat. Míg a társai vidám arccal táncoltak a lombsátor alatt, ő beljebb ment az erdőbe, leheveredett egy fa alá és nézte a fák törzsén felkúszó madarakat, az avarból kimászáló gyíkokkal beszélgetett. Most azonban a majális előtt hetekkel nagy dolgon törte a fejét.

Meg akart tanulni táncolni.

Volt az intézetben egy nyolcadik gimnázista, kinek Horváth a latin és magyar dolgozatokat szokta csinálni, aki jobban értett a tánchoz és nótához, mint a tudományokhoz. Ezt szerződ-tette táncmesternek.

Egy ötödik gimnázista pompásan tudott füttyülni, ezt berendelte cigánybandának és naponta két órát tanult a nagy hálósobában.

Komikus egy dolog volt, annyi bizonyos, de Horváth Sándor akarta, hát megtörtént.

A majálisra ő hívta meg Gizella kisasszonyt.

- Maga nem szokott táncolni - azt mondta egyszer.

- Holnap fogok táncolni, Gizella kisasszony.

- Velem is?

- Csak magával.

- Mással is táncoljon.

- Szeretne látni, úgy-e?

- Talán.

- Csak arra kérem, hogy nagyon hangosan ne kacagjon ki, mert a táncosném el találná magát szégyenleni.

- Nem lesz az olyan furcsa.

- Bizony az lesz a'. Kár, hogy magam nem láthatom.

Négy óra tájban mentek ki Gizella és a mamája. Horváth várta már, egy ibolyacsokrot adott át a leánynak.

- Maga szedte, Horváth? - kérdezte a leány.

- Én szedtem. Fogadja el!

- Mama, lelkem, tartsa ezt a virágot, míg táncolok.

- Nem tűzi fel?

- Nem, mert elveszthetem. Melyiket táncolja velem?

- A keringőt.

- Miért nem a csárdást?

- Azt nem tudom.

Együtt táncolták a keringőt. Ez volt Horváth Sándornak az első és utolsó tánca az életben. Nem kacagta senki ki, sőt ő maga is nagyon komolyan vette a dolgot.

Az a karcsú, szép gyermek olyan könnyű volt, mint egy pehely. Horváth Sándor alig merte érinteni kezével...

Mintha álom lett volna. Édes, rövid álom.

Többet nem táncolt, a nézők közé keveredett... S ha el-elsurrant mellette a fehérruhás leány sugáralakja, nézte, nézte...

Irgyelte azokat az ügyesen táncoló, üresfejű legénykéket, kik szívdobogás nélkül keverednek a hullámzó párok közé, nem töprengenek azon: hátha valakinek a lábára taposok... hátha a táncosnémat nevetségessé teszem.

Gizella kisasszonynak nem volt egy percig sem nyugta, úgy körülvették a diákok. Hanem arra mégis ráért, hogy odaszóljon neki:

- Menjem a mamához.

A fiú odament a mamához. Beszélgettek és ketten gyönyörködtek aztán szótlanul a fehérruhás leányban.

Fáradtan került vissza Gizella. Halvány arca csupa tűz volt.

Sándor kérte, hogy pihenjen egy kissé.

- Pihenek. Azt akarom magának mondani, Horváth, hogy nincs oka nem táncolni. Egészen jól ment a keringő.

- Az csak olyan füttyszóra betanult ugrándozás volt részemről. Érzem, hogy nem nekem való. Egyszer meg akartam próbálni ezt is.

- Én nagyon szeretek táncolni.

- Gizella kisasszony arra született.

- Mama, lelkem, a virág megvan?

- Meg leányom, meg.

Ujra táncba vitték. Többet aztán nem is beszélhettek egymással, mert a mama hét órakor már otthon akart lenni.

Sándor a bérkocsiig követte őket. Gizella kisasszony azzal vált el tőle, hogy:

- Vasárnap délután eljön, nemde?

- Elmegyek.

S a bohó fiú nézett az elrobogó koci után.

XI. Az első nagy csapás.

Abban az évben történt, mikor Guidó otthagya a katonaságot és a megyénél hivatalt kapott, hogy az apa elkezdett betegeskedni. Nagyon lelkiismeretes hivatalnok volt, néha este nyolc-kilenc óráig dolgozott, soha a felektől ajándékot nem fogadott el; szókimondó, önérzetes ember lévén, nem haladt előre, pedig megérdemelte volna.

Bántotta ez, mert az évek folyamán a fizetése alig emelkedett, a gondok, a kiadások pedig folyton szaporodtak. A leányok taníttatása, Bertának és Irénnek a kiházásítása: mind igen nagy anyagi áldozatba került.

Csak az édesanya tudta, hogy minő nehéz volt vállukon a kereszt. Hanem változtatni a helyzeten nem tudtak. Hiszen majd csak akad a legkisebbiknek is valami jóra való férje, ha őt is elhelyezik, akkor a szegénységet a két öreg könnyebben elviseli.

- Csak türelem, megjön mindennek az ideje - mondogatta néha az apa. - A leány szíve szent legyen a szülők előtt. Gizuska félig gyermek még. Valóságos kincs, észre fogják venni, meg fogják becsülni.

Az édesanya sem volt türelmetlen. Jól esett neki, hogy a legkisebbik nem lobbanékony természetű, mély érzelmét bámulta, szép tulajdonságainak kifejlődését napról-napra látta, mint a fesleni kezdő bimbó szirmainak üde szépségében, ártatlan himporában: elgyönyörködött benne.

Ha a kedves gyermekre gondolt, mintha a gondjait elfelejtette volna egy pillanatra.

- Lehetetlen, hogy ez a leány boldogtalan legyen az életben... lehetetlen.

Csaknem meggyőződésé érelődött benne ez a sejtélem.

Guidó is házasodni készült.

Nagyon fiatal volt még, állása is csekély javadalmazású, de az ember ebben a korban könnyűnek látja az életet, kiszínezi a szegénységet.

A szülők figyelmeztették a nehézségekre, de Guidó bizakodott magában, jegyesét nem kecsegtette aranyhegyekkel... aztán úgy látszott, hogy megértik egymást.

A lakodalom után következő nap reggelén az apa állapota hirtelen rosszra fordult. Nem mehetett hivatalba sem aznap, sem másnap. Ez kedden történt, vasárnap délután pedig kivitték a temetőbe.

Mindezt az ember oly könnyen le tudja írni két-három sorban, hanem azok, kik a ravatal mellett elsírták a hitvesi és gyermeki könnyeket, akik gyámol nélkül állottak, kik az üres szobában hiába várták, hogy nyolc órakor a hivatalból hazatérjen: be nagy is volt azoknak a fájdalma!

A temetésen megjelentek a gyermekeken kívül a jó ismerősök. Valahol hátul egy kéksipkás fiú is haladt a koporsó után.

Míg a pap elmondta az imádságot a nyitott sír előtt, nekitámaszkodott egy sírkőnek és a szeméből omlott a könny.

Nem látta senki, de ő hallotta a feketeruhás leány szívszaggató zokogását és úgy siratta a jó öreget, mintha az ő édesapja lett volna.

Két hétig nem mert elmenni. Nem tudta, mit mondjon a néninek, mit mondjon a leánynak. Pedig folyton rájuk gondolt.

Két hétnél tovább nem tudta kiállani.

A néni talált csak abban a szobában, hova őt annyi ártatlan, édes emlék kötötte.

Kezet csókolt és - nem szólt semmit.

- Magát, fiam, nagyon szerette, - kezdé a néni lassú, fájdalmas hangon... nagyon szerette, pedig ő nem mutatta soha senki iránt a szeretetét.

- Néni, lelkem, ha meg nem sérteném, valamit kérni szeretnék.

- Mit, Horváth?

- Engem a diákok nagyon jól ismernek mind, adnak is a szavamra... én szerzek édes néninek kosztosdiákokat.

A néni reá nézett a komoly fiúra. Nem titkolhatta el meglepetését. A sok szertartásos részvétnyilatkozat csak felszakította eddigelé minduntalan szíve sebét, a nagy veszteségre emlékezett s íme, ez a gyermekember életének komoly helyzetét felfogta.

- Köszönöm, fiam... ha megtehetné, nagyon jó volna.

- Meglesz, néni lelkem, bízzék bennem.

- Akkor ebben a lakásban is megmaradhatnánk. Nagyon hozzászoktunk Gizuskával. Ha szomorú is az emlék, de könnyebben elviselnék itt.

Nem várta be, míg Gizella kisasszony hazajön. Alig maradt félóráig ott, visszament az intézetbe.

Útközben az a badar gondolata támadt, hogy ő most meg tudna az esze után élni, beállana valahová hivatalba, vagy bárhová s minden hónapban odavinné a keresményét a néniéknek. Akkor kosztosfiúkkal sem kellene vesződniök.

Március 20-ika volt. Horváth Sándor délután hazakisérte egyik osztálytársát, aki öccsével együtt lakott. Jómódú szülők gyermekei voltak, hanem a latinból véghetetlen gyengék. Egyik járt a hetedikbe, másik a nyolcadikba.

- Jancsi, - mondá útközben, - meg van elégedve a szállásával?

- Nem nagyon, miért kérdi, Horváth?

- Tudnék egy jobb helyet, ahol éppen úgy gondoskodnának magukról, mintha az édesanyjuknál laktának. Aztán egyéb hasznuk is volna.

- Mi?

- A latinból kisegíteném mindkettőjüket.

- Privát órákat adna?

- Nem, ingyen tanítanám.

- Az jó volna.

- Írja meg az apjának. Április elsejétől oda költözhetnének.

- Oly hamar?

- Miért ne? Látja, ez a szoba nagyon sötét, barátságtalan. Itt még tanulni sem lehet tisztességesen, csupa merő tűzfalat lát, ha az ablakon kinéz, ott a mezőt, a virágos tornácot látja. Tavasszal üde levegő, virágillat árad be az ablakon, ott aztán Vergiliust csupa gyönyörűség lesz fordítani.

- Az ám: magának.

- Vagy kettőnknek. Üljön le s írjon az apjának. Akár diktálom, aztán elviszem a postára. Jó lesz?

- De igazán fog tanítani?

- Hát gyermek vagyok én?

- Nem, nem úgy értettem. Magának sok a tanítványa s azok mind fizetnek.

- Maguk megfizetik azzal, hogy ahhoz az áldott jó asszonyhoz mennek teljes ellátásba. Hogy rosszul nem járnak, azt majd meglátják.

Ezzel a dolog rendben volt. Április elsején a két fiú behurcolkodott a gomb-utcai házba.

Arról, hogy ki volt mindennek a közvetítője, a néni nem szólott Gizella kisasszonynak, mert Horváth Sándor kérte, hogy ne szóljon.

Azért mégis megtudta Jancsitól.

Egyszer kikottyantotta az ebédnél.

- Mégis csak jól tettük, hogy Horváth Sándorra hallgattunk s ide jöttünk lakni.

- Horváth Sándor tanácsolta? - kérdé csodálkozva Gizella kisasszony.

- Hát ő nem mondta el?

- Nem.

- Ilyen ő. Az iskolában is ő a mi tudományunk. Órák közben folyton fordít nekünk, magyaráz, dolgozatokat javít ki, s ha valaki meg akarja köszönni, azt mondja:

- Ugyan ne érzelegjen.

- Hát jó tanuló?

- Azt sem mondta el?... No lám. Ha a nyolc osztály összetenné az eszét, nem érne fel az övével. Nagyszerű fiú az.

Mikor a legközelebbi vasárnap eljött a nénihez (már három hete nem volt ott, csak a kosztos fiúkkal vesződött hetenkint háromszor), Gizella kisasszony sokáig beszélgetett vele a tornácon. Sokáig és nagyon komolyan.

Tanácsot kért tőle.

- A mama előtt titkolom, de maga előtt elmondom a tervemet, Horváth. Tanítónői vizsgálatot szeretnék tenni, érzem, hogy nekem arra kedvem és hivatásom van.

- Kedve és hivatása lehet, Gizella kisasszony, de nincs elég erős fizikuma. Néhány év alatt megemésztené testi erejét. Higye el nekem, nagyon fáradtságos pálya az.

- De kell, Horváth, kell... ha maga úgy tudná a helyzetünket, mint én...

- Értem, Gizella, - bocsásson meg, ha a kisasszonyt elhagyom, nyugós nekem, mert... vagy haragszik?

- Nem... nevezzen csak Gizellának, hiszen a mama úgy szereti magát.

- De magát, Gizella, a néni imádja, nem tudna magától talán egy hétre sem megválni. Kérem, maradjon meg mellette. Így ketten úgy tetszenek nekem, mint egy villámsújtotta fa, melyhez a hű folyóka szeretettel símul... Az Isten jó, mindent jóra fordít. Én bízom az Isten jóságában, mert ezt hagyta rám örökül édesanyám. Akármi lesz belőlem, akármennyit tanulok, mert még sokat kell tanulnom, tudom, ezt a hitet ki nem perzseli szivemből a tudás izzó napja.
- Jól van, nem leszek hát tanítónő, de azért tanulni szeretnék még. Franciául kezdettem az intézetben tanulni, de azóta elhanyagoltam, újra hozzáfogok.
- Azt helyesen cselekszi, de vigyázzon az egészségére. Látja, milyen hétszer görbült kamasz vagyok én. Szégyenlem magamat, ha látom osztálytársaim izmos karját, széles vállait. Egyik-másik félkézzel leterítene, de hát az én gyermekkorom - ah, hagyjuk; vigyázzon az egészségére, Gizella.

XII. A búcsu-ebéd.

Egy egész év telt el. A gomb-utcai kis ház lakói visszavonultan, csak maguknak éltek. A gyászév eltelt, de Gizella kisasszony nem vetette le a gyászruhát. Akkor lépett a tizenhatodik évébe, arca után ítélve gyermek volt még, de szemének érett kifejezése, az a mély, csaknem megható komolyság, mely egész lényén előmlött: elárulták, hogy immár nem gyermek.

Semmiféle mulatságba nem járt. Sokszor felkérték, hogy vegyen részt műkedvelői színielőadásokban, ellátogattak a házhoz fiatal hivatalnokok, kiket Guidó vitt. Egymásután elmaradtak.

Gizella nyájas volt mindenkihez, de szíve idegenkedett attól az üres, léha szellemtől, mely a kisvárosi társalgást olyan hétköznapivá teszi. Nem érdeklődött egyik iránt sem, pedig voltak közöttük csinos fiúk, sőt komoly szándékkal kezdtek odajárni.

Horváth Sándor nagyon ritkán ment, mindig nagyon komoly volt, többé már nem tréfált, mint egykor, a jobb időkben.

Az érettségi vizsgálat előtt állott. Aggodalomra nem volt oka, tanulnia jóformán semmit, vagy édes-keveset kellett, míg gyengébb osztálytársait előkészítette, elkészült maga is.

Gizella elmondotta neki, hogy az alatt a három-négy hét alatt, míg Sándor nem volt ott, ki járt náluk, mivel foglalkozott, mennyire haladt a franciában, miféle új ételek elkészítését tanulta a mamától.

Mindez úgy érdekelte Horváthot.

Ő is számot adott arról, hogy minő tervei vannak. Az érettségi után kilép az intézetből, ott maradhatna ugyan, mert az igazgató szívesen megtúrná a szabályok ellenére is a vakációi két hónapon át, de neki szabadság és teljes függetlenség kell.

- Hogy fog megélni, Horváth? - kérde a leány.

- Pompásan. Már mindennel rendben vagyok. Van egy öreg levélhordó ismerősöm, annak a fia hajdanában osztálytársam volt. Jelenleg a hatodikat ismétli. A latinból bizonyosan meg fog bukni. Hozzajok költözöm, előkészítem a javítóvizsgálatra. Ezért kapok kvártélyt és reggeli kávé egy nagy vizes zsemlyével. Aztán hat privát tanítványom jelentkezett már. Holmi pályamunkák díjából, meg tanításból van hetven forint megtakarított pénzem a takarékpénztárban. Abból veszek ruhát, fehérneműt, cipőt Egy vargamester ad tíz forintért havonta ebédet és vacsorát. Valóságos úr leszek, minő még sohasem voltam. Szeptemberig szerzek legalább száz forintot, aztán neki megyek, Isten nevében, az életnek. Keresztülvágom magam, nem félek semmitől.

- Ó, milyen boldog ember maga!

- Az vagyok, Gizella, a független szegénység minden gazdagságom.

- Milyen könnyű a férfiaknak s milyen nehéz nekünk! A leány olyan gyámoltalan.

- Jól van az úgy, Gizella. A férfi válla erősebb, ő hordja az élet terhét; a nő a napsugár, a virág, az a jótékony meleg, mely a házi tűzhelyet vonzóvá teszi, a férfiú homlokán elsimítja a redőket. Én ennél nemesebb hivatást nem ismerek. Édesanyámban tanultam a nőt tisztelni, imádni... Tudom, hogy vannak olyanok is, kik tiszteletre nem méltók, azokkal nem törődöm. Nekem elég az, hogy maga, Gizella, megajándékozott a barátságával... Úgy-e, meg fogja tartani, amíg arra méltónak talál... Aztán, ha egyszer a szíve is megszólal... és talál olyan em-

bert, ki a maga nemes szívére méltó... megírja nekem őszintén... én akkor együtt fogok örülni magával... együtt.

A leány lehajtotta szép fejét a tenyerébe s hallgatott... A jó Isten tudja, minő gondolatai, érzelmei voltak ebben a pillanatban.

Aztán bement a mama s a két gyermek elejtette a beszéd fonalát. Gizella később kiment virágot öntözni a tornácra. Ott találta Sándor akkor is, mikor elbúcsuzott és haza akart menni.

Gizella éppen egy vaniliát öntözgetett.

- Úgy-e szépek a mama virágai? Nem is lehetnek rútak, hiszen olyan nagy szeretettel gondozza.

- A néni szíve csupa szeretet.

- Látja, Horváth, véletlenül leszakítottam ezt a vaniliát.

- Az éppen jó lesz nekem.

- Fogja.

A fiú átvette a virágot. Még csak azt sem mondta, hogy ezt ő örök emlék gyanánt fogja őrizni...

Minden úgy történt, mint Horváth előre tervezgette. Az érettségi vizsgálatot letette, markába nyomtak egy ötvenkrajcáros bélyeggel fölcifrázott bizonyítványt, mely tele volt jelessel. Az intézet igazgatója tartóztatta őt a vakációi két hónapra is, még egy sikertelen kísérletet tett arra nézve, hogy a papi pályára térítse, de végre is nem vette tőle zokon, hogy állhatatos maradt az elhatározásához.

- Fiam, - mondta elérzékenyülve, - haladjon hát azon az úton, melyet magának választott, kívánom, hogy ne bánja meg soha. Arra talán nem kell figyelmeztetnem, hogy az élet útjai göröngyösek.

- Elkészültem mindenre, igazgató úr.

- Csak azt tanácsolom, hogy ne Budapestre, hanem Kolozsvárra menjen. A konviktusban ellátást kaphatna, mint árvaházi növendék. Ott is vannak alapítványaink.

- Köszönöm a jóságát, de a pesti egyetemre akarok menni.

- Ismer valakit Pesten?

- Nem, csak magamat.

- Nagy a bizalma, fiatalember.

- Ha utcát kell is éjjel sepernem, nappal tanulok, sem a gyomrom nem kényes, sem fölösleges kívánságaim nincsenek. Tanulni akarok, az Isten nem hagy el.

- Igaza van. Gondoljon szeretettel az öreg intézetre. Higyje el, itt magának csak jóakarói voltak.

- Mindig háládatos leszek.

Az öreg kanonok megkinálta szivarral.

- Már nem szivaroزم, köszönöm. Az ötödikben és hatodikban, az intézet szabályai ellenére, cigarettáztam, két éve elhagytam, ha majd doktor leszek, újra megkezdem, akkor lesz rá pénzem.

Ennyi volt a búcsu. Az öreg igazgató kezet szorított az érett ifjúval és szeretettel nézett utána, mikor a szobát elhagyta.

Aztán eltelt a vakáció két hónapja is. Reggeli hat órától este tízig folyton órákat adott. Egy rakás bukott diákot sóztak a nyakába, három német patikárius-gyakornok is tanult tőle magyarul. A kávé és a vizes zsemlye naponta kijárt a levélhordóéknál, a vargáné ebédje és vacsorája megért tizenöt forintot is. Sőt vasárnaponként a gomb-utcai házba is ellátogatott.

Az volt neki a pihenése, egyedüli lelki gyönyörűsége. S ha arra gondolt, hogy a két hónap minden vasárnapkal fog, kétségbeejtően fog: a fiú szíve nagyon elszorult.

Az utolsó vasárnap akart elbúcsuzni, mert hétfőn megy szülőfalujába, az édesanyja sírjához.

A néni nem mutatta, hogy milyen nehéz szívvel válik el Horváthtól. Még tréfált is:

- Budapesten majd még jobb ismerősei lesznek magának, elfelejti a szegény kisvárosiakat, Horváth.

- Elfelejttem, néni... el bizony, - tódította a fiú - mihelyt felérkezem, fogatot veszek, egész első emeletet fogok kibérelni és a legelső dolgom az lesz... ha megengedik, hogy... hogy írjak a néniéknek...

- Hanem addig is jöjjön el ebédre. Mikor indul a vonat?

- Délután öt órakor.

- Eljön? Gizella főzi a búcsuebédet.

Az a négy óra, mit másnap a gomb-utcai házban töltött, négy esztendőre táplálta a fiú lelkét.

Ugyanazt a gyászruhás, szép barna leányt látta esténként, ha éjfélig tanult, az ő hangját hallotta, mikor megtelt szíve csordultig keserűséggel; arra a szeretetre szomjazott, mikor a tudomány édességét a tudomány szárazsága ideig-óráig vele elfeledtette.

A jó néni nem gondolt arra, hogy ebből a fiúból valaha derék férfiú lesz, megőrzi szívének gyermekérzéseit, visszajön majd a szegény özvegyhez, a feketeszemű komoly leányhoz... A néni szerette ezt a fiút, kívánta neki, hogy boldoguljon az életben, mert érdemes arra és irántuk mindig jó és igaz volt.

Hát Gizella?

Jó kedvet színlelt az ebédnél, valahányszor bement a konyhából, kipirult arccal kínálgatta barátját, enyelgett vele, hogy bizonyára nem ízlik az a töltött káposzta, koccintott vele... mosolygott.

Olyan kedves, olyan elragadóan szép volt, ha mosolygott.

Pedig valójában sírni szeretett volna.

Nem tudta elképzelni, hogy jönnek majd a vasárnapok és Horváth Sándor kopogtatását nem hallja. Már úgy megszokta azt a becsületes arcot. Kitől fog tanácsot kérni, ki fogja őt segíteni abban, hogy a mama szívéből kiűzzék a gondot, hogy türelmessé tegyék a sors csapásaival szemben?... Hiányozni fog neki... nagyon... nagyon...

Ebéd után a mama lefeküdt kissé, amint már megszokta volt. A gyermekek - annak tekintette őket az édesanya - egyedül maradtak. Hallgatott az egyik, a másik is.

Az öreg óra ketyegése úgy hangzott Sándornak, mintha nem is a futó perceket mérné, hanem a szíve dobogását árulná el. Szólani akart s nem tudta, mit mondjon, nem is mert reá nézni a leányra. Egyszer csak azt vette észre, hogy nem lát semmit... megtelt a szeme könnyel...

Gizella erősebb volt ebben a pillanatban.

- Hazamegy előbb?

- Haza.

- Az édesanyja sírjához?

- Csak azt akarom még látni. Egy kicsit sírok... és imádkozom.

- Irni fog onnan?

- Irok.

- Küldjön néhány fűszálat nekem arról a sírról.

- Küldök, Gizella.

- És írjon nekünk Pestről néha-néha... addig, amíg el nem fel...

- Gyermekeknek néz. Nem vagyok az. Szeretnék most sok mindent elmondani... de nem tudok... Néha olyan ostoba az ember. Ha jóbarátra lesz szüksége, Gizella, gondoljon reám a távolban is, én megváltozni nem fogok... nem tudok megváltozni. Ebben a szobában hagyom életem legszebb emlékeit, sokszor fogok ide visszatérni, ha jó szívvel fogad... Ha pedig mégis úgy esnék a dolog, hogy... akkor is áldani fogom ezt a házat... Az árva fiú édesanyját és szerető testvérét talált itt...

Gizella lehajtotta a fejét, küzdött a könnyekkel. Arca, mikor fejét felemelte, még halványabb volt a szokottnál.

- Én is fogok írni magunkról. Reánk nehéz napok várnak... Sokszor gondolok arra, hogy mégis jobb lett volna, ha leteszem a tanítónői vizsgát. Csak a mama volna erősebb lelkű... Ha könnyeit látom, vagy töprengéseit, aggodalmait hallom, úgy elszomorodom.

- Jóra fog minden fordulni, meglátja, Gizella...

A mama bejött a szobába... Ujra tréfálniok kellett, mert a gyermeki kötelesség úgy parancsolta.

Félőtkor felállott Horváth Sándor, odament a nénihez és kezét csókolt neki. A néni nem tehetett egyebet, hát megcsókolta a fiú homlokát:

- Az Isten magát áldja meg.

Gizella arca olyan volt, mint a fal... Mégis mosolygott, fájdalmasan, szeliden.

Most nem húzta vissza a kezét, mikor a fiú ajkához emelte, hagyta, hogy megcsókolja.

- A viszontlátásig!

Ezt mondta a fiú... Nem csalódott, ezt mondta, mikor a lépcsőről mégegyszer fölnézett, mikor a kapuajtónál mégegyszer megállott.

- A viszontlátásig, Gizella... Én még visszajövök hozzád...

És ezenkívül beszélne sokat... sokat, tréfálna, vigasztalná... Az a csunya arc pedig szép volna... olyan szép, minő még férfiú arca nem volt soha...

A leány ajkával érinti saját kezét... ott, ahol az a csunya fiú megcsókolta... A szive pedig elkezd erősen dobogni...

XIII.

Az első levél Pestről.

Negyednapra levél érkezett Pestről.

„Tegnap este érkeztem meg. Az állomásnál rengeteg ember várt, de nem engem. Valahogy kikeresgéltem a podgyász-tengerből az én festett ládámát s egy vörössapkás úrnak, aki igen készségesen ajánlkozott, hogy elviszi a Stáció-utcába, fölsegítettem a vállára.

Szegény pára nagyokat nyögött útközben s szidta a világ minden tudósát, akik egyebet sem csinálnak egész nap, mint könyveket írnak. Sok könyv volt abban a ládában, volt hát oka, hogy kegyetlenül megfizettesse a szivességét, mikor nagysokára a Stáció-utcába értünk a barátom lakására, aki természetesen nem várt.

A háziasszonya igen kedves teremtés volt, nemigen bízott meg bennem, nem is nyitotta ki a hónapos szobát, hanem fölötte nyájasan megengedte, hogy tétessem le a ládámát az udvarra s várjam meg, míg Fekete úr hazaérkezik.

Én pedig ráültem a ládám tetejére s néztem a fővárosi udvar sajátságos világát. Én sem ismertem senkit, engem sem ismert senki. A házmester érdeklődött csak irántam. Igazi barátsággal föl szólított, hogy igyekezzem tíz óráig bejutni valahová ládástul, mert egyébként ki kell engem az utcára utasítania.

Elvégre ott talán még érdekesebb volna az állapot...

No, de fél tízre hazajött Fekete úr, a barátom s minekutána megölelt, azt mondta: „szer-vusz pajtás!”

Ezzel aztán rendben volt a dolog. A láda is, meg én is bekerültünk a hónapos szobába, sőt tizenkét krajcár erejéig meg is vacsoráltam. Jó volt a préshurka, a kenyér egy kissé savanykás, de legalább a magam zsebéből telt ki.

Aztán a barátom adott egy vánkost, - neki is maradt még kettő - azt leraktam a kurta divány egyik végébe, betakaróztam a barátom ágyának bojtos terítőjével és próbáltam aludni... És ime, újra csak ott voltam a szebeni kis sárga ház kapujában, néztem a tornácra s láttam, hogy valaki néz utánam. Bohóság... Hiszen nekem holnap kenyérkereset után kell látnom, az egyetemre be kell iratnom magamat és egy kis szobácskát kell kibérelnem, mert a barátom diványa egy kicsit kurta, az ágytakarója egy kicsit vékony, a ládám pedig nem állhat az ajtó mellett, holott elzárja a kényelmes kijárást... Holnap kezdjük a kenyérkeresést... Holnap kezdjük az étellel való harcot és holnap este is, bárhol legyek, mikor megkerülget az álom: látni fogom a szebeni házat...

A néninek csókolom áldó kezét, a leánya pedig írjon annak a szegletes fejű diáknak egy-két sort, ha többet nem is: jól vagyunk és még nem felejtettük el

Horváthot.”

Gizella ezt a levelet elolvasta egyszer...

Aztán félretette abba a könyvbe, mely kis szobácskájának az asztalán volt. A mamának azt mondta, hogy Horváth írt, szerencsésen megérkezett és csókolgatja a kezét.

Mikor pedig este meggyújtotta a lámpást, leült az asztalkához, elővette újra a levelet és elolvasta másodszor.

Jól esett neki. Mintha azzal a becsületes fiúval beszélgetett volna. És eltűnődött azon: vajjon mit fog abban a nagy városban kezdeni? Ó, ha ő is fiúnak született volna: milyen lelkesedéssel tudna dolgozni, tanulni, haladni előre! Hogy megosztaná minden kis örömét az édesanyjával, hogy vigasztalná őt:

- Lássá, mama lelkem, én férfiú vagyok, én dolgozom és maga nem fog szüükséget látni semmiben. Csak bízzék bennem!...

Úgy ám, ha férfiú volna...

Aztán elővett egy levélpapírt és az ő gyönyörű gyöngysor betűit szépen egymás mellé rakosgatta. Választ írt barátjának.

„Kedves barátom! A mama örvendett, mikor megmondtam, hogy nem történt útközben semmi baja. Én pedig gyönyörködve olvastam, hogy milyen kedves, tréfás hangon írta le megérkezését. Az olyan férfiú, mint maga, nem félhet az élettől, mert tud és akar dolgozni. Ó, milyen nemes, dicső dolog is lehet az, ha valaki maga intézi a sorsát, nem kell reá bíznia a szerencsés vagy szerencsétlen véletlenre.

Az a bizonyos barátja várhatta volna a vasútnál. Az emberek szeretik mondani, hogy ők igaz barátok, de nem bizonyítják be.

Mi élünk úgy, mint eddig. Mama mindig komoly, titkolni akarja előttem, hogy gondok bántják, de nem tudja. Ma is rajtakaptam, mikor a könnyeit törülgette. Nem tettem neki szemrehányást, hanem tréfásan így szólottam hozzá:

- Mama lelkem, látja, hogy mégis nagyon szívére vette Horváth távozását...

Igen... Igen, ezt mondtam neki és, ő a lelkem, mosolygott...

Egy kis kosztos fiút hozott ma ide az apja, aki azt mondta, hogy maga írt neki a vakáción és ide ajánlotta. Barátom, be jó ember maga!

Én sokat veregetem a billentyűt naponta, a franciában is haladok... Erre nekem, úgy látszik, egyszer nagy szükségem lesz. Bárcsak vihetném valamire, bárcsak tehetnék valamit a mamáért.

Irjon nekünk, amikor ideje van. A jó Isten áldja meg, hogy ne legyen nehéz küzdelme!

Gizella.”

Mire ezek a gyöngysorocskák följutottak Pestre, már volt Sándornak egy kis udvari szobája a Gyöngytyúk-utcában. Négy lépés hosszú és két lépés széles. Fizetett érte havonta kilenc forintot. Be is iratta magát az egyetemre, hanem e többrendbeli művelet kerek harmincnyolc forintját emésztette fel. A vagyonka, mellyel fölment a fővárosba, ötven forint negyvenhét krajcárra apadt le.

De azért a vacsorai darab kenyeret és paprikás szalonnát elfogyasztván, ezt a levelet írta Gizellának:

„A kezdet jó, mindennek jól kell végződnie. Van saját szobám, sőt a lakbérrel sem tartozom. Sőt többet mondok, az imént nagyszerűen meg is vacsoráltam. Ime az étlap:

1. Paprikás szalonna (5 krajcár).
2. Karikára vágott három szelet kenyér (3 krajcár).
3. Finom örlött só ingyen. (Ugyanis ezzel a háziasszony kedveskedett nekem. Igen jóra-
való asszony, a férje bolti szolga s hajdan előkelő házaknál szakácsné volt, már t. i. az asszony.)

Italok:

4. Szűrt dunavíz (három pohárral).

Pest nagy város, de immár nem imponál nekem temérdek palotájával, mert iszonyú sok a - pincelakás. Sokan vagyunk mi szegény emberek ezen a világon. Valóságos nagyhatalom az inség.

Úgy látszik, korrepetitor leszek valahol, mert kínálkozik hely. Első, másodnap arra számítottam, hogy az utcán járva-kelve meg fogom menteni valamelyik grófnak a leányát... A gróf keblére ölel s azt mondja nekem:

- Nem kérdezem, hogy ki vagy, mi vagy, te ezentúl az én fiam vagy. Nem fogsz az egyetemre járni, minek neked tudomány?... Jer, vedd feleségül a leányomat s reád hagyom összes uradalmaimat...

Hja, az életmentésből eddig nem lett semmi, hanem ahelyett nekimentem véletlenül egy lámpás-oszlopnak, s egyetlen keménykalapom betöredezett. Se baj, a fejem ép maradt. Azért hát ne higgyen annak az embernek, aki a fiát kosztba vitte a nénihez. Csunyan hazudik, nem én ajánlottam oda. Csak jóra való legyen a kölyök, s fizesse meg tisztes-ségesen azt az ellátást, melyben a néni részesíti.

Be szívesen cserélnék vele!... De nem, mitevő lenne akkor az én derék háziasszonyom, aki hajdan szakácsnő volt s éppen az imént kopogtatott be, mondván:

- Ha uraságod szereti a rántottát, én szívesen veszek tojást és naponta kettőből vagy háromból csinállok... Legalább meleg is jut a gyomrába, mert...

- Köszönöm, jó lesz...

Ennek a derék asszonynak, úgy látszik, nemcsak a rántottája, hanem a szive is meleg...

Szóval én úr volnék, nem is beszélek tovább az étellel való marakodásról. Aki naponta rántottát eszik, az már közel áll a tyúkhúshoz... Bizony.

Az édes néni sajnál engem vagy Gizella tréfál velem? Mindegy. Azért én tegnap este (mert hogy éppen vasárnap volt) egész délután készülődtem a gomb-utcai házba... Még a nyakkendőmet is megigazítottam... Kicsiny fehér szoba... Édes békesség hajléka, ó, hadd legyen rajtad s azon a két lakón az Isten áldása...

Tehát címem: Gyöngytyúk-utca 13, földszint hátul 9-ik ajtó.

Gizella, nem fogja elfeledni?

Sándor.”

És jöttek hetenkint a levelek pontosan Pestről. Százféle dologról szólottak, mindenik tanúságot tett arról, hogy Horváth Sándor sem jókedvét, sem munkálkodó buzgóságát nem veszítette el. Mindenikben csak egy-két sor szólott arról, hogy mily drága neki a szebeni ház emléke. Azt sem írta szentimentális áradozással, aminthogy fiatal emberek az ilyenre mindig hajlandók.

Gizella szívében lassanként valami erős kívánság ébredt föl, hogy ezek a levelek soha ki ne fogyjanak, hogy jöjjenek minden héten pontosan, mert szüksége volt rájuk.

Ezek erősítették meg abban a nehéz, fáradságos munkában, melyet rá édesanyja iránt való szeretete rótt. Ezek a levelek biztatták őt, hogy tanuljon, keresse a lélek gyönyörűségét, a tudás boldogságát.

Mit is kereshetett volna egyebet?

Az a szép, kedves gyermek kicsiny szobájának kis világát népesítette be lelke álmaival. Ritkán ment sétálni. Tavaszi, nyári reggeleken a vasuti töltés mentén elterülő mező virágait látogatta meg, a széna illata, bogarak zümmögése, madarak csicssergése kellett az ő tiszta, természetimádó lelkének.

Pedig az ő arca, szeme, sugártermete, okossága, az úgynevezett „társaság”-ban szerepre hivatott lett volna.

De őt oda nem vonzotta semmi.

Ha olykor-olykor édesanyja bement esténként a szobájába, s a leány szép fekete haját meg-megsimogatta, így szólott hozzá:

- Gizuskám, te nem jársz sehova! Miért szakítottál azokkal a leányokkal, akik veled jártak az Orsolyákhoz? Elmehtnél hozzájuk egy kicsit szórakozni...

- Ne küldjön, édes mama! Én itthon érzem magam a legjobban. Nincs köztük olyan, aki igazi barátnőm lehetne. Tudja, lelkem, ők engem mindig exaltáltak tartottak, annak tartanak most is. Nincs rájuk szükségem.

- De a szórakozás, szivem...

- A szórakozás?... Megvan az is... Nekem kevés kell. Azzal, ami most van, beérem. Csak azt kívánom, hogy mindig, de mindig együtt legyünk ketten.

- Mindig?...

- Amíg élünk.

A mama akart valamit mondani, de reá nézve a gyermekleány ártatlan, szende arcára, elhallgatott.

Hogy is beszélhetett volna neki arról, hogy majd... Majd meg fog szólalni a szive... Idegen arc furakodik belé, s akkor...

Nem, nem, arról ő nem beszélhet ennek a jó gyermeknek. Az Isten jó, az Istenre kell bízni...

Pedig úgy szeretné, ha ez a leány boldog lenne, igen-igen boldog; ha nem kellene gyámoltalannak tudnia...

Az anyák szive örökös melegágya a gondoknak és töprengéseknek, mikor gyermekeik jövőjéről van szó.

XIV. Irén terve.

Másfél esztendő telt el. Hogyan telt el? Miként folytak a dolgok a szebeni házban, azt ugyancsak röviden el lehetett mondani. - Guidó a mamához költözött, Berta karácsonyra elküldte fiacskájának az arcképét, Irénnek husvétkor született a második leánykája, akit mindenáron Gizellának akart keresztelni, hanem a férje, Isten tudja miért, megkötötte magát s nem tágitott attól, hogy Ilona legyen.

Gizuskának fájt ez a gyöngédtelenség, de hát azért nem panaszkodott Irénnek leveleiben. Horváth Sándornak is csak röviden írta meg, aki aztán olyan értelemben tett reá megjegyzést, hogy a tanár, már mint Irén férje, egy kissé nevetlen úr ugyan, de azért a világ nem fordul ki a sarkából, s Gizella vigyázzon az egészségére.

Csupa merő apróságok, aminőkből a kevésigényű, boldog emberek élete össze van rakva.

Mindössze az volt a változatosság, hogy Irén tíz levélben egymás után hivogatta magához a mamát és Gizuskát. Teleírta a leveleit aranyhegyekkel. Hogy a város milyen olcsó, hogy a levegő milyen egészséges...

Gizella igen jól fogja magát érezni, mert sok a környéken az erdő, forrás és patak. No meg a mamának külön is írt, s mindjárt az első sorban kérte, hogy ezt a levelet ne mutassa meg Gizellának.

A jó Irén minden áron férjhez akarta adni Gizuskát. Már ki is szemlélte a leendő férjet. Ezer jó tulajdonságát magasztalja: okos, művelt, házas, engedékeny, türelmes, nem mulatsághajhászó stb... stb. Szóval az Isten is arra teremtette, hogy Gizuskát boldogítsa.

- Be jó volna, ha úgy lenne - tündött magában a mama, ámbár nehezen hiszi, hogy merő rábeszéléssel célhoz jutna Irén. Ismeri ő jól legkisebbik leányát. De hátha megszólal a szive... Hátha szerencsés lesz a brassói út?

- Menjünk-e Irénékhez, Gizus? - kérdé egyik este leányától.

- Ha hozzá járulhatunk valamivel Irén háztartásához, akkor menjünk. Csak terhére ne legyünk soha senkinek az életben.

- Te kis büszke gyermek, te!

- Nincs igazam?

- Igazad van, leányom. Mi Irénékhez csak látogatóba megyünk, s rövid ideig leszünk vendégei.

Harmadnap Brassóban voltak. Az állomásnál várt rájuk Irén két leánykájával, a férje nem mehetett ki, mert gyűlésen volt, mint a „Daloskör” választmányi tagja.

Irén berendezett a mamának és Gizusnak egy kis szobát, mely a kertre nyílt. Békességes kis szoba volt, feljárt hozzájuk látogatóba a kerti virágok illata, a reggeli nap költötte fel álmukból.

A tanár úr is tőle kitelhetőleg nyájas volt anyósa és sógornéja iránt, kinek mindjárt első este Schopenhauer munkáit ajánlotta szellemi táplálékul.

Hja, a tanár úr nagy filozófus hírében állott - fájdalom, csak ismerőseinek szűk körében, - s éppen kapóra jött neki a sógornéja, kinek érzéke volt a komolyabb olvasmányok iránt is...

Esténként majd remekműveket fognak olvasgatni felváltva, drámákat felosztott szerepekkel, majd eljön a házigazda egy-két barátja és előreláthatólag vidám, nyájas családi estéknek nézhetnek elébe.

Szóval minden nagyon kedvesen indult meg.

Történt aztán, hogy harmad- vagy negyednap délelőtt Irén bejött a konyhából s egy levelet hozott Gizusnak, a levélhordó neki adta át, mivelhogy a címen levő Gizella kisasszonyt nem ismerte.

- Gizus, leveled jött Pestről!...

- Köszönöm, Irén.

- Kitől kapod?

- Egy jó barátomtól.

- Jó barátod?... Szép írása van. Nesze! - Irén, míg visszament a konyhába, ilyenformán gondolkozott:

- Az én húgom levelet kap valakitől. Nem is lett lángvörös az arca, mikor mondtam neki, hanem a szeme örömtől villant fel...

Baj volna... ha... no, de ki tudja...

A mama is bement később a konyhába.

Irén nem állhatta meg, hogy szóvá ne tegye.

- Mama, Gizus levelez valakivel, aki Pesten van.

- Tudom, leányom. Derék fiú, egészen árva, Pesten tanul s orvos lesz belőle.

- Gyakran ír Gizusnak?

- Hetenkint, néha gyakrabban is.

- Nem gondolja, mama, hogy...

- Nem gondolom. Gizus őszinte, jó gyermek, nem titkolná előttem, ha melegebben érezne. Ő becsüli és tiszteli Horváthot. Egyéb érzelmet nem árult el.

Irén tovább nyújtotta a rétes-tésztát s röviden megjegyezte:

- Majd beszélek én vele.

- Légy tapintatos; nem gyermek ő már, mint korához képest gondolnád. Aztán tudod, gyermekem, hogy édesapád mindig azt mondta: az érzelem szent, ilyen dologban nem szabad a szülőknek a leányokat erőltetniük.

- Ne féljen, mama! Én Gizust rendkívül szeretem, de szükségem van, hogy bizonyosat tudjak.

Ezalatt pedig Gizus a kerti lugasban olvasta barátjának levelét.

Milyen bölcs, milyen vidám egy levél volt az. Elbeszéli, hogy kidobták a riporterségből, hol harmadfél hónapig élhetetlenkedett. A principálisa azt mondta neki: Kedves izé úr, magának nem való az ujságírás kenyere...

És igaza volt az aranyóraláncos, aranykeretű szemüveges redaktornak, mert csakugyan nem termett Horváth Sándor a hírhajhászásra.

Igy tehát rosszfejú gyermekek tanítgatásával öli a nap egy részét. Elfut az előadásokra, járja a klinikát, féléjszakákon át bujja a könyveket... s amellet olyan jókedvű, mintha az övé volna a háromemeletes ház, melynek a harmadik emeletén egy szűk udvari szobácskában vonta meg magát könyveivel, édes szép emlékeivel...

És amint Gizus olvassa... olvassa a négy sűrűn teleírt oldalt... lelki szemével látja a diák arcának határozott, férfias vonásait... látja mély tekintetű szemét, mellyel olyan őszinte ragaszkodással tudott a mamára nézni... és mintha orvul egy vágy támadná meg a szívét... ha most itt ülne vele szembe, ha beszélne hozzá, s megtanítaná arra a nagy művészetre: miként kell megküzdenie az élettel... miképen kell a lélek nemes törekvéseit mind... de mind megvalósítani...

Milyen melegen megszorítaná azért a kezét!

- Zavarunk, Gizus?... A sógor jött haza s vele együtt egy körszakállas, udvariasan meghajló, fehérkeztyűs úr.

- Bemutatom barátomat, Kárpáthy Imrét. Régóta kívánta már tiszteletét tenni. Jeles régiségbúvár, alapos ismerője a római ásatásoknak.

A régiségbúvár szerényen mosolygott, s megpróbálta, hogy tiltakozzék a kollégialis bókok ellen.

- Kérem, csak olyan műkedvelő.

És kezdődik egy tíz percig tartó konvencionális beszélgetés, melytől az ember sem okosabb, sem vidámabb nem lesz, s aminőknek leírásával valakit egész életére el lehet riasztani a regényolvasástól.

Ime rövid summája:

A régiségbúvár: Gizella kisasszony valóságos tudós, klasszikai műveltségű, zongoravirtuóz, szeme bámulatosan szép, a milói Vénus kis Miska hozzá képest. - Szeben kedves város, a brassói magyar társadalom éppen olyan unalmas, mint amily szép a Cenkre fel a séta stb...

A házigazda: barátom nagy tudós, de szerénysége még bámulatosabb, kitűnő tenorhangja van, a dalkör alelnöke, roppant rendezett viszonyok között él, nem szokott szivarozni, s ha iszik, akkor is szörnyen mértékletes.

Szóval az osztrák-magyar monarchiában senkisé is olyan férjnek termett, mint Kárpáthy Imre, különben a keddi felolvasóesték állandó működője lesz.

Este pedig Irén a kertben sétálgatva húgával, kezdte Brassót dicsérni, hogy milyen kedves város, milyen egészséges a levegője, pompás a vize. A környéke, sőt már maga a külváros is valóságos falu.

Van csörgő-csevegő hegyi patakja, mely mohos sziklák között tör utat magának. Aztán bámulatosan olcsó a piaca. Negyven forint sem kell a konyhára. Ó a tanároknak igen kényelmes itt az életök, nemcsak jut, hanem még marad is...

Aztán hirtelen változott a beszéd tárgya:

- Nem is kérdeztem, Gizus, hogy tetszik Kárpáthy?

- Kárpáthy?

- Igen... igen! Lásd az én leánykáim úgy szeretik őt, mintha a nagybácsijok volna. Ha te tudnád, milyen nagyon várta a szegény ember, hogy a mamával megérkezzetek.

- Hiszen nem is ismert eddig minket...

- Dehogy nem. Sokat beszéltem neki rólad,...
- Milyen furcsa vagy, édes Irénem, - feleli komoly arccal a legkisebbik leány. - Nem tudhatom tíz percnyi találkozás után, hogy milyen ember Kárpáthy. Sógorom azt mondja, hogy nagyon szerény, te azt mondd, hogy nagyon kedves...
- És te? - szakítja félbe Irén, - és te mit mondasz?
- Semmit.
- No hiszen majd megismered. Gyakran, bizonyára nagyon gyakran el fog hozzánk járni. Hanem hagyjuk őt. Tudod-e, hogy haragszom reád, Gizus?
- Eddig még nem tudtam. És miért?
- Neked van valami ismeretséged Pesten.
- Jó barátom van ott... Hiába nézel reám olyan gyanakodva, Irén. Jó barátom ő, büszke vagyok reá.
- De csak diák...
- Nevezd annak, ha úgy tetszik. Nem lesz kisebb a becsülésem iránta. Ha tudnád, hogy minő hűséges részvételt volt irántunk, a mama iránt főleg, mikor apa meghalt... és ha tudnád... de hagyjuk... ő gyakran ír nekem, és én nem hagyom válasz nélkül egyetlen levelét sem. Ezt hitted titoknak. Nos, hát látod, világért sem titok.
- Ő is csak barátjának néz tégedet... nem árulja el, hogy más érzélem is...?
- Barátjának néz, leveleiben gyönyörködöm, amint gyönyörködtem beszédjében, mikor még Szebenben tanult, s néha ellátogatott hozzánk. - Gizus végigsimogatta szép, magas homlokát fehér kezével, s aztán folytatta:
- Részt vett a bánatunkban, megosztotta velünk örömeinket... Dolgozni ment, hogy ember legyen belőle; nincs aki támogassa, de azért derék ember lesz belőle... Megérdemli, hogy az legyen, mert jó és nemes.
- Hűvös volt az este. Bementek a házba. Irén megcsókolta Gizust és szelid, anyai hangon mondá:
- Nem haragszol úgy-e, lelkem? Jó éjszakát!
- Nem haragszom. Tudom, hogy szeretsz engem.
- A mama még fenn volt. Az ablaknál ült és nézett ki a kertbe. Az arca megnyugvást fejezett ki.
- Jól tetted, leányom, hogy feljöttél. Könnyen vagy öltözve.
- A leány odament anyjához, leült a zsámolyra lába mellé és fejét ölébe hajtva, anyja kezét simogatta:
- Mama lelkem, hogy érzi magát itt?
- Jól szívem, mert te mellettem vagy.
- Irén is jó, úgy-e?
- Jó, hogy az Isten áldja meg őt!
- És a sógor?
- Még eddig nincs panaszom ellene. Kivánom, hogy ne is legyen. Horváth mit ír?
- Töri magát, küzd, de éppen olyan aranyos jókedvű mint mindig.
- Derék fiú.

Több szó nem volt erről. A leány szívét jóleső érzés töltötte el, aminek talán nevet sem tudott adni. Csak napok múlva kapta magát rajta, hogy kezdi összehasonlítani azokat az emberek, kik Irénékhez eljártak - Horváthtal. És sajátságos, ezek a férfiak egyben vagy másban mind mögötte maradtak a diáknak.

Három-négy órai beszédjük nem ért fel egyetlen sorával a pesti leveleknek.

Ó milyen ridegek, milyen szörnyen udvariasak ezek hozzá! Mintha minden látogatásnál kiváltatnák az arcukat, hogy egyetlen ránc se legyen rajtuk, mintha nagy gonddal keresgélnek ki a szavakat, hogy gáncs ne férjen egyikhez se... A mamának azt mondják: „nagysád”, „kezét csókolom” - az a másik, az a diák úgy nézett a mamára, mintha lelke ült volna a szemébe, mint arra a szegény falusi asszonyra nézhetett, mikor még otthon volt a kis, dűledező házban... azt mondta neki: „édes néni”, és megcsókolta véghetetlen tisztelettel a kezét...

Az a diák... az a csúnyaarcú, széplelkű diák... Irén többé már nem tette szóvá a tervét. Egyszer aztán a sógor egyenesen meginterpellálta Gizust.

- Hát csakugyan azok a pesti levelek, mi?... Diák csak diák... egy nagy semmi. Aztán reád a gyermeki kötelesség is...

A leány hallgatott.

- Bocsáss meg, de nem hallgathattam tovább. A szerencséd és jövőd engem is érdekel, sokkal józanabbnak és okosabbnak tartalak, hogysem meg ne értenéd, mi forog itt kockán. Lásd, most kínálkoznék a kellő alkalom, csak a kezedet kellene kinyujtanod, és...

- Én a kezemet mégsem nyujtom ki... Ezt akarod mondani... Jó tanácsodat köszönöm, de sem most, sem ezután hasznát nem vehetem. Kár erre tovább vesztegetnünk a szót.

- Vigyázz, meg ne bánd, amikor már késő lesz.

- Sem magamnak, sem neked szemrehányást nem teszek. Van még valami mondani valód?

- Niiincs...

- Bocsáss meg, a mama vár, sétálni megyünk... És otthagya a nagy filozófust, aki hamarjában azt sem tudta volna megmondani, hogy ő sértette-e meg a sógornéját, vagy a sógornéja őt?...

Erről a bizalmas értekezésről nem is referált utóbb a feleségének, csupán ennyit jegyzett meg gúnyosan:

- Gizuska büszke, mintha milliói volnának...

Ettől a naptól kezdve a mama kezdte észrevenni, hogy veje nem a régi. - Előbb még csak köszönt neki menet, jövet, most alig billenti meg a kalapját. Eddig az asztalnál még csak beletörődött, hogy az anyósa vegyen először a tálból... De most türelmetlenkedett... először vett, keveset beszélt, akkor is ide-oda vagdosott a szavaival. Egy nap pedig azzal lepte meg a feleségét, hogy ezentúl nem főznek otthon, mert nagyon sokba kerül. Kosztot kell hozatni.

- De a mamáék?...

- Hja, a mamáék, nos hát hozassanak ők is...

- De...

A nagy filozófus kurtán reá vágta feleletül, hogy:

- Így akarom!

Irén sírt... A mamával kiméletesen tudatta, a mama hajtogatta a fejét s mondta:

- Így lesz jó... így!

Gizust nem lepte meg. Sőt örvendett, mert ezentúl még a gyanuja sem érheti annak, hogy a sógorán élőködtek, hiszen eddig sem tették... eddig is hozzájárultak, amennyivel lehetett. Hanem az fájt a jó gyermeknek, hogy anyja iránt nincs elég tisztelettel. Keserű fájdalom szorította össze a szívét. Soha úgy nem érezte hiányát annak, hogy sorsát függetlenül nem intézheti... hogy olyan gyámoltalan...

- Édes mama, csak sírni ne lássam... csak azt ne lássam. Nem maradunk itt sokáig... Irén velünk szenvedne s tudja Isten, mi lehetne még emiatt köztük... Megsérthet, de megalázkodni nem fogunk.

- Jól van, gyermekem, nem fogok mutatni semmit. Hiszen te mellettem vagy.

Hanem a megaláztatásból mind több és több jutott ki, a helyzet tűrhetetlenné vált. Irén sem titkolhatta tovább, hogy mennyit kell szenvednie.

Az apró tűszúrások jobban fájnak a szívnek, mint a nyers durvaság. A filozófus nagyon szellemes embernek is tartotta magát és váltig koptatta a száját. Gizella tanulókedvét, tudásvágyát, csodálatos ellenmondásul mindannak, amint eddig nyilatkozott róla, kicsinyelte. Önálló teoriákat állított fel, hogy minőnek kell lennie az igazi nőnek.

- Mama lelkem, pakkoljuk össze a holmijainkat - mondta egy este Gizella. - Holnap a reggeli vonattal indulunk haza. Guidó vár, írtam már neki. Jó lesz?

- Jó, Gizusom, de hát szegény Irén?

- Vele is megbeszéltem a dolgot. Fáj, hogy szép reménye a füstbe ment, de én nem tehetek arról. Nekünk itt tovább maradásunk nem lehet. Még úgy tekintene reánk a férje, mintha minket is neki kellene eltartania...

- Igaz... igaz...

- Még jobban megbánthatná magát, édes mamám. Nem tűrhetem tovább... Ha férfi volnék... Ó, ha férfiú volnék, arcul ütném...

A leány halavány arcát láng borította el, szikrázott a szeme... reszketett a keze.

- Csillapodjál, édes szívem... holnap megyünk. Okos gyermekem vagy.

Másnap reggel teljesen készen jöttek ki a szobából az anya és leánya. Irén sírt... ölelte őket, csókolta, kérte a bocsánatot, szerette volna tartóztatni, de nem merte.

Olyan tehetetlen volt szegény.

- Hallottam, hogy haza mennek, mama - e szavakkal lépett ki a másik szobából a házigazda. - Remélem, máskor is szerencsétlennek, ha...

- Én a te házad küszöbét, fiam, soha ebben az életben át nem lépem - felelte a mama szelid, szomorú hangon. És ezek a szavak bizonyára még sokszor... sokszor fülébe csengettek a filozófusnak, aki lehetett ugyan nagyon okos ember, de jó nem volt.

XV. Gyöngé testben erős lélek.

Otthon voltak ismét ők ketten: a bánatos anya és halovány szép leánya.

És mintha szívében az a csendes vágy ébredt volna fel, hogy bár el se mentek volna hazulról. Mit is keresnek ők az emberek között?

Aki nem tud mosolyt hazudni, azt az emberek unalmasnak itélik; aki nem tud minden léhaságon szívből örülni, azt az emberek büszkének, különösnek tartják. Elvégre mégis csak az a legboldogabb, kinek kevés a vágya s jól érzi magát otthon.

Horváth legutóbbi levelében tudatta, hogy valami hitvány kis dolgozatával 75 forintot nyert az egyetemen. Szóval ő már olyan gazdag ember, hogy a pénz majd felveti. Nyomban csináltatna is egy rend öltözetet, ha a régi még becsülettel nem szolgálná. Ne vegye zokon Gizella, ha okosabbat nem tud tenni, mint megküldi neki az „Ember tragédiájá”-t szíves baráti emlékül.

A szép munka első lapján pedig az ő férfias vonásaival ime ezeket a sorokat írta:

„A nagy költő ezzel végzi hatalmas művét: „Mondottam, ember, küzdj és bízva bízzál”.
Én ezzel kezdettem az élet küzdelmét és soha egy percig sem bántam meg. Gizella kövesse barátjának a példáját.”

Igen... igen, ezt a példát fogja követni a komoly gyermek. Ez az erőslelkű ifjú lopózik be mind tisztább és tisztább vonásokkal a lelkébe.

Olyan észrevétlenül forr össze a két szív, hogy számot arról ember nem adhat. A virág gyökérszálacskája a földbe így nyúlnak szerte, a fű így epedi a nap sugarát, a tavaszi rügyek így feslenek ki... imhol egész erdő lombdíszebe öltözött s nem tudjuk megmondani, hogy mikor történt ez a csodálatos változás. Olyan szent egy ártatlan leány szívének a kertje... Minden tiszta mag megfogamzik benne s virul az üde hajtás titokban; egy-egy édes szó, egy-egy tekintet az éltetője... zsongás-bongás, az érzelem bűbájos melódiái támadnak a szívben... álmok ringatják, vágynak fakadoznak, az öröm színes pillangói röpködnek benne... De arról a világ nem tud semmit... Az ártatlan szív néma, félti drága kincsét... el nem árulná senkinek.

*

Június vége felé járt az idő. A mama gyakrabban panaszkodott, hogy vértolulásai vannak, hirtelen elönti a forróság, szédülésféle fogja el. De egy-egy pohár friss víztől néhány perc alatt elmúlik minden.

- Hivassunk orvost, mama! - kérte a leány.

- Miért?... Nem segíthet rajta. Elmúlik magától. A jóságos természet az orvos.

Gizella nagyon aggódott. Tízszor is kiment az udvarra, hol édesanyja az oleandereken babrálgatva foglalatzkodott.

Reánézett okos, szép szemével, megsimogatta a homlokát s azután újra a dolga után látott.

Egyszer ijedten szaladt be a házmesterné:

- Kisasszony, jöjjön, jöjjön! Valami történt a mamájával!...

A mama a földön feküdt, ajka vonaglott, szeme révedezett. Föl akart emelkedni... nem tudott, beszélni akart, s nem tudott...

- Mamám... lelkem... csak egy szót!... Egy szót!... Él úgy-e? Él!... Jóságos Isten, hála neked!...

A szomszédok segítségével bevitték a szobába, orvosért futottak... Az orvos magához térítette és konstatálta, hogy jobb felét szélütés érte... Föltétlen nyugalomra van szüksége, nem kell előtte aggodást, bánatot mutatni. Minden jobbra fordul rövid idő múlva.

Gizella kikísérte az orvost. Az ajtóban imára kulcsolta a kezét, kitört a szeméből az elgyötört szív omló patakja és úgy kérte az orvost:

- Igazat mondott... könyörüljön rajtam.. úgy-e igazat mondott?

Az orvos nyugodtan nézett reá. Meg volt erősen hatva s így felelt:

- Kisasszony, higgyen a szavamnak. A baj nem kicsiny, de veszedelemtől nem kell tartania. Ma még ellátogatok. Ápolónéra volna szükség.

- Itt vagyok én...

- A kisasszony?

- Csak én... csak én!

- De...

- Erős leszek, nem árulom el a fájdalmat.

- Nehéz feladat.

- Nekem édes, csak ő életben maradjon.

- Derék leány. Jól van.

Gizella visszament a beteghez. Angyal türelmesebb és jobb nem lehetett volna. Rakta homlokára a jeges-borogatásokat, emelgette a megbénult felső testet, hogy szájába öntse az orvosságot, kémlelte szíve dobogását. Szólt hozzá s kimondhatatlan boldog volt, ha szeme reá tévedt s egy-egy értelmes sugarát felfogta tekintetének.

Éjjel-nappal ott vigyázta, gondozta szakadatlanul.

Második nap éjjel csendesén elaludt a beteg. Gizella levelet írt barátjának. Megírta a nagy szerencsétlenséget, mely őt sujtotta, kiöntötte szívének keserűségét tartózkodás nélkül. Senki úgy meg nem érthette, mint az az ifjú. A válasz megjött harmadnapra. Horváth Sándor maga volt a válasz.

- Eljöttem, mert reám szüksége van - mondta azzal a becsületes nyíltsággal, melyet róla az élet le nem koptatott. - Én is orvos volnék, ha igaz, valamicskét értek már a mesterséghez.

Bement a mamához. A beteg reánézett... az arca kiderült... mind nézte... nézte... megmozdult az ajka... halkán alig hallhatóan susogta:

- Fi... am... te!

- Én vagyok, édes néni. Errefelé jártam, meglátogattam. Nem kell semmitől félnie. Egy-két hét múlva minden rendben lesz. Addig itt maradok. Segíteni jöttem Gizellának, most már nem engedem, hogy annyit virrasszon... Jól tettem, hogy eljöttem?...

A beteg intett a fejével, hogy jól tette.

Este kilenc órán túl nem engedte már az ifjú, hogy tovább a beteg ágyánál maradjon a leány:

- Menjen szépen a szobácskájába és feküdjék le. Tudom, mit kell tennem, bízzék meg bennem.

És Gizella megbízott Horváth Sándorban. Szót fogadott neki, mint egy engedelmes gyermek. Kimondhatatlan mélysége a tiszta érzelemnek fogta el szívét, mikor kis szobájába érve térdre hullott ágya előtt, beletemette arcát a hófehér vánkösba és sírt... olyan édesen sírt... és olyan buzgón imádkozott.

Másnap reggel vidáman jött ki a beteg szobájából az ifjú.

- Jó reggelt, Gizella!...

- A mama?

- Nincs baj, megyek a konyhába és elkészítem neki a reggelit, addig szóljon be, már tud ám beszélni, de ne engedje sokat beszélni...

- Maga a konyhába?...

- Miért ne? Tejet tölteni egy csészébe nem boszorkánymesterség... Mindjárt hozom.

A leány nézett utána... már a nyelve hegyén volt, hogy utána kiáltssa:

- Te... te...

De nem merte, nem tudta.

A mama csakugyan sokkal jobban volt. Egy kissé már a kezét is próbálgatta emelni.

- Hohó, néni... nem szabad ám tornagyakorlatokat végezni! - tiltakozott az ifjú e vakmerőség ellen. - Előbb reggelizzék, aztán majd meglátjuk, mit tud.

- Jó... fiú!... - tördelte a beteg.

- Az meglehet, hogy jó, de tudok én szörnyű rossz is lenni, csak szót ne fogadjon... Bizony. Aztán majd egy hét múlva, ha nagyon jól viseli magát, akár táncolhatunk is...

A beteg mosolygott. Hol a fiúra, hol a leányra nézett és - kibuggyant szeméből a könny.

- No, no... néni, csak nem fog sírni. Gizella jól aludt és arról a szép faluról álmodott, hol a nyáron és ősszel együtt fognak lakni... Lesz ott virágos kert, veteményes, patak is... jó levegő is... no meg jó egészség és meglegedés. Úgy-e, Gizella?

A leány csak bólintott fejével. Igézet fogta meg. Ilyen szelidnek, ilyen szeretőnek nem látta még sohasem. És maga sem tudta, hogy miért, miért nem, de az az ötlete támadt:

- Be jó volna, ha itt lehetne mindig a mama mellett.

Nem igen értek rá, hogy egymással beszélgessenek. A háztartás gondja egészen Gizusra nehezedett. Öt órákor már talpon volt, rendezgetett, a tornác virágairól sohasem feledkezett meg. Eddig azokat, meg az udvaron levő oleándereket is a mama tisztogatta, öntözgette.

És ime, amit nem adott meg neki a hosszas gyakorlat, arra csodálatosan gyorsan megtanította a finom női tapintat, a reátermettséget, legfőképpen pedig az édesanyja iránt való szeretetet.

Az orvos azt mondta, hogy feltétlen nyugalomra lesz szüksége a betegnek akkor is, ha felépül.

Meglesz ez a nyugalma.

Titkolni fogja előtte a gondokat, takarékos jó gazdasszony lesz; meg fognak élni valahogy a szerény nyugdíjból, csak betegséggel ne látogassa meg őket a balvégzet.

A szegényeknek bízniuk kell az Isten jóságában. S ha kettejüknek csak egy darab száraz kenyérre s egy csésze tejre vagy kávéra jutna, még akkor is boldogok volnának, csak egymás mellett lehessenek mindig... mindig.

Ezek a gondolatok foglalkoztatták minduntalan a kedves gyermeket. És nem volt egy pillanat sem, midőn az ifjú-élet mulató vágya meglepte, vagy a szegénység elkeserítette volna. Tudott magán uralkodni, szívében az anyja iránt való szeretetet mindent pótolta.

A mama hatodnapra fölkelhetett.

A fiú karjára támaszkodva a nagy karosszékbe ült s ölében imára kulcsolva kezét, nézett az ifjúra.

- Úgy-e nem maradok nyomorék, fiam?

- Szó sincs róla, néni. A harisnya-stoppolást két-három hónapig, igaz, félre kell tennie, mert az ujjában még tovább tart a merevség, de az is elmúlik, idővel minden jóra fordul...

- Minden?... Bárcsak úgy lenne!

- Annak úgy kell lennie, néni. Ez az én szent meggyőződése.

- Csak ez a legkisebbik... ez a legkedvesebbik gyermekem...

- Gizella miatt ne aggódjék. Ilyen leány... Az Isten meg szokta áldani a jókat és nemeseket.

- Az Isten igen, fiam, de az emberek... az emberek... Nem tehetek róla... Sokszor eltöprengek...

Az ifjú hallgatott. Szíve erősen dobogott... Valami fojtogatta, valami kifelé kívánczozott szívéből... Végigsimította a homlokát... küzdött önmagával, hogy szóljon-e, hallgasson-e?... Nem tudott tovább hallgatni.

- Néni lelkem, - kezdte csendes, nagyon, de nagyon komoly hangon, megfogta a beteg anya kezét - néni lelkem, bízik-e bennem?

- Ó fiam, hogy bízom-e benned?...

- Most néninek sírnia nem szabad, legyen nyugodt, nézzen reám és mondja meg igaz lelke szerint, hogy megnyugszik-e szavamban... hogy reám merné-e bízni a Gizella sorsát?... Én őt régóta... és igazán szeretem.

- Fiam... fiam!

- És a jóságos Isten engem úgy áldjon meg, úgy verjen meg az életben, amint Gizellát boldoggá vagy boldogtalanná teszem. Jól tudja, hogy szegény emberek gyermeke vagyok. Elmondottam már, ki volt az édesanyám, milyen szegénységben élt, mennyit szenvedett... hanem a szíve végtelenül nemes volt!.. Én meg tudom becsülni azokat, akiket szeretek.

- Hiszek neked... fiam.

- Még várnunk kell, de ha Gizella szíve úgy érez, mint az enyém, el tudunk mi várni egymásra még néhány évig. Ha pedig csak baráti érzés... egyéb nem ébredt fel irántam Gizella szívében... akkor kívánom... őszintén kívánom, hogy találja fel az igazi boldogságot...

- Megnyugszom... nem aggodom többé.

- Csak arra kérem, ne szóljon erről semmit Gizellának. Bízza reá, aminthogy én is csupán reá bízom.

Mindez olyan egyszerűen ment, annyi igazság és becsületesség volt a fiú szavában, arcában és szemében, hogy a beteg asszony szíve nagy teherrel könnyebbült meg.

Gizella nem tudott meg ebből a dologból semmit. Csak az tűnt föl, hogy a mama gyakran nézegette őt s aztán nyomban Horváth Sándorra tévedt a tekintete.

Mintha valamit mondani is akart volna. Néha aztán, Isten tudja miért, elkezdette dicsérni Gizellát:

- Milyen ügyes kis gazdasszony lett belőled, mióta engem a szerencsétlenség ért... El sem hinnéd, fiam, hogy be tud mindent osztani... milyen...

- Mama, lelkem... Ne szégyenítsen meg!

- Bizony pedig én is azt mondom, Gizella, hogy ugyancsak szégyelheti magát. Ide s tova tizedik napja vagyok itt s még egyetlenegyszer sem csinált paradicsom-mártást... Sajnálja a paradicsomot...

- Sajnálom, mert...

- Drága, úgy-e?

- Talán...

- Hát a köménymagleves?...

- Amire úgy reáúnt az intézetben. Emlékszik, mit mondott diákkorában?

- Hogyne emlékezném. Azt mondtam, hogyha valaha megházasodom, a feleségem első nap köménymaglevest fog főzni... Igaz-e?

- De csak az első nap...

- Csak, ha véletlenül kozmás találna lenni...

A néni azt gondolta magában, hogy az a köménymagos leves bizonyosan nem lesz kozmás, az ifjú még sokszor meg fogja kívánni. Annyit konstatálnunk kell, hogy másnap ebédre paradicsom-mártás került az asztalra. Hanem ebből sok mindent következtetni nem lehet.

És mégis Horváth Sándor tréfásan ezt jegyezte meg:

- A paradicsommártás megvolna, hátra van még a köménymagos leves.

Gizella sem maradt adós:

- Az majd a felesége dolga lesz.

XVI. Szomorú napok.

A mama felépült. Második hét végén elbúcsuzott Sándor a nénitől, aki nem sokat ceremóniázott, hanem megölelte, megcsókolta, megáldotta őt. Gizella egész délelőtt nagyon szórtalan volt. Az ifjú elindulása előtt a virágaival bibelődött.

A virágok olyan résztvevők voltak, velük közölhette eltitkolt érzéseit.

- Gizella, nekem vissza kell mennem Pestre, hogy tovább folytassam a munkát. A néni jól van, adja Isten, hogy ne történjék ezután semmi baja, de ha mégis találna valami történni... sürgönyözzön nekem... eljövök.

- Köszönöm, Sándor!

- Maradjon nekem az, aki eddig volt... Nekem a maga bizalmára igen... igen nagy szükségem van... Ugy-e az marad?...

Gizella leszakított egy égő piros rózsát, megcsókolta... átadta az ifjunak... megszorította a kezét... és ez volt tiszta, nemes lelkének néma vallomása.

Sándor visszament Pestre. Csodálatosan ragyogó színben látta a világot... Nem félt eddig sem a jövőtől, ezután még kevésbé. Kivánta, hogy még több nehézség álljon az útjába, hadd szorgáljon reá arra a nagy boldogságra, melynek majdan részesévé válik.

Ó, mert nem tudják azt a gazdag és szerencsés sorsban született ifjak, kik csak meséből és történetekből ismerik az élet küzdelmét, hogy milyen édes a munka, mikor valami nemes cél lebeg az ember szeme előtt!... Hogy lenyűgöződik minden léha vágy, kedvtelések múltó percei hogy elvesztik minden varázsukat szemben a nemes törekvéssel...

Csak menj vissza ifjú, a te kis szobádba, lopd meg az éjszakát, ne sajnáld az álmat, mely ostromló hévvel támad reád nehéz szellemi munkád közepett!... Nem áldozat ez, de kötelesség. A férfiú önbizalma sarkal, a férfiú öntudata megjutalmaz... Majdan megnépesedik a kis szoba, leszen öröm és vígság, leszen meglegeedés, boldogság. Akkor majd pihenhetsz... Akkor majd elmondhatod:

- Magam emberségének köszönhetem.

Míg Sándor nagyralátó elmével és fokozott buzgalommal sietett vissza Pestre... a szebeni kis ház lakóira nehéz gondok szállottak.

A mama nem tudott róla sokat, de annál emésztőbb aggodalom gyötörte Gizellát.

A háztartás mind nehezebbé vált. A nyugdíj nem volt elegendő immár a napi szükségletre sem, a doktort is kellett fizetni; reászolgált, megmentette a mamát.

Ezer apróságot ennek a helyzetnek miért festeném? Gizella órákat adott a zongorából, franciából, megtakarított minden fillért, magára alig költött valamit, csakhogy a mamának jusson orvosságra, táplálóbb eledelre. Végre is nem győzték.

Határozni kellett minden áron. S az erőlelkű leány nem fordult nőtestvéreihez, sem bátyjához. Maga esze után járt, még Sándorral sem tudatta, hogy minő helyzetben vannak. Valami belső sugallat szavára hallgatott csupán:

- A mamát elviszi a nagynénihez, a nyugdíj felét arra fordítja, hogy ott fizesse az ellátást; a másik felét az adósság törlesztésére adja, ő maga pedig elmegy nevelőnőnek. Megkeresi becsülettel a kenyerét.

Ezt... ezt fogja tenni... Hiszen tanult eleget, tud valamit, áldásosan fogja értékesíteni a mások javára, a maga hasznára... Csak egy... ó, az az egy irgalmatlan dolog ne járna ezzel az elhatározással... a mamától el kell válnia.

- Milyen könnyű azt kimondani, hogy a mama addig a rokonoknál lesz, ő pedig idegen családnál nevelőnő... Fognak-e róla úgy gondoskodni, mint ő gondoskodott? Nem bántják-e úgy meg, mint már egyszer megbántották?... Hátha komoly baja esik...

Nem... nem hagyhatja el a szegény mamát.

Elküldje a nőtestvéreihez?... Nem. A mama seholsem akar kegyelemkenyeret enni, nem érdemelte meg, hogy megalázzák... Nem tart sokáig, legfeljebb egy évig... akkor újra együtt lesznek, jót-rosszat megosztanak egymással...

Sok éjszakai töprengésbe került, míg elhatározta. S a halovány, szép arcáról nem olvashatta le senki, hogy minő harc dúl a leány szívében.

Csendesen végezte napi munkáját, a mamáról gondoskodott s ha olykor-olykor kérdezte, hogy mi lesz majd velük, a leány mosolygott, megfényezte:

- Lám, lám, mégsem fogad szót a doktornak?... Nincs semmi baj... Most én vagyok a háziasszony.

- De a doktornak, leányom... a házbér is következik...

- Minden rendben lesz, mama.

És amikor ezt mondta, éppen lázas türelmetlenséggel várta a választ egy földbirtokostól, aki az ujságban hirdette, hogy leánykája mellé nevelőnőt keres. Azt kívánta, hogy az ajánlkozók saját kezükkel írott levélben forduljanak hozzá.

Nagy súlyt fektet arra, hogy házias, szelid, türelmes, a tanításban alapos, gyakorlott legyen, tudjon németül, franciául is, tanítsa a zongorát és kézi munkát.

Szóval eleget kívánt.

Gizella megírta a levelet, a földbirtokos postafordultával válaszolt. Készséggel fogadta, utiköltséget is küldött, s azt írta, hogy a legközelebbi állomásnál várni fogja a felesége a kisasszonyt.

Természetes is volt ilyen nyájas válasz a leány kedves szerény levelére, melyben legkivált arra kérte, hogy szíves bánásmódot kér s ígérte, hogy hivatásának teljes erejéből meg akar felelni.

Milyen nagy lelki izgalommal olvasta Gizella ezt a levelet! Arcába gyűlt minden vére, a szíve úgy dobogott, mintha ki akart volna törni.

A kockát elvetette. Nincs már többé mód, hogy határozatát megváltoztassa.

Tudatni kell a mamával... Istenem, minő megrázó hatása lesz reá. Vajjon nem lesz-e káros hatással az egészségére... Csak az, jaj, csak az ne legyen!

Most, hogy közeledett az elválás ideje, szeretett volna mindig vele lenni. Meg-megölelte, elnevezte az ő édes jó anyjának, beszélt neki szép, nyugodalmas jövőről, amikor majd mind együtt lesznek, akik szeretik a mamát.

- Csak... csak a mostani helyzet... Mamám, lelkem, ugy-e, szereti Biri néniéket?

- Biriéket, szívem?

- Őket. Tudja, hogy sokszor hívtak, hogy látogassuk meg őket, szép vidéken laknak, van kertjük; azután nagyapáéknak is sok hálával tartoznak.

- Tudom, Gizus, tudom. De őt miért juttatod most az eszembe?

- Azért...

- Kitalálom, gyermekem, - szólott közbe az anya fájdalmas mosollyal - már napok óta leolvastam az arcodról, hogy mi a szándékod...

- Az arcomról olvasta le?

- Onnan... ó, gyermekem, én olyan jól ismerem a te arcodnak minden vonását. Mikor kicsike voltál, csak reád néztem s tudtam, hogy valami bánt, valami bajod van... Nem csalódtam soha. Te azt akarod, hogy én Biriékhez menjek, hogy... hogy...

- Ne sírjon, édes... csak ne sírjon... Minden jóra fordul rövid idő múlva.

- Ha a jó Isten akarja, talán megérem... Szeretnék élni, hogy...

- Mamám! ne beszéljen így. Nem akarom hallani, nem akarom látni így az arcát, mert a szívem meghasad... Akkor én is csak sírni tudnék, pedig nekünk nagy erőre van szükségünk. Hallgasson reám! Ugy-e szeret engemet?... Igérje meg, hogy erős lesz... Nekünk egy időre el kell egymástól válnunk. Tisztességes családnál kaptam nevelőnői állást... A mamáról gondoskodnak addig Biri néniék... Nem ingyen teszik, nem, meg fogunk mindent fizetni... Nem leszünk senkinek sem a terhére. Én mindennap fogok mamának levelet írni s azután, ha rendeztük az ügyeket, ha aggodalom nélkül tehetjük, visszajövünk ide, bérelünk egy kisebb lakást. Élünk újra ketten egymásnak... Ugy-e, így lesz, édes jó anyám, a legjobb?...

- Hogy téged ne láthassalak, gyermekem!

- Látja, lelkem, én sem láthatom magát egy ideig, de az Isten újra összehoz... Én nem félek a munkától, vigyázok az egészségemre, nem erőltetem meg magamat...

- Egyedül leszel idegenek között, te... te!...

- Vannak jó emberek a világon, megbecsülnek, mert én a kötelességemet szentnek fogom tartani...

A drága gyermek még sokat, sokat beszélt, hanem az anya nem felelt, csak hallgatta... hallgatta és erőlködött, hogy a könny ne törjön ki a szeméből... Megfogta Gizella szép fehér kezét és simogatta, a szívéhez szorította, mintha oda akarta volna kapcsolni a szívéhez, a lelkéhez...

Kezdődött a csomagolás nehéz, fájdalmas munkája.

Ha valaki útra készül, tele van reménnyel, várakozással, kíváncsisággal, örömmel. Izgatott és türelmetlen. Igen, ha valami kedves ismerőshöz készül vagy messze idegenből hazafelé igyekezik.

De ők hazulról készülődtek el. Idegen emberek közé visz az útjuk; majdan elérkeznek egy állomásra, hol a mamának le kell szállania, a leányát pedig tovább... tovább röpíti a vonat messze idegenbe, hol ölelő kar, ismerős, nyájas arc nem várja, hol a kötelesség teljesítése lesz egyetlen öröme.

Hányszor kellett a derék leánynak sietve kimennie a szobából, hogy ne árulja el nagy szenvedését, mikor édesanyját látta az ablak mellett, a nyitott utazó-koffer előtt pakkolgatni.

- Istenem, adj erőt!... - Fel-felfohászkodott, halántékára szorította a tenyerét... s mintegy önmagára parancsolt, hogy legyen erős.

Bizony-bizony mondom, a férfiak szívét ellenállhatatlan erővel megostromló indulatok legyőzése nem kerül nagyobb lelki küzdelembe, mint az ily mélységes fájdalom eltitkolása, mely eltölti testét-lelkét a nőnek. Könny ezen nem könnyít, jövő reménye csak lassan enyhítgeti...

Mert ugyan mit tehetett ő arról, hogy annyira hozzászokott a szelid anyjához. Ime, mintha az idők folyamán szerepet cseréltek volna: a leány gyermekének tekintette az édesanyját... Fognak-e róla úgy gondoskodni, mint ő gondoskodott? Megértik-e szemének néma panaszát? S ha megértik: vajjon találhatnak-e vigasztaló szót?...

Reggel hat órakor indultak el Szebenből a személyvonaton. Késő ősszel volt már. A vándormadarak rég elköltöztek; és ők... ők is vándormadarak voltak, csak hogy őket nem várja melegebb ég alj, új haza... Vissza fognak ők is térni majd... de a régi fészekben többé helyök nem lesz. A virágoktól is el kellett búcsuzniuk, a kedves kis szobáktól, a verőfényes tornáctól... és ezer meg ezer szép szomorú emléktől...

Zúgott... zakatolt a vonat... Az esőcseppeket pergető lombok hajladoztak, a vasuti kocsi ablakát gyöngyökkel tarkázta be az őszi eső, ködpára húzódott az ég peremére s alább szállott a füst, mint sűrű fátyol, mely végigterült a földön... az egész nagy földön... ó, be szomorú volt ez az út!

Bántóan füttyült a gőzös, minden hitványka állomásnál megállott, mintha sajnálta volna azt a két lányt:

- Ne siessetek, csak nézzétek egymást, ti bánatos teremtések.

Igazgasd a kalapját, jó leányka, az édesanyádnak. Töröld le a szemét... szorítsd a kezét, csak a szivedre ne tedd, az a szív áruló, annak dobogásától megijedne... akkor majd nem lenne ereje, hogy leszálljon a kocsiból, s otthagyjon tégedet egyedül...

Zúgott, zakatolt a vonat, húzódott utánok a füst fehéres sűrű fátyola, bele-beleakadt a fűzfák gallyaiba, fele ottmaradt, fele továbbkúszott. Az esőcseppek pedig meg-megindultak az ablaktáblákon, lefolytak a párkányra... Szakasztott úgy, mint az édesanyja könnyei.

Hiszen van napsugár a világon, nyájas, meleg napsugár, mely mohón felissza a fák levelein meggyűlő esőkönnyeket... Van, kell lenni örömnak, mely fényessé teszi a viszontlátás könnyeit.

Délután négy óra tájban benyitott a kalauz és jelentette, hogy a legközelebbi állomásnál az anyának le kell szállania. Tessék készülődni, mert a vonat csak két percig áll meg.

És mintha a végső ítélet következett volna... úgy elszorult mindkettőnek a szíve.

Beszélni akartak, nem tudtak. Száraz volt a szemök, a szívök pedig mintha feltolakodott volna a torkukba, hogy elfojtsa minden hangjokat. Ölelték egymást... s remegve várták azt a kegyetlen sívítást, azt a füttyöt, mely jelezni fogja, hogy siessen a mama... a vonat csak két percig áll meg... aztán...

Aztán, a jó Isten tudná megmondani, hogy miképp szakadtak el... Hogy abban a pillanatban mit érzett Gizella...

De azt tudja, hogy mikor anyja után a kalauz becsapta az ajtót s ő nézett arra a fekete ruhás asszonyra, ki az állomás előtt a kétségbeesés mélységes szomorúságával, összekulcsolt kézzel állott és szeméből patakzott a könny és tekintetét le nem vette arról a kocsiról, melynek ajtajában az ő drága gyermekét csak az imént is még ölelte... ó, azt az érzést elfelejteni soha, de sohasem fogja. Százszor meg százszor látta azóta éppen így; megjelent álmaiban, mint a testet öltő kétségbeesés, szemrehányás, panasztalanul s némaságában szívet szorító siralmával...

Azután végigesett a koci padlóján...

Mikor magához tért... nagyon fájt a feje. Odaszorította a hideg ablaktáblához, lehúnyta szeme pilláját és szeretne volna, ha soha többé ki nem nyitja...

Az ember hivatkozik erejével, ha arról van szó, hogy áldozatot hozzon, de meghozván az áldozatot, nincs a világnak olyan hatalma, mely a kínoktól megváltaná.

Az új nevelőnő betegen, halotthalványan érkezett meg.

XVII. Túszurások.

A földbirtokos felesége, egy kövér, eléggé szíves úri asszony várta tizenkétéves leánykájával, Irmussal, az új nevelőnőt.

Kissé mondogatta ugyan, hogy a vonat másfél órával késett, ami szörnyen kellemetlen dolog; de azt mégis belátta, hogy arról a nevelőnő nem tehet... Feltűnt neki a leány halványsága is...

- Remélem, nem érzi magát rosszul, kisasszony?

- Nem, asszonyom.

- Hosszú volt az út, kimerítette.

- Egy kissé. Holnapig elmúlik.

A tanítvány is felbátorodott, s amint a kocsiba ültek így szólott hozzá:

- Kisasszony is szereti a bonbonokat, mint az a másik?

- De Irmus!... - méltatlankodott a mama.

- Nem, fiam, én nem szeretem úgy, mint a másik.

- Csacska gyermek, de nem rossz - mentegetőzött a kövér úrnő.

- Gyermek még, majd megismerkedünk egymással.

- Kisasszony, ez alkalommal van először állomásban, nemde? A férjem úgy mondta.

- Amint a levelemben megírtam.

- És zongorát meg franciát is fog tanítani.

- Mama, nekem nem kell zongora. A másik nevelőnő azt mondta, hogy doromb való nekem, nem zongora.

- Mindakettőre fogom tanítani.

Ennyi volt a beszéd. Ekkor megérkeztek a városba, melynek állomásánál a kövér úrnő várt az új nevelőnőre. Már nyolc óra volt, az éjszakát ott kellett tölteniök, és csak másnap reggel szándékoztak a mintegy öt órára távol eső faluba hajtatni.

- Egyik barátnémnál szállunk meg, a doktornénál. Ki nem állhatom a kisvárosi vendéglők szobáit.

A doktorné szintén kövér asszony volt, aki Pesten nevelődött hajdanában, szépirodalmi lapokat járat, s valóságos tekintélyszámba ment a kis városkában.

- Kedvesem, - kezdte a földbirtokos felesége - nálad hálunk meg. Ime, leányom új nevelőnője.

A finom műveltségű doktorné alig észrevehetőleg megbillentette a fejét, hanem rengeteg sok gyűrűvel felfegyverzett húsos ujjait meg se mozdította, mert hogy is illenék kezet nyujtani egy - nevelőnőnek.

- Csinos... csinos... - mondta bizonyos leereszkedő érdeklődéssel, amiként el szoktuk mondani a világon mindenre, amivel ismerőseink előhozakodnak.

Az úgynevezett szalonban, mely tele volt rakva bútorral, képpel, üvegalmáriummal, fotográfiával, japán legyezővel, Makart-csokorral és ezer apró ízléstelen holmival, elhelyezkedtek.

A doktorné feltűnő hangosan csevegett, beszélvén a mai idők nevelőnőinek sajátos pretenzióiról, és hálát adván az Istennek, hogy őt fiúgyermekkel áldotta meg, kik mellé csak francia bonneokat kell bizonyos ideig tartani stb... stb...

Ó, ez a művelt úri hölgy, ékesen kiteremtettézt szalonját konyhának tekintette s holmi élemedettebb szakácsné megbámulhatta volna, hogy mennyi ostobaságot tud egy ültőhelyben kitálalni, még pedig azért, hogy először is: tudja meg a barátnéja, hogy francia bonneokat tartott, hogy a nevelőnők rendesen tetszelgők, inkább elrontják, mint nevelik a gyermekeket, másodsor, hogy a nevelőnők sohasem tudják eléggé megköszönni az Istennek, ha egy-egy finom házba kerülnek...

Gizella ült a széken, nézte a beszélőt... Nem látta őt, csak a lámpa tejüvegét, s a fehéres fényt, mely a szoba falára vetődött... Zúgott a feje... úgy zúgott.

- Bocsánat, asszonyom, nagyon fáradt vagyok, szeretnék lepihenni, - szólalt meg szomorú hangon.

A kövér úrhölgy kegyeskedett elismerni, hogy a kisasszonynak csakugyan lehet oka fáradtnak lenni. Ámde előbb vacsorálni kell. Intézkedett, hogy tálaljanak.

A vacsoránál a doktorral is megismerkedett. A komoly, sovány férfiú vizsgáló tekintetet vetett a leányra, s megjegyezte, hogy a kisasszony szépen, a hygiénia szabályainak megfelelően tud ülni, nem görnyed előre.

Ennél több nyájasságot tőle csak nem várhat az ember. A háziasszony megkínálta kedves barátnőjét, azután vett maga, annak utána a doktor úr, s legvégül a nevelőnő elé került a tál. Gizella nem evett. Neki nyugalom kellett... Úgy érezte, hogy valami nyomja az agyát, vasabroncsok szorítják össze a halántékát... Bántotta minden szó, utálatos volt előtte ezeknek a rideg, pöffeszkedő idegen embereknek az arca...

Felkelt az asztaltól.

- Bocsánatot kérek, rosszul érzem magam.

A doktorné becsengette a szobaleányt, s megparancsolta neki, hogy vezesse a kisasszonyt az udvari vendégszobába.

Alig, hogy kiment az ebédlőből, nyomban róla kezdettek beszélni.

A doktorné halkabbra fogta a szót.

- Hidegnek és büszkének találom ezt a te nevelőnődet, édesem. Nem vetted észre, milyen pillantásokkal mért engem végig, a jámbor... Micsoda leány ez?

- Igen jó családból származott. Özvegy anyjával élt. A férjem felolvasta a levelét, melyben ajánlkozott, de mondhatom, hogy én annál okosabb és szebb levelet nem olvastam.

- Haha, te bohó, hát te azt hiszed, hogy ő írta?... - vágott közbe csufondáros nevetéssel a doktorné.

- Ennek a leánynak nagyon intelligens az arca, lelkem, mondhatom nagyon intelligens - jegyzé meg a doktor.

- Ugyan!... Eredj a te örökös arctanulmányaiddal! A szakácsnénkra is azt mondtad, hogy szelid természetet árul el az arca, s tudod, hogy harmadnap kikezdett velem...

- Azaz, hogy te...

- Kérlek, csak nem csókolhatok kezét a szakácsnénak!

A doktorné ő nagyságának ebben az egyben tökéletesen igaza volt, bár azt sem szabad megjegyzés nélkül hagynunk, hogy a nevelőnő iránt támadt ellenszenve bizonyára nem nyilatkozott volna oly elementáris erővel, ha Gizella esetleg a bemutatás alkalmával megcsókolta volna a gyűrűkirakatos kezét.

És míg az ebédlőben a kis leány előtt tetőtől-talpig bírálgatták kisvárosias tapintatlansággal az új nevelőnőt, addig Gizella az udvari vendégszobában az asztalra borulva zokogott szivettépő fájdalmában.

Az ablaktáblákat meg-megrázta a szél, mintha bekopogtatott volna hozzá:

- Ne sírj, szegény teremtés, jer velem, elviszlek innen messze... messze... Ijesztő rémnek tart engem a világ, pedig jószívű, ártatlan fickó vagyok, felhőket szagगतok szét, fergetegeket űzők el, végigüvöltök a kis kunyhók felett, belekapaszkodom a paloták ormaiba és néha úgy szeretném lebontani a gazdagok és szívtelenek feje felett a fedelet...

Nyilván a fejfájás okozta, vagy a nagy lelki gyötrelmem, de úgy érezte, hogy a tető a fejére szakad... Felugrott, az ablakhoz sietett, kirántotta a fél ablaktáblát, belenézett a zivataros, sötét éjszakába...

- El... el innen!... Vissza kell mennem az édesanyámhoz... Irgalmas emberek, útbaigazítanak, elmegyek gyalog, mosok, súrolok, beállok cselédnek, csak őt lássam, ne hideg arcokat, kiket sem szeretni, sem tisztelni nem lehet... El... el! Az Isten jó... Az Isten nem hagyhatja el azt, aki hitvány nem volt...

Iszonyúan szenvedett.

És megrohanta minden emlék... A szebeni nyugalmas otthon... a képeket kereste a falon... vánkosaiba akart temetkezni... a másik szobába akart menni, hogy megnézzze: alszik-e édesanyja... elővette kézitáskájából annak a jó fiúnak az arcképét, odaszorította fájó szívéhez...

- Te adj erőt nekem!... Miért nem lehettél mellettünk? Ó, miért nem kértem tőled tanácsot, hiszen te okos vagy, erős vagy... te szereted édesanyámat...

Azután nézte az ifjú komoly, nyílt arcát... látta, hogy az az arc lassankint átváltozik, szomorú lesz... mintha ő is arról a szegény falusi asszonyról beszélne, ki miatta évekig aggódott, akihez évek múlva visszarepesett és megvigasztalta ezer édes szóval... ígéretével a boldogságnak... És mintha az arc újra megváltozott volna... remény villant fel a beszédes szemekben, bölcs és szerető szavak áradtak az ajakról.

- Az élet küzdelem, Gizella... A fájdalom megszenteli az örömet, s a könnyek árán megváltott boldogság egész életre szól...

Ezeket mondotta a jobb, de szintén szomorú napokban. És ő nem mondott soha hazug szót...

*

Azután jött az álom, a fáradt agy idegszállai mintha zsongottak volna, a szép szemek pillái lecsukódtak, a szorongó kebelből nehéz sóhajok szállottak fel...

Az eső pedig künn egyhangú zúgással csapkodta az ablakot...

Aludjál... aludjál... Gyötrött szívű gyermek!... aludjál! Holnap is lesz nap, holnap is, holnap után is. Ó, még sokszor fogsz szenvedni, de talán nem olyan nagyon...

XVIII. Az új nevelőnő csodát mível.

A kínos éjszaka után madárcsicsergés keltette fel Gizellát. A kertre nyílt a vendégszoba ablaka, üde levegő áradt be, napsugár reszkettette a fák levelein meggyült esőcseppeket. Az éjjeli viharfelhőket a szél elhajtotta s az őszi nap jóvá akarta tenni a tegnapi zordonságát.

Gizella úgy tudott volna örülni, Gizella, a természetimádó, most némán, elmerengve nézte a szép kertet... összeborzadt a reggeli hús levegőtől... Fájt a szeme. De nem sírt már. Ujra idegen arcok fogják látni, ne lássák bánatát; nem érthetik azt meg, szánakozásukra szüksége nincs.

A háziasszony elegáns török pongyolában jelent meg a reggelinél. Arra nem ért reá, hogy ki-pingálhassa az arcát... Bizony ezzel a reggeli ábrázattal csaknem szánalmas volt ő nagysága...

Barátnőjétől megkérdezte, hogy jól aludt-e, a nevelőnőre csak futólag pillantott, de ez is elég volt arra, hogy bosszankodják annak a szépsége miatt.

Mert hiába, el kellett ismernie, hogy igen szép és érdekes.

Tegnap este nem tűnt úgy fel.

Reggeli alatt futólag kérdezte tőle:

- Kisasszony, nemde Pesten végzett Zirzennél?
- Nem, asszonyom, sehol sem végeztem. Otthon tanultam.
- Otthon?... - A doktorné félrebiggyesztette az ajkát. - Csak otthon?
- Ha úgy tetszik, hát csak otthon! - jegyzé meg Gizella reá emelve nyílt, okos tekintetét a doktorné arcára.

Ó, a doktorné csak most érezte, hogy vannak szemek, amelyek jobban meg tudnak valakit verni, mint a csípős, gúnyos szavak.

És ime, megtörtént az a csoda ő nagyságával, hogy többé nem mert a nevelőnőhöz egy árva kérdést sem intézni. Ösztönszerűleg félni kezdett tőle.

Csak úgy lopva kísérté figyelemmel minden mozdulatát. Véghetetlenül boldog lett volna, ha valami ferdeséget fedezhetne fel benne, úgy szeretete volna, ha rápiríthatott volna arra a büszke, hideg teremtésre.

- Hja, a leánygyermeket szívvel kell tanítani, - jegyzé meg később célzatos nyomatékkal, - nem elég oda a sok tudomány.

Gizella megértette ezt a tapintatlan célzást, nem hagyta szó nélkül:

- Remélem, asszonyom, feltételez minden tisztességes nőben annyi tisztességérzetet, hogy azt, amit elvállal, igyekszik becsülettel teljesíteni.

A doktorné nem tehetett egyebet, mint ajkába harapott és elnyelte, amit mondani szeretett volna.

Ezzel a határozottságával imponált leendő tanítványa anyjának is. Nyilvánvaló, hogy nem akarta szavával a doktornét megsérteni, csupán a sértő vagy legalább kicsinylő szándékkal tett megjegyzéseket vágta vissza. Annyi érzék pedig volt benne, hogy a leány szellemi felsőbb-ségét észre vegye.

Az elbúcsuzás nagyon hideg és kimért volt.

Gizella meghajtotta magát, de nem mondott semmit. Azontúl egy árva pillantásra sem méltatta a gögös asszonyt, aki barátnéját megcsókolva, fülébe súgta:

- Ezzel a jégcsappal még sok kellemetlenséged lesz, édesem.

- Majd teszünk róla.

- Én egy napig sem túrném meg a házamnál.

A kis elkényeztetett leányka, amint mamájával s az új nevelőnővel szemben ült a kocsiban, nagy két szemét gyakran emelte a fiatal leány szép, halvány arcára. Nem félt tőle, mint az eddigi nevelőnőktől. Nem volt azon szigorúság, hanem volt valami tiszteletet parancsoló.

- Kisasszony, kérem, úgy-e, nem fog sok leckét adni, mint a másik?

- Hívjon engem Gizella néninek, Irmus!

- Igazán, szabad majd így hívnom?

- Én így szeretem.

- Be jó! A többiek nem engedték meg. Azt mondták, hogy ők nem olyan öregek... pedig Gizella néni sokkal szebb, mint ők voltak mind a négyen összevéve. Igaz-e, mamus?

- Bohó vagy, gyermekem.

- A szépség, Irmus, szerencse, de nem érdem. A szívnek kell szépnek lennie. Látott már fülemülét?

- Nem, de azt tanultam, hogy gyönyörűen énekel.

- Hát a hangya szép?

- Jaj, be csúnya!

- Látja, én mégis mindkettőt nagyon szeretem.

Az új nevelő beszéltetett kis tanítványával. Felnyitotta előtte a természetnek csodás könyvét. Nagy tudásának gazdag kincsházából morzsákat szórt a kíváncsi gyermek elé; tudósnak és költőnek látszott, aki szépen, igézetesen szépen tudja elmondani azt, amit a gyermek a száraz könyvekből kényszerrel tanult, vagy kellett volna tanulnia.

Végzetlenül keveset tudott.

- Jaj be szép, Gizella néni. A többiek nem tudtak így mesélni. Ugy-e, mama?

- Nagyon eljár a szája ennek a gyermeknek, úgy-e, kisasszony?

- Az idő majd változtat rajta.

Délben érkeztek meg. A házigazda, Terebessy Péter fölbirtokos, mintegy ötven éves ember lehetett már, deresedett a haja és tömött körszakálla, becsületes kék szeme, hajlott orra nagyon hasonlított a Viktor bácsiéhoz, sőt mintha még a hangjában is lett volna valami hasonlóság.

Kezet szorított Gizellával s azt mondta:

- Isten hozta nálunk, kisasszony! Mióta levelét olvastam, nagyra becsülöm. Kivánom, hogy jól érezze magát a házunknál.

- Igyekszem, hogy várakozásában ne csalatkozzék, uram.

- Papa, ez a kisasszony, akarom mondani, Gizella néni, egészen más, mint az előbbie.

- Hallgass, tücsök...

Gizellának eszébe jutott a nagypapa. Ő is azt mondta neki hajdanában: „Kis tücsköm”. Apróság volt, de jól esett a leánynak.

- Aztán, Irmus, lakatot tégy a szájadra, mert Gizella néni nem lesz ám olyan engedékeny.

Aztán bevezették a szobájába. Az egyszerűen, de csinosan butorozott szoba a kertre nyílt, fehér moll-függönyein keresztül tetszett a zöldre festett zsalugáter. A falon a negyvennyolcas hősök képe, az isaszegi csata és Kossuth képe függöttek. A házigazda tetőtől-talpig magyar ember volt s nagy tisztelője a história e szomorúan dicső korszakának.

Ez is láthatólag jól esett Gizellának és mégis, mikor egyedül maradt, véghetetlen szomorúság szállotta meg. Leült az asztal mellé, fejét tenyerébe hajtotta, sokáig úgy maradt, majd elővett egy levélpapírt, tinta, toll ott voltak az asztalon, mert hiszen a tanuló-szoba is ez lesz, írt... írt levelet a mamának.

És amint telt a papír, sorakoztak egymás mellé a betűk, valami nedvesség hullott cseppekben a levélpapírra... Letörülte gondosan, meg ne lássa az a szegény, jó lélek, ne tudja meg, minő nehéz szívvel írta leánya.

Dicsérte a házat, hova jött, megírta, hogy milyen nagy szeretettel fogadták. Hogy nincs oka panaszra. Adott jó tanácsokat a mamának, hogy vigyázzon az egészségére, kecsegtette a viszontlátás örömeivel.

Mire elkészült a levéllel, mintha ő maga is megkönnyebbült volna. A szobaleány kopogtatott be:

- Levelet hoztak a gubernans kisasszonynak, bevihetem?

Sándor írt Pestről.

Ó, hogy dobogott a leány szive. Milyen türelmetlenül bontotta fel.

„Gizellám, lelkem! Tehát csak az elhatározását tudatta velem! Kedvem volna szemrehányásokkal illetni, de maga azt nem érdemli meg. Félt attól, hogy én mást tanácsoltam volna, meglehet... de az is meglehet, hogy nem.

Én a szebeni kis ház meleg fészkében szeretném tudni most is; ott keresném, de hajh, kirepült onnan, a maga szárnyát próbálgatja... a kenyerét keresi meg. Jól van, de egytől félek, hogy a kötelességérzete iszonyúan megterheli majd munkával. Vigyázzon arra, ami nekünk legdrágább, vigyázzon, lelkem, az egészségére. Aminő nagy áldás lesz a családra nézve, éppoly káros önmagára nézve.

Írjon nekem sokszor... sokszor... A vizsgálatokra, mi úgy hívjuk szigorlatokra, készülök éjjel-nappal. Most már hasznát veszem az istenadta észnek. A jövő nem fenyeget, sőt inkább kecsegtet. Hanem, ha azt akarja, hogy soha egy percig kínját ne érezzem az élet nehézségeinek... írjon nekem, Gizella... írjon.

A mamát nem hagyom ott, írja Sándor egy más levelében, kijelentem, még pedig a legelhatározottabban. Van nekem valahol egy kis székely falucskában, Erdővidéken, egy édes jó néném. Beszéltem már róla, emlékszik? Anna... Oda fogom vinni, s ha maga, lelkem, egy kissé jobban bízott volna bennem, s megírta volna előbb, hogy mi a szándéka... mindjárt oda vittem volna. Nagy kényelem, úri mód nem vár ott reá, de vár édes, őszinte szeretet, nyugalom, becsület, tisztesség.

A telet még kivárjuk, aztán megyek utána és viszem, akkor találkozni fogunk mi is. Hogy hol és mikép, arról még nem beszélek.

Akarja, hogy fényes legyen a diplomám, aranyos kedvesem? No hát gondoljon reám, írjon...

Sándor.

U. i. Ha bármi kell Pestről, könyv, egyéb holmi: tudja a címemet, írni pedig nem olyan nehéz dolog, ha egy kis szeretet van bennünk.”

Gizella, mintha e levél elolvasása után megbánta volna, hogy nem tudatta előbb Horváth Sándorral a szándékát. Elgondolta, hogy Annánál, kit Sándor olyan nagyon szeret, milyen jó dolga lett volna a mamának.

No de harmadnapra megnyugtatta édesanyjának a levele. Szerencsésen megérkezett. Biriék szívesen fogadták, a lakás is elég kényelmes, csak az esik neki rosszul, hogy a gyermekek (van hat gyerek) nem jó nevelésűek, sokat veszekednek egymással, s a szülőknek a fejére nőttek.

Másnap reggel készen volt Gizella az órarenddel. Bemutatta a szülőknek s nyomban megkezdte a tanítást.

Előbb számon vette, hogy mit tud a leányka. Elszörnyűködött azon a fölületességen, melyet minden tárgyban tapasztalt. Csupa merő tessék-lássék, semmi lényeges, semmi biztos nyoma sem volt a tudatosságnak.

Alig félórai foglalkozás után már a kertbe szeretett volna menni a leányka, mert a mama a téli almát szedeti le.

- Az a mama dolga, fiam, - jegyzé meg szeliden Gizella, - a mi dolgunk meg a tanulás.

A leányka másnál bizonyára duzzogni kezdett volna, de most nem. Tovább olvasgatott, közbe az új nevelőnő maga vette át a könyvet, megmutatta, hogy milyen a szép olvasás.

- Gizella néni nem is olvas, hanem beszélget.

- Neked is így kell majd később olvasnod, Irmus.

- Igazán?... A többiek...

- Ne emlegesd a többieket. Lásd, ők is javadat akarták. Nem szép azokat csúfolnunk, akik velünk jót tettek.

- De Ludmilla kisasszony engem arcul is ütött... Gizella néni nem fog engem arculütni, úgy-e?

- Nem. A jó és becsületes ember arca nem arra való, hogy üssék. Olvassunk tovább!

- Igen, Gizella néni.

Tíz órakor kiküldte a leánykát egy negyedóra, hogy szaladgáljon az udvaron vagy sétáljon a kertben. Irmus sietett a konyhába.

- Jaj, mama, ez a nevelőnő nagyon aranyos. Ha maga hallaná, hogy milyen szépen beszél velem, hogy milyen gyönyörűen tud olvasni, hogy hogyan meséli el a történeteket - jaj, estig is elhallgatnám. Kérek egy almát, mamus, meg egy darab kenyeret. Visszamegyek újra Gizella nénihez.

Öt perc múlva már visszakerült.

- Még van idő a játékra, csak tíz perc múlva kezdünk újra tanulni.

- Kérem, engedje meg, hogy itt maradjak!

- Nem. Jer velem, együtt sétálunk a kertben.

A leányka szeme ragyogott az örömtől.

- Gizella néni jó.

Este is magával vitte. A falu utcáján sétáltak végig. Az új nevelőnő egy szegény asszonynak, ki beteg fiacskáját vitte a doktorhoz, tíz krajcárt adott. És beszélt a leánykának a szegénység szomorú voltáról. Halk, fájdalmas hangon beszélt, s a kis leányka érezte, hogy a szíve elszorul. Úgy sajnálta, hogy nála nincs egy krajcár sem. Ezentúl bizonyára kivesz mindig a perselyéből, s ő is fog adni a szegényeknek.

Otthon elmondta, hogy az új nevelőnő sajnálja a szegény embereket, nem kerüli ki őket az utcán, mint a többiek, hanem beszélget velök s még pénzt is ad nekik.

- Mamus, szabad nekem Gizella nénivel hálni egy szobában?

A mama tágra nyitotta a szemét. Hogyan, az ő kényes leánykája egy rövid nap óta úgy oda-édesedik egy idegenhez, hogy még éjszaka is vele óhajt lenni!... No ezt mégsem hitte volna.

- Nem szabad, ne légy alkalmatlan.

- De én nem leszek alkalmatlan. Én meg fogom őt kérni. Jó lesz? Úgy-e, apus, kérjem meg őt?

- Teringettét, tücsök, ez már sok volna a jóból. Hát már azt is kívánnád Gizella nénitől, hogy éjjel felkeljen s rád adja a paplant, ha lerugod magadról?

- Nem, apus, azt nem, inkább... inkább... hopp megvan! Lekötjük a paplant a két csücskénél fogva. Jó lesz úgy?... Megyek és megkérem szépen...

Már akár akarták a szülők, akár nem, a kis tücsök kiszaladt az ebédlőből s bekopogtatott Gizella nénihez. Azalatt az anyja így szólott férjéhez:

- A doktornénak aligha igaza lesz.

- Hát mit mondott már megint az a páva?

- Azt jósolta, hogy sok kellemetlenségünk lesz az új nevelőnővel.

- Lári-fári. Talán amiatt csapott fel kuviknak, mert a kisasszony nem csókolt neki kezét. Jól tette, ha nem csókolt. Ennek a leánynak a kisujjában több van, mint a doktornénak a fejében. Elég erre csak egyszer ránézni s már tudja az ember, hogy milyen sokat ér.

- No, no, kissé sokat tartasz róla, apa!

Némi kesernyesség volt az asszony szavaiban.

- Megvan... megvan! Kikunyoráltam. Ha mamus megengedi, Gizella nénivel hállok egy szobában. Most levelet ír a mamájának. Mindennap ír levelet. A többi négy együttvéve nem tudott olyan szépen írni.

A kis, szeles portéka se kérdett, se hallott, hanem vette a párnáját, a sárga paplant s vitte át a nevelőnő szobájába.

- Én fogom megvetni az ágyat. Gizella néni megtanít.

Igen... igen. Ez a leányka varázslat alatt állott. A többiektől idegenkedett, makrancos, indulatos, kiállhatatlan volt, mert azok nem találták meg a hangot szívéhez. Azoknak az arcából és szeméből nem olvasott ki - szeretetet és jószágot. Pedig a gyermeknek szeretet kell.

Hogy elnézte az ágyból, amint a szép, okos leány a lámpás mellett irogat, olvas. Fehér hálóköntösében, melyre aláhullott fekete hajának tengere, s elővillant fehér arcéle, olyan volt, mint egy szelíd, szomorú tündér... aki jó és türelmes, csakhogymosolyogni nem tud...

Vajjon miért nem tud mosolyogni?... Pedig milyen szép volna, ha mosolyogna!...

XIX.

Gizella naplójából.

November 8.

Nehéz munka, de megvan a gyönyörűsége. A gyermek, úgylátszik, megszeretett, kissé fékez-nem is kell ezt a szeretetet, mert anyjának neheze esik.

Értem, de hiszen nem hajhászom. Szigorú vagyok, nem nézem el a hibáit és örvendek, ha látom, mennyire igyekszik azokat leszokni...

Két hete már, hogy itt vagyok... Sándor majdnem mindennap ír. Ó, te édes, te nemes, te jó ember... Be megérdemled te az igazi boldogságot a jószágodért... Istenem, ki tudja, mi lesz a jövő? Néha úgy szeretnék örvendeni az életnek és nem tudok... Üres a szívem, valami hiányzik.

Mamám... édes mamám! Ó, ha te mellettem lehetnél... Kicsiny madár megbúvik a fészkeiben, boldog, mert érezi az anyai szív dobogását, az anyai szív melegét... Az én vánkosom hideg.

November 10.

Lassan haladunk, de mégis csak haladunk. Alapjában véve áldott teremtség, de nevelni nem tudták. Tegnap délután azt mondta, hogy ő is szeretne olyan lenni, mint én. Bohó gyermek. Te boldogabb vagy, mint én, körülötted vannak, akik szeretnek, talán jobban is szeretnek, mint kellene. Az asszony erőlteti a nyájasságot. Ugyan miért? Én mindig egyforma vagyok hozzá... Anyai féltékenység talán?... Meglehet. Sándor hétfőn teszi le a második szigorlatot. Nem féltem és mégis mintha egy kissé aggódnám, igen sokat erőltette az agyát. Ma azt álmodtam róla, hogy nagy beteg volt, reám nézett, felém nyújtotta imára összekulcsolt kezét s azt mondta:

- Te jöjj, te... a te szavad az orvosság, a te szereteted az élet... És én sírtam, mert nem mehettem hozzá... Istenem, még elfog a babona. Tegnap nem jött tőle levél. Vajjon csakugyan beteg? És ha beteg, ki van az ágya mellett, ki ad neki orvosságot?... Miért olyan gyámoltalan az ember? Lelkem, lelkem... lelkem, csak te beteg ne légy!

November 14.

Hála Istennek! Nem beteg. Még csak egy vizsgálatja van hátra. Tele van tervvel, reménységgel, jókedvvel... Nem írok neki arról, hogy mama panaszkodik, mert a rokon szeretet hideg, nagyon hideg. A multkor is a gyermekeknek vett ruhát azzal a pénzzel, amit neki küldöttem. Nem nézhette, hogy olyan rongyosak és mégis megkeserítik. Ha Sándornak megírnám, nem hagyná ott, utána jönne, elhanyagolná a maga dolgait, tudom biztosan.

November 25.

Az asszony ma célozgatott arra, hogy sok levelet kapok. Miért tette, nem tudom. Bizalmaskodni akart, valami titok bántja, de hiszen én nevelőnő vagyok, nem társalkodónő. A vendégeknek a nevemen mutat be, nem úgy, mint egykor a doktornénak. Úgylátszik, kezdi észrevenni, hogy miattam szégyenkeznie nem lesz oka. Csodálom, hogy a családi körülményeimről nem kérdezgetett soha.

Valami szomszédhirtokos ma délelőtt azt mondta, hogy ő is szeretne tőlem tanulni.

Tetőtől-talpig végigmértem s otthagytam. Délután, mikor elutazott, tisztességtudóan bocsánatot kért otrombaságáért. Ő nevezte annak, nem én.

November 30.

Az asszony felszólított ma, hogy nem volnék-e hajlandó franciára és zongorára tanítani a falusi tanítónőt, aki neki távoli rokona. Nem fogadtam el. Lehet, hogy zokon esett neki, de nem mutatta. Ebédnél megjegyezte, hogy a postáskisasszony azt beszéli a faluban, hogy én egymagam annyi munkát adok neki, mint az egész falu. „Sajnálom a postáskisasszonyt”, felelém röviden, egyéb felvilágosítással nem tartoztam. Ma nagy trakta készül nálunk, szeretnék a szobámban vacsorálni. Mennyi üres fecsegés, mennyi tenger étel és főleg - ital. Az asszony büszke a konyhájára, a házigazda örökölte a vendégszeretetet... Ha nekem egy darab kenyeret adnának a kezembe, s ott lehetnék a mama mellett, mit törődném a háziasszony százféle süttével-főztével?... Sándor sürget, hogy a mamáról írjak neki... Istenem, szeretnék hazudni, de nem tudok, ha pedig úgy írnám meg, amint van... Nem... nem szabad.

December 7.

A leányka beteg. Erősen köhög, harmadnapja fekszik. Folyton engem akar az ágy mellett látni. Az anyja panaszkodott, hogy őt már nem szereti, hogy elhódítottam a szívet. Sajnáltam őt, nem vehettem zokon. Hiszen valójában igazat mondott; az anyák szeretete nagy és őszinte, ha e tekintetben elfogultak, nem szabad őket könnyedén elítélnünk. Röviden azt feleltem neki, hogy én csak a kötelességemet teszem, tanítványomat szeretem. Így válhatik valakinek az erénye bűnné, minden attól függ, hogy minő szempontból nézzük.

Ma délután sokáig elnézegettem a sűrű pelyhekben hulló havat. A kert fái mintha újra virágoztak volna, hermelinpalástba öltözött a sárguló pázsit. A fáradt földeknek jó, pihennek a meleg takaró alatt, de hát a szegények és elhagyottak?...

Sokat dolgoztam. Fáj a szemem, a lámpavilág megrontotta erősen. Csak a mamát ne érje semmi baj, magammal nem törődöm. Jó éjszakát, édes mamám, a te elhagyott gyermekednek te vagy mindennap legelső és legutolsó gondolata... Hát te, derék fiú, alszol-e már, vagy, mint mindig, töröd magad, meglopod az éjszakát?

Január 1.

Új esztendő napja. Nem kérdezem, mit hoz, csak az fáj, mitől az ó esztendő megfosztott. Irmus meggyógyult. Az anyával sem meleg, sem hideg a viszonyom; nem húnyhat szemet, a gyermek haladása szemmel látható, az apa karácsonyra holmi ajándékkal kedveskedett. Az ajándéknál jobban esett ez a nyilatkozata: „Sohasem tudjuk eléggé meghálálni önfeláldozó fáradozását. Bámulatos a haladás; aki látja, alig hiszi el.”

Mamának téli ruhát varrtam. Éreznie kell, ha majd felölti, hogy milyen végtelen szeretettel dolgoztam rajta, az a ruha meleg, nagyon meleg lesz.

Sándor mai levelében tele van tervvel, boldog reménységgel... olyan közel látja jövő boldogságát... Istenem, nem tudom, mi lesz, én a mamát el nem hagyhatom. Bocsáss meg, te jó... nagyon sokat gyötör a jövő gondja. És félek... félek, hogy ennek a munkának megadom az árát.

Január 15.

Az asszony ma heves szemrehányást tett nekem, hogy Irmust a jószágommal és engedékenységgemmel elkényeztettem. Már nem is akar másnak szót fogadni.

Ez a dolog nemcsak felizgatott, hanem valósággal fellázított.

- Már hetek óta veszem észre, hogy kegyed nem a legszívesebb irányomban, asszonyom. Nem tudtam, vagy jobban mondva, nem akartam az okát kutatni. Az én lelkiismeretem nyugodt, a többivel nem törődöm. Mi egymáshoz kötve nem vagyunk. Csak egy szóval mondja, hogy nincs tanításommal megelégedve s én elhagyom a házat.

Körülbelül ezeket mondtam neki. Lehet, hogy a pillanat heve elragadott, lehet, hogy az arcom egyebet is fejezett ki, mert szavaim a szó igaz értelmében megrémítették. Nem tudta hamarjában, hogy mit feleljen.

- De... kisasszony... én...

Nem mondta tovább, sírni kezdett. Igazán megsajnáltam.

- Ne szóljon a férjemnek, - kezdte később. - Nem akartam megsérteni...

- Nem sértett meg, mert nem is sérthetett meg. Arra még nem szolgáltam reá életemben, hogy megsértsenek. Zokon vette, hogy leánya szeret. Ez az egész.

Ekkor jött be a leánya.

- Mamus, miért sírsz?

- Semmi, gyermekem. Már nem sírok. - Ezzel kiment a szobámból.

Félóra sem telt el, újra bejött. A leánya éppen szavalt, leült és hallgatta. Látszott az arcán, hogy nagyon izgatott. Nyilván várta, hogy vége legyen, mert beszélni akart velem.

- Tetszett, mamus?

- Nagyon tetszett, szivecském. Menj egy kissé az ebédlőbe, beszélni akarok a kisasszonnyal.

- De aztán jókedvű légy, mamus. Lásd, én csak akkor vagyok szomorú, ha Gizella nénit nem látom.

A kis szeleverdi tízszer is megcsókolta a kezemet, csókot hintett a mamája felé és kitáncolt a szobából.

Az asszony bocsánatot kért tőlem. Végre is belátta, hogy ő volt a hibás. Szép tőle.

Szemem fáj. Nagyon fáradt vagyok. Irni szeretnék neked, Sándor, de nem tudok. Talán holnap... Ó, a mama levele ma igen szomorú volt. Kapzsiak az emberek.

Február 18.

Naponta tíz órai munka. Azt hittem eleinte, hogy nem lesz sok, kibírom. Hiúság vagy elbizakodottság volt tőlem. Mindenki azt mondja, hogy rossz színben vagyok. Eddig legalább hat-hét óráig nyugodtan aludtam. Csaknem egy hete féléljszakán át le sem tudom hunyni a szememet.

Az óra ketyegése is mintha bántani kezdene. Szegény jószág, mit tehet ő arról, hogy ketyeg. Megállítottam. A kertre sütő nap, amint végigönti sugarait a hómezőn - iszonyúan sérti a szememet. Mi lesz velem, nem tudom. Ó, Istenem, ne vedd el a szemem világát! Hiszen én jóra fordítottam, én hasznára akartam válni az ügynek, mely kötelességet rótt reám.

Ha te most látnád, Sándor, azokat a hajdan szép szemeket... megsajnálnál, tudom. És mamám?... Eljön-e a megváltás órája... Látni foglak-e, te szegény, szenvedő mártír?... Erőt még... Csak erőt!

Március 29.

Sándornak meg kellett írnom a mama helyzetét. Nem viselhettem tovább. Kínszenvedés az ottmaradás. Nem tudom, mit fog tenni, de, hogy csak jót tehet - azt tudom. Már nem vagyok büszke, elfogadom tőle, csak a mamát tudjam jó helyen. Szeretnék sírni... sírni!... A tavasz virágai meg fognak-e örvendeztetni színes fejökkel?... Az erdő magánossága, a természet temploma megtanít-e bízni a jövőben?... Zöldernyős lámpám fénye szomorúan imbolyog a tetőn... Lelki erőm ép, de a testi odavan...

Irmus gyöngédsége megható.

Ma délután csaknem nyári meleg volt. Zongora, kézimunka és történeti óránk lett volna.

Ebéd után besompolygott a szobámba s azt mondta:

- Gizella néni, kérem, ma délután ne tanuljunk.
- Miért ne?
- Csak. Olyan jó volna egy nagyot sétálni.
- Nem lehet.
- De a doktor bácsi mondotta tegnap apának, hogy Gizella néni vérszegény, sokat kell sétálnia.
- Igen. Majd lesz rá idő.

A leányka nem mert tovább ellenkezni, de - délután eltűnt. A szakácsné azt mondta, hogy a temető felé ment (az a legkedvesebb sétám) s hogy azt mondta, ő csak úgy jó haza, ha Gizella néni megy érte.

Akár akartam, akár nem, megsétáltatott a kis hamis.

Április 4.

El kell fogadnom, nem tehetek másképp. Sándor a mamától is kapott levelet. Milyen nagy a bizalma hozzá, hogy megnyílt a szíve, de hát ki is ne szeretné őt, ha ismeri, ha úgy ismeri, mint mi. Holnap lejön Pestről, viszi a mamát Annához, azt írja, hogy oda szeretne engem is vinni minél előbb.

Van-e jogunk elfogadni? Mivel szolgáltunk erre a nagy szívessegre? Olyan áldott jó lélek-e valóban Anna, hogy nem érezteti soha egy percig sem a mamával?... Sándor nagyon szereti, és akit Sándor szeret, az közönséges ember nem lehet.

Be nagyon megérdemelnéd, hogy boldog, kimondhatatlan boldog légy, te jó ember... te!...

Csak a találkozást, azt nem értem. Látni óhajt engem, de ide nem jöhet, ő nem akarhatja, s én sem szeretném, ha ez idegen házában keresne fel. Miért magyarázgassák ezt a mi dolgunkat? Nem nekik való. Holmi otromba célzásokra sincs szükségem a ház szokott vendégei között, kik hozzá szoktak immár ahhoz a gondolathoz: „Gizella kisasszony nagyon művelt leány, de jégből van a szíve, egy szóval, különös teremtés.”

Április 8.

Az erdei úton találkoztam vele. Mintha az égből hullott volna alá... Minő gondolat!... A szívem majd megreped - az örömtől. Irmus figyelmeztetett reá:

- Gizella néni, ott egy úr jön velünk szembe.

Ő volt.

Lassan jött és mind reám nézett... Reszketett a szívem, lelkem... Megállottam... küzdöttem magammal... Oda kellett volna szaladnom, a nyakába borulnom, össze-vissza csókolnom kedves arcát... Nem tudtam. Aggódtam, vajjon ő tud-e majd uralkodni magán.

Hozzám jött, köszönt, kezét nyujtotta, s aztán az a kézszorítás. Mi minden volt abban kifejezve. Holtig tartó tiszta szeretet, erős és törhetetlen bizalom.

- A mama a legjobb helyen van, miatta ne aggódjék, én is megvagyok, de maga rossz színben van... Ezen változtatni fogunk.

Mondott-e ennél többet, vagy nem? Hogy távozott el?... Mind nem tudom...

Istenem, milyen szegény az ember szavakban, ha úgy tele van a szíve tiszta gyönyörűséggel, mint az enyém?

Irmus kérdezte, hogy ki volt az az úr? Hogy ki?... Az én legjobb emberem, aki messze földről idejött, csak azért, hogy velem kezét szoríthasson, hogy lásson, aztán újra visszament. A csacska gyermek utána akart szaladni, hogy visszahívja, mert sehogysem tudta megérteni, hogy lehet egy-két szóért olyan messziről eljönni. A papa bizonyosan szívesen látta volna, akár egy hétig is. Hogy ő, mihelyt hazaérnek, rögtön megmondja a papának, ő felkeresi a faluban, odahívja...

- Azt nem fogod tenni, gyermekem!

- Miért nem, Gizella néni?

- Mert én nem akarom, hogy bárkinek is szólj! Különben is az az én jó emberem már nincs a faluban, mire mi hazaérünk, őt hiába keresnők.

- Be kár!

*

Álom volt, nagyon szép álom - de rövid. Ha valahol olvasnám, hogy ez megtörtént, talán el sem hinném.

Nincs megelégedve az arcom színével.

Igaza van, nagyon sápadt vagyok, lesóványodtam, első tekintetre látszik, hogy a szemem sokat szenvedett. De azért ő engemet szeret... És az Isten őt ezerszer áldja meg.

Május 7.

A nevemnapja. Első, melyet idegenek között kell töltenem, ó, legyen az utolsó, melyet nem a mama oldalán érek meg. Virágcsokor, gratuláció, ünnepi ebéd... volt minden... Hiszen talán meg is érdemlem.

De mi ez mind a mama leveléhez képest! Anna áldott lélek, csupa szív és szeretet. A szeme szakasztott olyan, mint a Sándoré. A mama boldog és megelégedett... Mi kell nekem ennél több?

Sándor azt írja, hogy a következő névnapot egy fedél alatt üljük meg hárman; a mama, én és ő.

Örvendenem kellene, ujjonganom kellene erre a gondolatra... Miért nem ujjongok hát? Mi fészkelődött a szívembe olyan makacsul?... Kimondhatatlan bánat... vajjon tudom-e, tudnám-e őt úgy boldogítani, mint ő megérdemli... És ha eljönne s azt mondaná: jer velem, van otthonom, legyünk boldogok, hiszen olyan sok ideje, hogy várunk egymásra?... Odanyujthatnám-e a kezemet nyugodt lélekkel, mikor tudom, hogy semmim sincs... Semmim?... Büszkeségnek

tartja más, én... én lelketlenségnek tartanám azt, ha... Hagyjuk... hagyjuk!... Fájt ez a gondolat, szeretnék nem foglalkozni vele, s minduntalan felmerül a lelkemben, mint egy rémkép...

Meddig győzöm még a munkát?... Az orvos komolyan figyelmeztetett, hogy lámpás mellett ne írjak, ne olvassak, mert nagy baj lesz. Be boldogok azok, kik nem tudják, mi a töprengés... Akik örülnek a napfénynek... és örülnek az életnek!...

Augusztus 1.

Egy hónap óta nem írhattam egy sort sem. Szobám ablakán sűrű zöld organtin... Két hétig az ágyat kellett őriznem. A leányka sokat sírt miattam, az anyja órákat tölt az ágyam mellett. Ezek az emberek jók. És mégis itt kell őket hagynom. Az erkölcsi erő nem elég, ha a test nem bírja. Holnapután érkezik Sándor, vissz a mamához... Vigyen, ó vigyen! Szegény, édes hívem, te reménnyel és boldogsággal vagy tele, eljössz és meglátod a te hervadt virágodat... Sígni fogsz... de azért szeretni fogsz, úgy-e?... Hiszen én jó voltam és igaz... de nem szabad sírnom... Okos, bölcs doktorok, még kimélték a szemet - erősíteni reménnyel miért nem tudjátok a szívet?

Ezek az emberek meg fognak még engemet emlegetni, de azért sohasem értik meg, hogy minő áldozata voltam a nehéz hivatásnak... Vége van. Mi lesz ezután?... Te tudod, én jó Istenem!

XX. Hazafelé.

Az augusztusi nap ontotta sugarait. A széles országúton csillogtak a kavicsok, a porszemek mintha merő ezüst-törmelék lettek volna. Az út mellett álló fűzfák lombjai lehajtották poros leveleiket, s a tarlók között egy-egy felrebbent nyúl vágott neki a közeli erdőnek. A levegőég kék ernyőjét borította a tájakra szeliden, békességesen.

Az országúton meg a kanyargó mezei utakon szénás szekereket húztak a jámbor ökrök, viaskodtak a legyekkel, s nem sok ügyet vetettek a székelly legény csá-gatására.

Az ernyős kocsiban, mely elé hosszú sörényű, szaporalépésű erdélyi lovak voltak fogva: ült Gizella és mellette Sándor.

Tizedik órája már, hogy együtt utaznak.

Nyíltan és őszintén lépett föl, mikor Gizella után jött.

- Jegyesem, Gizella kisasszony, - mondá büszke, ragyogó arccal, mintegy magyarázatul. - Isten előtt az volt már évek óta, miért ne tudná meg a világ is.

Ő olyan büszke reá.

Nem árulta el egy szóval, egyetlen tekintettel sem, hogy minő fájdalmasan érintette a leány betegsége őt. Tudta, hogy neki sopánkodnia, sajnálkoznia nem szabad.

Rossz orvos volna, ki együtt sír a beteggel, s nem osztja a leghatásosabb orvosságot: a biztató szót.

- Szánandó vagyok, Sándor, - mondá szelid, bánatos mosollyal a leány.

- Szánandó nem, de szeretetreméltó. Eddig volt a munka, ezentúl a pihenés; eddig a töprengés, most a megnyugvás. A nap meleg és éltető, az élet öröme nehéz áron szerzett, ó, meg fogjuk becsülni, mert mind a ketten megérdemeltük.

- Maga igen, de én... rossz vagyok... Fájt a tudat, s nem tagadhatom.

- Bohó beszéd... Nem akarom ezt többé hallani. Nem ismeri Annát úgy, mint én, majd megismeri. Kérdezze meg a mamától... A mama nagyon boldog. Várni fog reánk a székelymódra kifaragott oszlopos tornácban, a virágai között, mert sok, sok egyszerű virága van, oltott szegfű, rezeda, muskátli, oroszlánkörme, s micsoda páratlan szép dupla violái!... És van körötte békesség, tisztaság, példás rend... Nem hall egyebet, mint jó és szerető szót, nem lát egyebet, csak nyájas arcot.

- Istenem!...

- Szegény emberek az enyéim, nem lehet velők Shakespeareről, Arany Jánosról, Petőfiről beszélgetni; a világ hiúságos cifrázkodásáról sem tudnak sokat: hanem a szívök nagyon jó; elméjük igaz. Imádságuk többet ér a legszebb költeménynél: „Add meg a mi mindennapi kenyerünket... és bocsásd meg a mi vétkeinket, miképen mi is megbocsátunk az ellenünk vétetteknek...” Mennyi jószág és mily egyszerű mezbe burkolt bölcsesség rejlik e szavakban, Gizella!

- Vajjon megértenek-e engem?... Félek és nem tudom mitől. Nem vagyok jókedvű, a sápadt arc...

- Az ám, a sápadt arc itt majd színt változtat. Ott van a kakukfüves mező, a nagy bükkös erdő, a „Kopasz-Cserje” teteje, honnan ellát az ember a homoródi határig, el tovább a Hargitáig. Ott a nagy gyümölcsöskert friss sarjú illatával... Nagyokat fogunk sétálni, jóízűen megesszük az Anna főztét... Mondtam-e már, hogy milyen nagyszerűen tud főzni Anna? És milyen gyorsan, tisztán - ha nem is éhes az ember, megkivánja. Aztán két hónap múlva, ha maga és a mama is úgy akarják...

A leány arca lángvörös lett, aztán nagyon-nagyon elsápadt.

- Ne... ne még!...

- Miért ne?... Hány éve várunk már? Vagy, de nem, azt nem akarom hinni... vagy nem szeret engem?...

A leány szeme megtelt könnyel... megszorította az ifjú kezét...

- Ne értsen félre, Sándor... Én félek a jövőtől... Aggódás, gyötrem, betegség menjen-e velem az ön házához?... Olyan kevés öröm van az én szívemben, ha látná, megborzadna tőle... Sokat gondolkoztam felette, mindent megfontoltam, de mikor maga mellett van, nem jut semmi az eszembe; nem merem megmondani...

Az ifjú arca elborult.

- Látja, megszorítottam, s úgy fáj nekem. Tudom, hogy véghetetlenül jó és mégis félek, nem ért meg, azt hiszi, hogy szeszélyes vagyok. Kivánnám, hogy a világon ne legyen boldogabb ember magánál...

- És mégis késlelteti boldogságomat! No hát, hallgasson reám, lehet, hogy kissé merev és darabos leszek, de igaz szívvel szólok. Én várni nem akarok és nem tudok. Eszem, szívem rám parancsoltak, s e kettő ellen védekezni hiábavaló lenne. Az ne gyötörje, hogy engem boldoggá nem tesz, arról pedig, Isten legyen a tanum, én gondoskodom, hogy boldog legyen és megelégedett a mamája. A sok munka megrendítette idegeit - én meggyógyítom: a nehéz sors és szenvedés meggyengítette hitét: én fölépítem újra ezt a hitet. Elbizakodott volnék, vagy ámító, ha aranyhegyekkel kecsegtetném; otthont teremtek hármunknak, ahol igen-igen jól érezzük magunkat. Lelkének borús világába bevarázsoljuk az örömet, szívéből kiűzzük a kétséget.

- Nincs semmim...

- Ó te bohó, bohó teremtés! Ime, nekem millióim vannak, fényesen berendezett palotával kínállak, nem hámoszobás kislakással, melyben egyik a doktor rendelőszobája, a más kettő, úgy ahogy, berendezett ebédlő, háló... És ígérek pompás ékszereket, nagyszerű fogatot... Ne beszéljünk erről, Gizella! Soha erről szó ne legyen közöttünk. A szegény emberek a szívekkel szeressék egymást, ne a zsebökkel...

- De legalább a legszükségesebbek...

- A legeslegszükségesebb a - szeretet. Megvan-e ez? A többivel törődni nem érünk rá. Nézzen a szemembe, Gizella! Kétkedik-e bennem, kicsinynek, számítónak, álomban tévelygőnek tartja-e az én szeretetemet?

- Nem, Sándor, bűnt követnék el, de...

- Nem ismerem ezt az örökké akadékoskodó szócskát, mely folyton csak akadályokat támaszt.

- És ha csalódnék az életben, ha tapasztalná, hogy betegápolásnál egyéb nem lesz a sorsa, ha...

- Ha ott lesz örökké oldalam mellett, Gizella, édesanyám örökké hívó lelkével, hogy mellém rendelte jóban és rosszban egyaránt. Mert módomban lesz, hogy megismerjen egészen, jobban,

mint most ismer; gyarló ember vagyok, de szeretet nélkül való nem... Látja, maga a megtestesült kételkedés, még rákényszerít, hogy dicsőítő költeményt zengjek magamról... Nézze csak, ide villan már a mi falunk bádogtornya. Ha tudná, milyen büszke erre a csillogó toronytetőre Anna! Az ott távolabb a temető... édesanyám, édesapám ott pihennek: immár tizenkét éve az egyik, huszonhárom éve a másik... Az ott a felső malom. Mindjárt az én kicsiny földem mellett haladunk el; hosszú, mint az országútja, de aligha olyan széles. Mikor négyesztendős, mezitlábos falusi gyermek voltam, ide hordottam ki gyékényszatyorban bátyámnak az ételt... Nekem most olyan jól esik, hogy szegénynek születtem.

Látszott a fűzfák közül fehérre meszelt házaival kikandikáló székely falu. Egy kisebbfajta völgyben kuporodott meg, csak a halmon épült, régi kőkerítésű templom emelkedett fel büszkén, különálló szürkésbarna tornyával, melynek négy oldalán a brassói mester készítette óra éppen tizenkettőt verte el messze elhallatszódó, érces csengéssel.

A székely fuvaros levette posztókalapját és keresztet vetett. Az úton hazafelé, vagy a mezőkre igyekvők is hajadon fővel egy-egy rövid imát morzsolva hallgatták a déli harangsózt.

Gizella mélyen meghatva nézte.

- Látja, Gizella, ez a nép nagyon vallásos. Sokat dolgozik. Megél ezen az elég sovány földön a maga emberségéből. Szeretném még akkor is, ha nem volnék velök egy vér... Mert az vagyok. Ha a sors ingyen való jóakarata annakidején az árvaintézetbe nem juttatott volna... én is a mezőre, vagy a mezőről igyekezném haza zekeujjasban, zsinóros nadrágban, kérges tenyérrel és napsütötte ábrázattal... Annyi bizonyos, hogy valami nagyon szemrevaló legény nem kerekedett volna belőlem. Az élet szerencse... Vak szerencse!

- Úgy-e, megmutatja a szülői házát?

- Meg, de az nem ház, hanem házikó, vagy igazabban mondva, gunyhó... A bölcsőmet is megmutatnám, de azt a dagasztóteknőt, melyben ide-odaforogtak, valószínűleg már rég eltűzelték.

- És a sírt?

- Azt is lelkem...

És az ifjú megszorította némán a leány kezét.

- Aztán még valamire kérném. A bátyám meg az atyámfiái nagyon egyszerű emberek...

- Meg fogom őket becsülni, Sándor.

- Nem azt akartam mondani, egyet-mást ne vegyen zokon, talán jól akarnák tenni, vagy mondani, de hát ők csak a maguk módja szerint teszik... Itthon vagyunk. Anna ott áll a nyitott kapuban, nézze a mamát... Gizella, a mama kitárta a karját...

- Ó áldott legyen ez az áldott óra.

XXI.

Anna.

Sándor elvitte jegyesét Annához. Elvitte pedig azzal a gondolattal, hogy Anna meg fogja gyógyítani, Anna bekötözi szívének sebeit, elűzi szomorú kétségeit, átként a lelkét újra a komoly gyermeknek.

Sajátságos remény. Anna, az egyszerű székely asszony vállalkozhatik-e ilyen nagy munkára? Hiszen írni sem tud, nem tanult meg soha, alig egy télen át járt iskolába, a nagynyomású betűkre is anyja kapatta reá a vénséges imádságoskönyvből, melyet a karácsonyfalvi búcsún vásárolt szent asszony hírében álló nagyanyja.

Anna legyen a megorvoslója a beteg szívnek, mikor ő életében alig beszélt néhányszor úri-kisasszonnyal, nem tudja csínját-bínját a finomabb társalgásnak. Mert ide s tova harminchat esztendeje, csak dolgozik és dolgozik örökké másnak a jóvoltára.

Tizenegy éves volt, amikor anyjok özvegyen maradt hét gyermekkel, ő volt a leányok közt a legidősebb és, hogy otthon ne legyen teher, beállott cselédleánykának a nagybátyjához. Tulajdonképpen azt mondta Tamás bátya, hogy örökbe fogadja a leánykát, de azért Anna nem maradt ott örökké. Ugy dolgozott, mint egy napszámos, jó napja alig volt a két esztendő alatt, bizony az ágya minden igaz ok nélkül verte is. Anna máshoz szegődött el, a bérét odaadta az édesanyjának. Aztán a városba került, odament, ahol a legkisebb, a legkedvesebb öccse tanult - Szebenbe. Sándort minden héten, vasárnap meglátogatta, vitt neki gyümölcsöt, kalácsot, egy-két krajcárt, vett neki hat fehér zsebkendőt: megosztotta vele a szívét-lelkét, mert szó azt ki nem mondhatja, hogy mennyire szerette.

Rálátta a világ minden okosságát, jóságát. Ha a tanító urak dicsérték, sírt boldogságában, imádkozott érte minden este. Együgyű elméjével mit is tehetett volna egyebet.

Aztán beteg lett az édesanyja, hazament, ott maradt mellette, többé el sem jött hazulról, mert egy jóra való gazdaember édesanyja halála után elvette feleségül. Megbecsülte igaz érdeme szerint, aminthogy férjének apja is áldotta és áldja azóta, hogy Anna a házához került.

A férjre, aki ügyes ácsmester is volt a gazdálkodáson kívül, egyszer reáhullott egy gerenda, betörte az oldalát. Feküdt két hónapig halálos betegen, s mikor haldokolt, azt mondta Annának:

- A te jóságodat csak az Isten tudja megfizetni... csak az igazságos Isten, Anna!

Özvegyen maradt huszonhat éves korában, gyámolítója lett az apósának, akit gonosz betegség, erős csonthúlás félig nyomorékká tett.

A szomszédok azt mondják, hogy Mária, az Isten anyja, ha leszállana a földre, Annához hasonlítana, milyen türelmes, szelid, gondos anyjává lett az öreg embernek.

Mosdatta, öltöztette, kényeztette, vigasztalta, földerítette nehéz óráiban. Apja lehetett volna neki, s mégsem hívta leányának, hanem: gondviselő édesanyámnak.

A szép gazdaság nem fogyott, hanem gyarapodott a keze között, mert a legelső, aki talpon volt a háznál, s a legutolsó, aki fejét lehajtotta, mindig Anna volt. A legdurvább napszámos is megbecsülte őt meg a kenyerét, s akár a plébános vagy a jegyző is hívhatta, nem hozzá, hanem Annához ment napszámba. Mert télvíz idején, mikor nyomorgott a családja, a plébános úr nem ment el hozzá megvigasztalni egy-egy fél kenyérrel, oldalszalonnával, de Anna elment. Anna egy-két avatag ruhát húzott a kuckóban didergő gyermekekre, aztán nem várta meg, hogy hálálkodják, hanem haza sietett s a dolga után látott.

Ez a jóság önkénytelen volt, nem tehetett róla, más nem tudott lenni, s ha érdemül rótták fel, csak mosolygott rá. El sem hitte. Azt mondta, hogy ne neki köszönjék, hanem az Istennek, ő tette azzá, ami.

Ilyen volt Anna.

Gizellát megölelte és össze-vissza csókolta, azt mondta neki:

- Maga, lelkem, a mienk! A belső szobában hál az édesanyjával, már mindent rendbe hoztunk.

- Édes Anna, ne magázzon engem.

- Ne magázzam? Hát hogy mondjam, szivem?

- Szólítson Gizellának és tegezzen!

- Majd... majd... nem jár reá a szájam. No most megyek, egy kis dolgom van a délebbel.

Az a belső szoba a faragott, rovátkolt gerendákkal, hófehér falaival, a színes szentképekkel, a fehér mennyezetes ágygal, melyre rózsaszínű terítő volt borítva: maga volt a mennyi békeség otthona.

Az ember akaratlanul is az oltárt kereste, ahol imádkozzék. Ott volt az oltár, a nyílt ég kékje, mely bemosolygott a virágos ablakokon, ott volt az oltár a háziasszony jóságos szívében, ott volt az oltár a mama örömkönnyeiben, mikor keblére szorította rég nem látott gyermekét.

- Jó emberek... olyan jó emberek ezek, Gizus!

- Jövök, lelkeim, - szólt a belépő Anna. - Valamiről megfeledkeztem. A zöld firhangot teszem fel. Sándorkám így akarja, mert a bubának fáj a szeme, szegénynek.

- A bubának, Anna? - kérdezé a mama, - micsoda bubának?

- Ennek a mi bubánknak, nénikém, ennek a mi szép, fehér bubánknak. Nem olyan-e, mint egy porcellánbuba?

Gizellára nézett becsületes, beszédes barna szemével.

Olyan gyógyító volt a nézése, olyan gyógyító a szava.

Felrakosgatta a két firhangot, kihessegette a legyeket és újra dolga után látott. Gizella le nem vette róla a tekintetét.

- Mama, - kezdé a szót - Anna olyan, mint Sándor.

- Igaz, fiam, szakasztott olyan a szeme és a szíve. Ha te tudnád, hogy mennyire imádja öccse-urát!... Mindig róla beszél; ha ellátogat ide, még a kutyákat is megköteti a kert lábujában, hogy reggelenként fel ne ugassák. A kávéjába háromnegyedrészt a tejfel.

- És mamával szemben?

- Ha azt mondanám, hogy angyal, azzal sem mondanék eleget.

- Milyen új világ ez nekem! Minden meglep, s mégis, mintha régóta ismerném. Talán álomban láttam ehhez hasonlót.

- Te Mányi, kergesd a csűr mögé a ludakat, ne gágogjanak ott az ablak alatt! - hallszék be az Anna hangja.

- Hallod, szivem, még erre is van gondja! Menjünk át nagyapához a benyilóba. A lelkemre kötötte, hogy mindjárt mutassam meg neki a menyemasszonykát. Annak tart már, Sándort a fiának tekinti.

- Mama nem mondotta meg neki, hogy...

- No, no, lelkem, nem kell azt úgy vened szóról-szóra... Jó öreg, de nyomorék, nem tud járni. Nagyapó azon kezdte, hogy kezet akart csókolni a finom kisasszonynemnek, a vége az lett, hogy Gizella megölelte.

Ez kihozta sodrából nagyapót... elkezdett sírni.

- Igen nagy tisztesség... Igen nagy tisztesség...

Anna is benézett.

- Hallod-e, édesanyám, a kisasszonynemem megölelt és megcsókolt engemet, a vén rusnya rákot.

- Hiszen kijed, fiamuram, nem is vén, nem is rusnya, nem is rák. Már bizony igaza volt a bubának... a mi bubánknak!

- Küldd ide Sándorkát is, hogy mondjamsza el neki... Őt dukálja... őt bizony.

A fehér buba arca piros lett, mert Sándor is bejött, hallotta és mosolygott s reá tette jobbkezét az öreg ember vállára.

- Immár engedelmet kérek, ha mit paraszt-ésszel rosszul találtam mondani. Bizony nem sokáig jártam az iskolát.

- Nem-e? Hetvenhat esztendeig járta bizony kigyelmed az élet iskoláját, nagyapó.

- Úgy no, de azt értem, akiben te emberré lettél, Sándorkám.

- Sok szó szegénység, menjünk ebédelni! - adta ki a rendeletet Sándor, aki a család feje, korlátlan parancsolója volt.

Az udvar közepén levő nagy diófa alatt terített meg Anna. A vén diófát még nagyapó ültette legénykorában, van legalább hatvan esztendő; nincs az a mesterségesen készített filegória, mely ezzel a lombátorral vetekedhetnék.

Be jó itt lenni!

Az Anna komlós cipója, rántott csirkéje, ugorkasalátája, omlós bélese oda illenék a király asztalára is. Hát még a császárkörte, a besztercei szilva, meg a nemes kajszínbarack!

Ünnepi nagy ebéd volt ez a fehér buba tiszteletére, kit a jó Isten hazahozott idegen emberek közül a családba. A fehér buba keveset beszélt, csak nézte a kedves arcokat, hallgatta az egyszerű emberek beszédét - s úgy tetszék neki, hogy sohasem volt a kis falu határán túl. Morzsát hintett a galamboknak, etette a tarka macskát, a csillagos homlokú kis macskának Anna Buba nevet adott, s megkínálta szép, mázos tányérből édes tejjel. Bizony még a házőrző két kutyának is jó napja volt. Mányinak, az árva cselédleánykának selyemrojtos kendőt ajándékozott Anna, s azt mondta:

- Te Mányi, örökre megemlegetsd ezt a mai áldott szent napot... megemlegetsd, mondom!

Délután Gizellának le kellett feküdnie a belső házban. Anna a legpuhább helyvándorba tette a feje alá, keresztet vetett a homlokára.

- Aludjál, fehér buba, aludjál!

És lábujjhegyen ment ki a szobából, mert dolga van a veteményes kertben. Tisztogatni kell a káposztát, a paradicsomalma is javában érik, abból szed egy keveset.

Sándor is ott sétált a kertben, beszélgetett Annával:

- Hogy tetszik neked, Anna?

- Jaj lelkem, be áldott szelid lélek. Be nincs benne semmi kevélység; egy kicsit hitvány bőrben van, de majd kikúrálom én, egyet se búsulj, Sándorkám! Csak olyan messze ne vinnéd. Abban a rengeteg városban elvesztek mind a ketten... Itt ha maradnátok örökké.

- Hogyis ne, élősködjünk rajtad, édes néném.

- De mikor én szívesen látlak.

- Tudom, édes, tudom.

- Ezzel a bubával nagyon boldog leszel, Sándorkám. Vettem észre, mikor reád nézett, oltárkép volt az arca, szép halovány oltárkép. Nagypót megölelte, a jó öreg holta napjáig megemlegeti; nekem ebéd után megcsókolta a kezemet... Hallod-e, ezt a kérges, parasztkézet az ő bársonyszájával...

- Van szíve annak a leánynak.

- Van ám, de esze is van, jó szava: megbecsüli az együgyű embereket, de meg is áldja az Isten, Sándorkám, mert téged rendelt neki. A király mellett sem lenne olyan boldogsága, mint melletted. Szép a káposzta, látod, nem hiába gondoztam, mint a gyermeket. Tavasszal tízszer is megtisztogattam a férgektől. Ebből egy kádacskával nektek savanyítok be. Szereti a buba a káposztát? Kaprot is küldök egy-két kötéssel. Városban még a jó szót sem adják Isten nevében.

- Mindenedet ide adnád, Anna!

- Oda én szívesen, a lelkem üdvösségét is, Sándorkám, csak téged és a bubát megelégedettnék tudjalak. Ha nem volna a szegény öreg, elmennék veletek, sütnék-főznék nektek. Minek gamatolja be a buba alabástrom kezét hagymával, minek süttesse patyolat hó arcát a kemence tüzével!...

- Ha édesanyánk élne!

- Hiszen ha élne, Sándorkám, a tenyeremen hordanám, úgy megbecsülném. Áldja meg az Isten a haló porában is, be kevés igaz öröme volt ő kelmének. Te voltál az ő utolsó gondolata, lelkem. Tudod-e, mit mondott?

- Elmondottad.

- El... elmondottam. „Ne írjátok meg Sándornak, ne búsuljon szegény, nem fogja esze a tanulást a sok búsulástól...” Ezt mondotta és a fejemre tette kiaszott kezét, megáldott mindenkit, téged megáldott külön is.

Sándor leült egy kivágott fa törzsére és tenyerébe hajtotta a fejét. Elgondolkozott a sors rendelése felett. Fájt neki, hogy világéletében semmit sem tehetett azért a jó öreg asszonyért. Elgondolta azt a boldogságot, mely évek szenvedéseiért kárpótolta volna, ha megéri legkisebb fia örömét.

Arra rezzent fel, hogy valaki a vállára teszi a kezét. Gizella volt.

- Ide jött, lelkem?... Menjen a híves szobába. Erős még a nap sugara.

- A mama alszik, én nem tudtam aludni. Fáj valami, hogy olyan borús az arca?

- Mindig ilyen Sándorkának az arca, ha édesanyánkról beszélünk, fehér buba, - szólt közbe Anna. - Jaj, mert szerette is őt az áldott lélek. Én tudom csak, milyen igazán szerette.

- Anna, segíteni szeretnék én is.

- Jaj, lelkem, ebbe a mocsokba ugyan ne vájkáljon. A világ kincséért sem engedem meg. Parasztmunkához ilyen parasztkéz való, mint az enyém.

- Adjon valami munkát nekem!

- Adjak-e? No jó. Menjen Sándorkával hátra a gyümölcsösbe, üljenek le a vén almafa alá és beszélgessenek. Ott jó árnyékos hely van. Menjetek csak izibe, fiaim, itt erősen perzsel a nap.

- Annának szót kell fogadnunk, Gizella, jöjjön!

Az ifjú belefűzte karját a leány karjába és vitte magával. Anna nézett utánok, még az irígy paradicsombokrot is félrehajtotta, hogy jobban láthassa őket.

- Be szép egy pár! - gondolta magában, mert Sándorkánál szebb férfiút el sem tudott képzelni.

A szeretet nagyon tisztán lát a szivekbe, nagyon homályosan az arcokra.

A vén almafa alatt leültek a kis deszkapadra. Némán ültek le, olyan nehezen jött a szó. Méhek zümmögtek körülöttük, madarak ugráltak a fa ágain, s az itt-ott már sárgulni kezdő fűszálak meg-meghajlottak egy-egy bogárka terhe alatt. A közeli mezőről idehangzott a tarlón legelészõ ökrök harangja, egy-egy kurjantás, a szomszédos kertekben dolgozó székely asszonyok beszélgetése.

- Szomszédasszony, látta-e a Horváth Sándor mátkáját? - kérdezi az egyik.

- Csak úgy félszemmel pillanthattam meg. Eszem a szívét, olyan mint egy festett kép.

- Be finom úriasszony a tekintetes mamája is.

- Dejszen Sándor úrfi sem alább való...

Az almafa alatt ülők hallhattak minden szót.

- Rólunk beszélnek, Gizella. És ezentúl ez életben mindig együtt fognak emlegetni. Bántja ez magát?

- Nem bánt ez...

- Semmi se bántsa, lelkem; ó tegye nyugodt lélekkel kezembe ezt a szép fehér kezét és jöjjön velem. Az élet jó. Az emberek között vannak jók és igazak is.

- Vannak. Ezek itt körülöttünk mind jók és igazak; de hát mivel érdemeltem ki?

- Gyermek! A szeretetnek szeretet az ébresztője. Vannak emberek, akikkel soha egy szót sem váltottunk, csak reánézünk és fölhevül a szívünk.

Beszélgettek soká-soká. Nem volt az ifjú szavában semmi áradozás, csak őszinteség, becsületesség és mélység. Pedig, ha kiontotta volna mindazt, ami szívében évek óta visszafojtva felhalmozódott. De nem. Gizellának lassan-lassan kell sötét töprengéseiből kibontakoznia. A meggyengült hit hadd izmosodjék meg ebben a környezetben, az önérzet vagy büszkeség ne vívjon harcot, mely megrendítéssel, talán keserűséggel is jár, hanem győzze azt le észrevétlenül valami titkos erő.

Igy akarta Sándor. Ezért hozta a leányt Annához. Meg volt arról győződve, hogy sehol ez a balzsam nem kínálkozik.

Elbeszélte küzdelmeit Pesten. Nem panaszló, szájalmat ébresztő célzattal, hanem tréfásan. Hogy vergődött keresztül, hogy milyen jó vacsorái voltak: egyszer három hétig egy nagy fazék Anna-küldötte szilvaízet vacsorált; milyen hasznát vette a szépírásnak, mint napidíjas! Hogy ismerték meg lassankint a professzorai, tudtán kívül ösztöndíjhoz juttatták; bejutott a klinikára mint fizetéses gyakornok. Holmi munkácskával némi feltűnést keltett. Hogy a jövője úgy-ahogy biztosítva van.

Nem dicsekedés, de férfias önérzet volt a szavaiban.

Gizella figyelmesen hallgatta, hirtelen megszólalt:

- És nem talált soha senkire, aki fölkelte volna az érdeklődését?

- Nem értem rá, s nem gondoltam reá. Van egy arcképem, s volt egy emlékem: ezeknél több nem kellett nekem. Holmi naplófélébe összefirkálgattam az érzelmeim egy részét. Majd odaadom később, hogy olvassa el, akkor megtudja, hogy mi volt nekem az arckép, mi volt az emlék. Szentebb forrása nincs az erőnek és bizalomnak. Vannak emberek, Gizella, akik egyszer szeretnek életükben, akkor sem lármásan, romboló hévvel, hanem egész életre kihatóan...

- Itt vagytok, gyermekek? - kérdezte a mama. - Csak most ébredtem föl, olyan édeset aludtam. Gizus, Anna most akarja etetni a majorságot, nézd meg, téged gyönyörködtet az ilyen.

Gizella az udvarra sietett.

- Komolynak látszol, fiam. Bánt valami? - kérde a mama Sándortól aggódó arccal.

- A jövő gondját hányom-vetem. Gizellát kell meggyőznöm arról, hogy sorsa miatt ne töprengjen.

- Olyan az ő természete, olyan volt már kis korában is. A sok komoly olvasmány tette. Vagy a jó Isten tudja, mi.

- Nem kell neki a közel jövőről beszélni egyelőre, hadd gyönyörködjék ebben az előtte új életben, tegye azt, amire kedve van. A többi reá bízom az időre. Október hatodikán egybekelünk. Így kellene, ha Gizella is akarná.

- Akarni fogja, fiam. Ó, hogyan akarná.

Ezalatt Anna szórta a rozsot, zabot, kukoricát a majorságnak. Ellepték az udvart egészen.

- Hess, te kötekedő kakas, ne nézze meg az ember, még a szegény galambokkal is összekap. Várj csak, vasárnapra, ha Isten segít, megeszünk téged. Mányi te, hajtsd a libákat a vályúhoz, ott szórunk nekik magot. Nézze, babám, ez a kendermagos tyúk még az édesanyámé volt, ennél több örökséget nem hagyhatott reám. Nagyon szeretem, olyan jámbor, hogy akár a tenyeremből eszik.

- Mennyi a liba, s milyen türelmesen vár a vályúnál, Anna. Én adok nekik enni.

- Jaj, szentem, azok nagyon arcátlanok, oda kennék-fennék magukat a ruhájához. Csak várjanak, nem éhesek azok, most hajtotta haza Mányi a pap rétjéről. Majd megmutatom a hízókat, reggel, délben, este tömöm őket, sohasem laknak jól, százzrétű a gyomruk. Mire bekötjük a buba... ejnye no, nem azt akartam mondani... jó húsuak; a zsírukat összegyűjtöm és télire majd elviszi a posta valahová... Négy zsákocska helytollam is van. Ötödik éve tartogatom - Sándorkának...

És minden harmadik szava a buba és Sándorka volt, mintha bizony holmi apróságokról lenne a szó, kik még a verőfényen, a homokos sánc partján játszanak, nem pedig a pesti doktorról és a halványarcú szép leányról.

Miután a majorságot megetették, vitte Gizellát a házba, kivette a tulipános nagy ládából a maga ültette kenderből, lenből szőtt, font törülközőket, asztalneműeket. Egész rakás volt ott, soha el nem nyúható portékák, egyik-másik szemrevaló hímzéssel; mind egytől-egyig Anna készítette a hosszú téli estéken.

- Ezeket is berakjuk a Sándorka ládjába, jó lesz a konyhacselédnek... Már hogyis ne volna kár... Már biz én kimondom, ami a szíven fekszik... Az én madárkaim fészket nekem is szabad kipárnáznom... Szegény kéztől szegényes dolog telik, de tiszta szívből jön, fehér bubám! Szép fehér bubám!

Anna munkában eldurvult kezével megsimogatta Gizella kezét, aztán megsimogatta az arcát, aztán egyszer csak azon vették észre, hogy egymás nyakába borulnak és sírnak, mint a jó, ártatlan gyermekek, akik nem akarják titkolni, hogy olyan rövid idő alatt annyira megszerették egymást.

Ez volt az első nap, ehhez hasonlók a többiek mind. Gizella nevére ruhakelmék, vászonnemű jött a postán. Anna nyomban hozzálátott a munkához, szerzett varróleányt, dolgozott maga is. Gizella jóformán nem is vette észre, hogy és mint, de elkezdve a mamától, mindenki, talán még Mányi is az ő szerény kelengyéjén dolgozott.

Nem vitte reá a lélek, hogy megkérdezze, honnan került elő mindez. Megbántsa-e Sándort, megbántsa-e Annát, elszomorítsa-e mamáját, aki szabott, öltögetett, himzett és amellet szinte gyermekesen vidám volt.

- Meglesz, buba, meglesz minden. A jó Isten védője a szegényeknek, szereti az árvákat és a benne bízókat.

A falubeliek (csaknem a fél falu atyafia volt Horváth Sándornak) sűrűn ellátogattak a házhoz. Nagyra voltak a familia büszkeségével, annak nevezték Sándort, s minden pohárka pálinkát az érdemes és szép mátkapárra köszöntötték jó székelyes sújtással.

Mindez orvosság volt Gizella lelkének. Az olyan embereknek, akiket ilyen önzetlenül annyian szeretnek, mégis csak érdemes élniök... A kert minden lombja, a falu kis házikói, a temetőben a virágos sírhant, mely alatt Sándor édesanyja pihent, a roskadozó hajlék, hol Mihály, Sándor legidősebb bátyja él szegényesen, de tisztességesen: mind emlékekké váltak, zálogaivá a jövőnek:

- Ti boldogok lesztek nagyon, mert a szeretet és hűség örökös felettetek. - Mikor ott álltak ketten a falusi öreg asszony sírja mellett: Gizella éppen olyan buzgón imádkozott, mint Sándor. És úgy tetszett, mintha látná bánatos, szelid orcáját, rongyos ruháját, amint hideg ősszel hordja hátán haza a fát, hogy legyen meleg az árvák hajléka...

És nem tehetett róla, odaborult az ifjú nyakába és meleg szívvel, felgyúló arccal suttogetta:

- Szeretlek... Végtelenül szeretlek!...

XXII. A falu ünnepe.

Mikor aztán Annának a libái jól meghíztak, amikor az aranysárgaszemű kukoricát is csak immel-ámmal szedték be, s alig tudtak a vályúig tipegni; mikor az őszi rózsza javában virított a veteményes táblák sarkában, s nagyapó elkezdett türelmetlenkedni, hogy de bizony az Isten áldása ne késsék a szépséges frigyhez: Anna bement a közeli mezővároskába, telerakta a szekér derekát finom kalácsliszttel, hozott egy hordócska jófajta bort, kalárisgyöngyöt, vörös és kék pántlikát; elhivatta a falu legderekabb legényeit s azt mondta nekik:

- No legények, ma csütörtök van, ha az Isten megsegít, vasárnap megüljük az uramöcsém lakodalmát. Amilyen móddal vagyunk, tisztességgel és becsülettel üljük meg. A többi osztég a ti dolgotok legyen.

A legények mind együtt jártak egy esztendeig Sándorral a falusi iskolába, egykorúak voltak vele, pajtásai, félig-meddig rokonai. Nyomban összetanakodtak:

- Lakodalom legyen ez, legények, - mondá a bíró katonaviselt fia, - olyan lakodalom, amilyent még nem láttak a vidéken. Vérünk vére a vőlegény, úr lett a maga emberségéből és mégsem kevély, megbecsüljük igaz emberséggel.

Tudta az egész falu, készült reá az egész falu, Úrnapjára sem készültek volna nagyobb buzgósággal.

A legények befogták az ökröket, kimentek a másfél órára eső erdőbe, s hoztak szombatra virradólag lombos gallyakat, egész fák voltak! A nagy utcán az alszegtől a templomig felékesítettek minden házat, pántlikát kötöttek a kalapjukra, színes selyemkendőt lobogtattak; s az öreg Szabó Gáspár, aki értett a tűzmesterséghez, merthogy negyvennyolcban a Gábor Áron keze alatt szolgált, készítette a mozsárágyút, tizenkét legény előszedte a gerendaközből a pisztolyait. Hogyis lehetne jóra való lakodalom pisztoly- és mozsárdurrogás nélkül!...

A leányok kifosztották a virágoskerteket, nénemasszonyék fölkeltek vasárnap hajnalhasadtakor s kiki a maga háza előtt megseperte az utcát, félrehajigálták a köveket. Olyan volt az út egész a templom dombjáig, mintha szoba földje lett volna.

Lakott az alszegben, Szabó Dénes tőszomszédságában holmi oláh mészáros, aki nem akarta háza előtt megseperni az utcát. Dejszen lett ebből patália. Három markos legény állított be a mészárszékre, s illetén módon mondta meg a mondanivalóját:

- Hallod-é, oláh Demeter, ha az utcát első beharangozásig meg nem separted, velünk gyűlik meg a bajod. Hétfőn reggel úgy szétbontjuk ezt a széket, hogy a harmadik határban kereshe-d a darabját.

Fogott a szó a mészároson, ő is ünnepelt a faluval.

És ünnepelt az ég, föltette homlokára gyémántkoronáját, a napot, mely az őszi bágyadt sugarak helyett, mintha a nyári sugarakkal hivalkodott volna. Végigöntötte aranyesőjét a tarlókon, a fák sárguló lombjai üdének tűntek fel, az őszi kikerics sárga szőnyeggé változtatta az „Ördög katlanát”, és seholsem látszott képe a hervadásnak, pusztulásnak.

A falu népe ünnepelt s a jó Istennek tetszett az egyszerű emberek közös öröme.

Anna, mintha száz keze lett volna, úgy dolgozott, rendezgetett, az udvarból, a színből elhordatott mindent; a majorságot bezárta a hátulsó kis udvarba, Mányinak egy darab kalácsot nyomott a markába s a szívére kötötte, hogy ki ne eresszen egy árva csirkét sem.

Mihály hosszú deszkaszálakból kecskelábú asztalokat rőtt össze, a szomszédasszonyok nyomban megterítették csíkos közepű, székelyszóttos abrosszal, porcellánmázás, virágos tányérokat raktak sorjába, talpas poharakat, csillogó-villogó pléhkanalakat, melyek még ha ezüstből lettek volna, sem csillognának szebben. Púpos hátú, búzalisztből sült kenyer volt három tekenővel, mind Anna sütötte az éjjel, mert illendő tudni, hogy Anna le sem húnyta a szemét. Csak addig pihent, míg a kenyér sült a jól hevített kemencében; azalatt ő leült a sütőház küszöbére és imádkozott, hogy legyen a fehér buba s az ő édes öccseura nagyon boldog.

Mire a nap fölkel: egész rakás csirke megkoppasztva, hidegvizes abárlókban készen várt; négy malac, egy óriási fazék töltöttkáposzta, finom íróstészta, olyan, mint a hab... és a jó Isten tudná elmondani, hogy mi minden.

Jöhet az egész falu, jut mindenkinek egy jó falat, egy pohár bor ezen a nagy ünnepen.

A fehér buba sem tudott aludni, pedig Anna azzal búcsuzott el tőle tegnap este, hogy:

- Álmodjék azokról a jó őrzőangyalokról, fehér buba, akik virrasztanak az igaz és jó emberek felett.

Aztán, mikor megölelte, a fülébe súgta:

- Ha nem látnám soha többé ebben az életben Sándorkát, mégis nyugodt volnék, mert melletted tudom. Ó, szeresd őt, hogy a jó Isten áldjon meg!

Aztán hirtelen kisietett a szobából, nem akarta, hogy a fehér buba lássa az ő könnye hullását.

A fehér buba ne ismerje soha a könnyet, soha a bánatot. Legyen szép és üde, mint a virág, de az ősz hervadása nélkül; legyen csicsergő madár, énekeljen mindig a boldogságról.

Aztán bement a Sándor kis szobájába is, leült melléje a tulipános kanapéra, megfogta a kezét, belenézett a szemébe:

- Ha az Isten csodát tenne, s holnap köztünk teremne a mi áldott emlékü édesanyánk!

- A jó Isten csodát tett már, Anna, visszaadta nekem édesanyámat - benned.

Sokáig hallgattak.

- Sándorka, - kezdte a szót Anna, - ha holnapután elviszed innen a fehér bubát, hagyd még itt az édesanyját nálam. Nagyon árván maradnék, ha ti mind elmennétek... Messze van Pest, ő kegyelme pedig gyöngé, hadd erősödjék meg egy kissé nálunk. Nagyapó is sírt tegnap este, mikor szóba hoztuk, hogy immár mind elmentek itthonról.

- Megkérdezem előbb a mamát és Gizellát.

- Úgy, lelkem, úgy. Ha a buba szíve kívánja... akkor vigyétek... Őt meg ne szomorítsuk. Hanem írjatok nekünk.

- Írunk, Anna.

- Sok apróságról írjatok, nekünk minden sorocska jól esik. Én is iratok nektek Mihállyal a mi együgyű életünkről. Szeretném, ha ott lehetnék veletek, hogy a fehér bubát ne süsse a kemeence melege. Megárt az ő szépséges szemének. Sándorka, jaj be szép szeme van a bubának!

A tisztelendő úr soha életében nem volt kiváló szónok, amolyan ünnepi beszélő, kinek a prédikációira nagy urak, érzékeny szívű úrnők elmennek, hogy megbámulják, de ne épüljenek. A falu öreg papja becsületes, tisztaéletű ember volt, aki hajdanában Sándort meg-megdicsérte okos beszédjeért, az arcát is megsimogatta, s Horváth Józsefnét vigasztalta, mondván:

- Bizony, bizony mondom, ember lesz ebből a fiúból!

No hát ezen a napon a tisztelendő úr a világ leghíresebb szónokán is túltett abban az egyszerű, fehérre meszelt templomban, holott összegyülekezék az egész falu népe, miként ha déltájban újra kezdődött volna a nagymise.

Virágokkal volt behintve a templom kőpadlója, virágokkal és faágakkal díszítve az oltár, az orgona. A főtisztelendő úr felvette azt az aranyhimzésű ornátust, melyet néhai való Barkó Jezsaiásné ajándékozott az egyháznak. Pedig ugyancsak sátoros ünnep volt az, amikor magára öltötte.

Ott állott az oltár előtt középen, és amint kérdezte, hogy:

- Felebarátom, szereted-e ezt a leányzót?... - volt a hangjában valami csodálatosan megható... A nyolc viaszgyertya mintha nagyobb lángot csapott volna fel, mint rendesen, mintha szelidebb lett volna a fénye, mint máskor. Az öreg pap arca prófétai volt:

- És ha mondaná tinéktek az Isten irgalmassága, hogy kezet fogjatok, ez életen át jóban-rosszban hűségesen megmaradjatok egymás mellett. A szeretet szava szólított egymáshoz, ez kösse össze Isten és ember előtt a ti igaz szíveteket. Földi szépség, kincs, szertelen való nagy öröm, mind elmulandók, de megmarad az élet bűbájós balzsama: a szeretet, a kölcsönös becsülés. Láttam a ti szemetekből, hogy a frigyet nem hívságos érdek, hanem a lélek atyafisága kötteti vételek. Azért ájtatos, hálaadó szívvel fölemelkedem az imának szárnyain a jóságos Istenhez, kérem őt, hogy áldjon meg ő, édes gyermekeim!

Az oltár zsámolyán térdeltek ők, s ebben a szent pillanatban elfeledték, hogy milyen sok fényes beszédet hallottak, minő remek műveket olvastak, csodaalkotásait Istentől ihletett költőknek, tudósoknak: és soha úgy el nem fogódott a kebelök, soha úgy meg nem hatotta őket semmi...

A kántor is ki akart tenni magáért, pianissimo orgonált s hatalmas hangja, mely temetések alkalmával a szomszéd faluba is elhallatszott: oly tüneményszerűen lágy és édes volt, mintha az ember nagyvárosban zenésmise alkalmával szólót énekelne.

Az az egyszerű falusi templom zsúfolásig megtelt a falu ünneplő lakóival. Bezzeg nem suttoztak, mikor a halvány, szép menyasszony elhaladt a kettős padsor között. Nem jutott eszükbe, hogy milyen apró lába van, milyen szép a köntöse, hogy a mirtuskoszorúval a fején olyan, mint egy földre szállott angyal. Gyönyörködtek benne mind... mind.

Anna, a mama és nagyapó nem mentek el a templomba. Annának sok volt a dolga, ő majd otthon imádkozik érettök, azt mondta; a mama nem akarta nagyapót egyedül hagyni, aztán nem állhatta volna meg, hogy ne sírjon örömeiben... talán fájdalmában is, mert eszébe jutottak többi gyermekei, a mult sok keserű tapasztalata...

Várni fogja őket a kapuban, ha visszatérnek. Már megáldotta őket, újra megáldja az ő jó leányát, az ő szerető fiát.

Anna éppen a falu szegényeinek osztogatott cipót, húst, amikor a templomból hazafelé jöttek a lakodalmasak. Mozsár durrogott, a legények rendre elsütögették pisztolyaikat, a fűvel, virággal behintett utcán mindenfelé örömriongás támadt.

- Az Isten áldja meg a szép menyasszonyt, a derék vőlegényt!

Holmi finnyás városban ilyen látványra megtelnének az ablakok bámuló kíváncsi néppel; bohókásnak, érdekesnek, sőt mulatságosnak is találnák; pedig ebben több igazság és mélység volt, mint a világ összes cifrázkodó látványaiban.

A mama összetette a kezét, úgy várta őket a galambdúcos kapuban... Várta őket, hallotta az örömujjongást, de nem látta sem a leányát, sem a fiát - tele volt a szeme könnyel. Hahogy leszakadt egy pár csöpp, nyomában jött a másik...

- Mamám, édes mamám! Boldog-e nagyon? - kérdezte a menyasszony, anyja keblére borulva.

- Gyermekem, az Isten jó, titeket egymásnak teremtett.

Anna pedig mosolygott is, sírt is, hol az egyiket ölelte, hol a másikat, végre is megölelte egyszerre mind a kettőt, s azt mondta túlárado szeretettel:

- Sándorkám, te légy a bubának apja, te pedig, szép pirosarcú buba, légy Sándorkának az anyja. Amen!

*

És úgy lőn, amiképpen Anna mondá.